

52545

52545

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XLV.
Fasciculus 5.

HOMOKI NAGY MÁRIA

A jobbágyi terhek megszüntetésének egy lehetséges módja

(A dologi szolgáltatások megszüntetése a badeni tartományi gyűlésen)

1994. május 12.

Szeged, 1994

A tanulmány az I/5.T6804. sz. OTKA program támogatásával készült.

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XLV.
Fasciculus 5.

HOMOKI NAGY MÁRIA

A jobbágyi terhek megszüntetésének egy lehetséges módja

(A dologi szolgáltatások megszüntetése a badeni tartományi gyűlésen)

Szeged, 1994

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae

JÓZSEF BALÁZS, ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, EMESE ÉGETŐ, JENŐ
KALTENBACH, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, KÁROLY NAGY, PÉTER
PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI,
JÓZSEF VERES

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALÁZS JÓZSEF, BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, ÉGETŐ EMESE,
KALTENBACH JENŐ, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, NAGY KÁROLY,
PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ,
VERES JÓZSEF

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523

A 18. század második felétől Európában a haladó eszmék hatására végrehajtott reformrendeletek jelentős változásokat idéztek elő a társadalmi és gazdasági életben egyaránt. A felvilágosodás, majd a liberalizmus elvei előtérbe helyezték az ember – és minden ember – személyiségét, melyet legegyszerűbben talán a Rousseau-i gondolattal fejezhetünk ki, hogy minden ember egyenlőnek születik, s az is marad. Ha azonban elfogadjuk ezt a tételt, akkor a továbbiakban már nem indokolható a jobbágyság léte. A felvilágosult gondolkodók a jobbágyság intézményét egyszerű szolgáltatásként értelmezték, s követelték annak megszüntetését. A jogtörténeti szakirodalom a jobbágyság személyi és dologi terheinek eltörlésére tett intézkedéseket nevezi jobbágyszabadításnak.¹ A jobbágyszabadítás egy átfogóbb folyamat keretébe tartozik, melyet összefoglalóan agrárreformoknak nevezünk. Ennek legfontosabb periódusa a 18–19. század, amikor részben a merkantilista, részben a fiziokrata tanok hatására szinte egész Európa gazdasági életében jelentős változások következtek be. A termelői szféra modernizációja szorosan összekapcsolódott a fennálló rendi társadalom kereteinek megváltoztatásával, melynek egyik látványos jele a jobbágy-paraszti függőség csökkentése, majd felszámolása.

A jobbágyszabadítás fogalmába nemcsak a földesúr-jobbágy között fennálló személyi függőség felszámolását kell értenünk, hanem az önálló paraszti tulajdon megteremtését is.² A parasztnak a földesuraktól való függősége rendkívül összetett, alapvetően a szokásjog által meghatározott volt. Feltételezte a *dologi* függőséget, amely a birtok használatát és az ehhez fűződő szolgáltatásokat jelentette. Jogilag az sem volt közömbös, hogy a jobbágytelek használati joga örökíthető volt vagy sem, azaz a birtokkal való rendelkezési jog a jobbágy-paraszt egész vagyoni helyzetét meghatározta.

A földesúr–jobbágy kapcsolatának *személyi* oldala különösen fontos volt a fennálló társadalmi rendszerben. Ezt a viszonyrendszert leginkább a Leib- és Schutzherrschaft intézménye jellemezte, ami a kora középkor hűbéri

---

¹ A jobbágyszabadítás kifejezést a német szakirodalomban Georg Friedrich Knapp 1887-ben megjelent munkája nyomán (Die Bauernbefreiung und der Ursprung der Landarbeiter in des älteren Theilen Preußen) "*Bauernbefreiung*"-nak nevezik. Ez időpont előtt "Aufhebung", "Grundentlassung", "Ablösung" kifejezéseket használták a folyamat jellemzésére. A jobbágyszabadítás kérdésével természetesen már Knapp előtt is többen foglalkoztak. Többek között: S. *Sugenheim*: Geschichte der Aufhebung der Leibeigenschaft und Hörigkeit in Europa 1861. A. *Judeich*: Die Grundentlastung in Deutschland 1863.

² Werner *Conze*: Die Wirkungen des liberalen Agrarreformen auf die Volksordnung in Mitteleuropa im 19. Jahrhundert. F. *Lütge*: Geschichte der deutschen Agrarverfassung vom frühen Mittelalter bis zum 19. Jahrhundert. Szabó István: A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában.

viszonyának a 18–19. században való továbbélését bizonyítja. A földesúr részéről megnyilvánuló védelem s a parasztok által ezért teljesített szolgáltatások a jobbágyok személyükben való kötöttségét erősítették. A szabad költözködési jog korlátozása és az ehhez kapcsolódó gazdasági terhek képezték a személyi függőség legfontosabb tartalmi elemeit. Milyen terhek keletkeztek ebből a rendszerből a parasztok számára? 1. Létezett mindenekelőtt a munkaszolgáltatás, a robot, melynek két lényeges formája alakult ki a német tartományokban. A felnőttek kézi vagy írásrobottal tartoztak földesuraiknak, a gyermekek pedig a földesúri háztartásban végeztek kisebb-nagyobb munkákat. Ez volt a *Gesindezwangsdienst*.³ 2. A paraszti terhek legnagyobb részét a *természetbeni* szolgáltatások képezték, melyeket összefoglalóan *alte Abgabe*⁴-nak nevezték. Ide tartozott a *tized* fizetési kötelezettség is. 3. Végül már a 18. században állandósult a *pénzben* teljesítendő szolgálat, amely elsődlegesen nem új szolgáltatást jelentett, hanem a meglévő dologi terhek pénzre való átváltását.

A személyi és a dologi függőség felszámolása nem történt meg egyik pillanatról a másikra. Első lépésként a jobbágyok személyes függőségét kellett megszüntetni, mely a szabad költözködési jog megadását, a jobbágy gyermekek kényszerű házi cselédségének felszámolását jelentette aránylag gyorsan és kártalanítás nélkül. Ezt követte a dologi szolgáltatásoknak, a robotnak, a különböző adóknak, a tizednek és az ún. Bann-jogoknak az eltörlése, amely rendszerint már kártalanítás ellenében történt. Az eltérést e körben csak az okozta, hogy államkasszából elégitették-e ki a földesurakat, vagy a földhasználóinak kellett ezt az összeget előteremteni. A jobbágyfelszabadításnak ez a folyamata igen lassan haladt előre a német államokban és Közép-Európa más államaiban, hiszen két, nagyrészt ellentétes érdeket kellett összeegyeztetni. A szabad paraszti tulajdon megerősítése és jogi garantálása a régió ezen országaiban is bekövetkezett. Ha érvényesíteni kívánták az új szabadságeszméket, akkor nem csupán a személy szabadságát kellett szavatolni, hanem a tulajdonnal való szabad rendelkezési jogot is.

Mi volt az a kiindulópont, mely a jobbágyfelszabadítás folyamatát Németországban elindította? A harmincéves háborút követően a lakosság, különösen az alsóbb rétegek számaránya drasztikusan csökkent. A demográfiai helyzetet súlyosbította a gyakran már elviselhetetlen terhek miatti erőteljes kivándorlás, amely tovább apasztotta a mezőgazdasági munkaerő mennyiségét, ennek következtében a birtokok nagy része műveletlenül maradt. Ezt a folyamatot állami reformokkal kétféleképpen lehetett megakadályozni, vagy növelték a személyi függőségi viszonyt, mint pl. Poroszországban, vagy megpróbálták ezen lazítani, bizonyos terheket csökkenteni. Ez volt jellemző Nyugat- és Dél-Németországra,⁵ ahol egy erőteljesebb *védelmi* politika bontakozott ki a *Landesherr-ek* oldaláról, akik megkísérelték mind a *föld*, mind a

³ F.W. Henning: *Landwirtschaft und ländliche Gesellschaft in Deutschland*.

⁴ T. Ludwig: *Der badische Bauer*; F.W. Henning: *Landwirtschaft...*

⁵ Niederbauer Emil: *Jobbágyfelszabadítás Kelet-Európában.*; T. Ludwig: *Der badische Bauer*; Szabó István: *A jobbágy birtoklása*

parasztiok védelmét megvalósítani a földesúri túlkapásokkal szemben. E folyamat eredménye az alsóbb nemesi rétegek, az ún. *Grund- und Standesherr*-ek háttérbe szorítása lett. A felvilágosult szellemű jobbágyvédelmi politika élharcosai maguk az uralkodók voltak. Mária Terézia, II. József történelmi szerepét Badenben *Károly Frigyes* vállalta magára.

A jobbágyfelszabadítás történelmi ténye különbözőképpen zajlott le kontinensünk egyes országaiban. Franciaországban 1789. augusztus 4-ének éjszakáján egy tollvonással eltörölték a parasztságot sújtó személyi és dologi terheket, ám a gyakorlati megvalósítása a Nagy Forradalom jakobinus periódusában következett be, amikor radikálisan, kártalanítás nélkül törölték el a feudális kötöttségeket. Ezzel szemben a különböző német államokban reformtörvények sorával kísérelték meg a jobbágyi függőséget felszámolni, mely folyamatok végső betetőzése 1848-ban következett be. Ez mondható el a magyar jobbágyfelszabadításra is, amelyre az egyes német államokban hozott rendelkezések kimutatható hatással voltak. Oroszországban és Lengyelországban azonban csak későn, 1861-ben, illetve 1863-ban születik meg a jobbágyok felszabadítását kimondó uralkodói határozat.⁶ Az eltérő történelmi múlt, a termelési, politikai viszonyok miatt a német tartományokban sem zajlott le egységesen a jobbágyfelszabadítás. A megoldás módját nézve alapvető különbség volt a nyugati és keleti tartományok között, és még átmeneti típusok is tarkítják a képet. Az egyik jellegadó irányzat Poroszországban alakult ki, ahol *Freiherr v. Stein* 1807 októberi edictumával vette kezdetét e jelentős társadalmi reform. Poroszország az ún. *Gutsherrschaft* hazája, mely azt jelenti, hogy valamennyi feudális eredetű földesúri jogosítvány egyetlen kézben egyesül, s ehhez a személyhez kötődnek személyükben és a különböző dologi szolgáltatások révén a jobbágyok. A jobbágybirtok itt nem képezte öröklés tárgyát, a parasztság csak használhatta a földesúr tulajdonát képező birtokot, s a nagy földesúri majorságok munkaszükségletét is el kellett látnia. Még A. Erlér is úgy fogalmaz, hogy a steini reformoknak köszönhetően a jobbágyfelszabadítás terén Poroszország került előtérbe, mert:

"Dort erging an 9.10.1807. das Edikt betr. den erleichterten Besitz als Grundeigentums sowie die persönlichen Verhältnisse der Landbewohner sein Schwerpunkt liegt in der entschädigungslosen Aufhebung der persönlichen Abhängigkeit der Bauern von den Gutsherren".⁷

Ezzel szemben megállapíthatjuk, hogy a jobbágyok személyes kötöttségei megszüntetésére először nem Poroszországban, hanem *Badenben* történt intézkedés, ahol *Károly Frigyes* örgróf már 1783-ban felszámolta jobbágyai személyi függőségét, s deklarálta, hogy minden paraszt saját földjének ura.⁸

---

⁶ W. Conze: Die Wirkungen...

⁷ S. Sugenheim: Geschichte der Aufhebung..., Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte (HRG) Ablösungsgesetzgebung.

⁸ W. Conze: Quellen zur Geschichte der deutschen Bauernbefreiung.; Henrich Bechtel: Wirtschaftsgeschichte Deutschlands im 19. und 20. Jahrhundert. Sajnos a szakirodalomban többen

Sajnos, Károly Frigyes elképzeléséből csak a személyi kötöttségek megszüntetése valósult meg, a dologi függőség és az ehhez kapcsolódó terhek továbbra is megmaradtak. Badenben feltűnő ellentét mutatható ki az agrárreform korai gondolata és a jobbágyszabadítás viszonylag kései befejezése között.⁹

A 18. század végén tett kísérletek, ideértve az Ausztriában, de még Poroszországban is elkezdett törekvéseket, korainak bizonyultak, tartós, átfogó eredményt nem hozhattak. A nemesség feudális eredetű privilégiumaihoz, bevételeihez való makacs ragaszkodása minden, a végső megoldásra irányuló törekvést megghiúsított. Csak a francia forradalom és Napóleon uralma változtatta meg alapvetően a feltételeket, melyek a korszerűbb eszmék térhódítását lehetővé tették. Ezért következhetett be, hogy Freiherr v. Stein reformtörekvései, legalább részben, termékeny talajra hullottak. Így válhatott példává a későbbiekben elképzelése, bár a teljes jobbágyszabadítást ő sem tudta megvalósítani. Követőkre volt szükség, hogy az 1811-ben, 1816-ban, majd 1850-ben meghozott részletező rendeletek a felvilágosodás, majd a liberalizmus szellemében szabaddá tegyék az embereket személyükben, s kialakuljon a polgári kor igényének megfelelő szabad paraszti tulajdon. A hosszú folyamatnak az is a magyarázata, hogy a jobbágyok által teljesített különböző dologi szolgáltatások, melyek egy részét időközben már pénzben fizette a paraszt, szinte *kizárólagos* jövedelmét képezte a nemességnek. Így érthető, hogy mindenáron igyekeztek megakadályozni ezen bevételi források megszűnését, s ha ez nem sikerült, akkor a kártalanítási összeget szerették volna minél magasabbra emelni. Mégis mi indokolja a porosz reformtörekvések példászerű megítélését? Ennek – szerintem – az az alapvető magyarázata, hogy a jobbágyokat érintő törvények nem izoláltan, elkülönítve jelentek meg a társadalmi, gazdasági változások folyamatában, hanem más törekvésekkel összekapcsolódva, sőt az állami nagyhatalmi politikával is összefüggve.¹⁰ Ezzel szemben más német államokban a reformtörekvések gyakran elszigeteltek maradtak, s nem gyakoroltak döntő hatást egyik vagy másik szomszédos államra. E megállapítás annak ellenére igaz, hogy bizonyos hasonlóságok az egyes területen kimutathatók éppen a hasonló paraszti birtokviszonyok következtében, mint pl. Baden és Württemberg vagy Poroszország és Meklenburg között, de mégis minden egyes tartomány önállóan volt kénytelen saját reformharcát megvívni.

Az 1815. évi Bécsi Kongresszust követően közjogi reformmozgalom indult el a déli német tartományokban, mely eredményeképpen 1818–20 között Bajorországban, Württembergben és Badenben is alkotmány született. Összehívták a megújult összetételű Landtagokat, ahol a neves reformpolitikusok kifejtették álláspontjukat. A hasonlóság abban állt, hogy a Grundherrschaft

---

is formális jelentőségűnek tekintik az 1783-as intézkedést, mivel csak a jobbágyok személyi kötöttségét sikerült megszüntetni. Az azonban semmiképpen sem tekinthető formálisnak, hogy a Nagy Francia Forradalom előtt igen komoly előkészületek révén sikerült ezt az uralkodói rendeletet megalkotni. Vö.: T. Ludwig, Hennig, C. Dipper és W. Conze nézeteit.

⁹ Christof Dipper: Die Bauernbefreiung in Deutschland 1790–1850.

¹⁰ W. Conze: Quellen...; E.R. Huber: Dokumente...

államában a jobbágyszabadítás döntően nem a parasztság törekvései nyomán, hanem képzett polgárok, hivatalnokok, liberális szellemben nevelkedett képviselők állásfoglalása révén haladt előre.¹¹ A fordulat 1848-ban következett be, amikor Badenben szokatlanul heves parasztfelkelés bontakozott ki.¹² Ez a sajátos körülmény indított arra, hogy a Badenben lezajlott jobbágyszabadítást közelebbről megvizsgáljam. Keressem annak az okát, hogy a legkorábban elkezdett reformtörekvések miért nem lehettek példaértékűek? Mi indokolja, hogy 1848-ig itt is várni kellett valamennyi dologi szolgáltatás megszüntetésére? Miért itt a leghevesebb a parasztfelkelés 1848-ban? Miért nem hagyott mélyebb nyomokat a badeni jogéletben a Code civil hatálybaléptetése? Ezek azok az alapvető kérdések, amelyek a magyar jogtörténész számára indokoltá teszik a badeni jobbágyszabadítás történetének vizsgálatát.

A jobbágyszabadítás első itteni szakasza *Károly Frigyes* uralkodásának idejére tehető. Az őgróf a fiziokratizmus és a felvilágosodás elveit vallva reformok segítségével kísérelte meg alattvalói életkörülményeit javítani, melyek által elsősorban a fennálló társadalmi viszonyokat igyekezett humanizálni. Baden, a német történettudományi tipológia szerint, az ún. "südwestdeutschen Grundherrschaft" területéhez tartozott, melynek jellemző jegye a régi földesúri viszonyok megmerevedése, viszonylag kedvező paraszti birtokjoggal. Ez azt jelentette, hogy maga az uradalom nem termelt, csak a parasztagadások által nyújtott szolgáltatásokat szedte be. Lazább lett a földesúr és a jobbágy közötti kapcsolat, s a természetben fizetendő szolgáltatásokat átváltoztatták pénzjáradékká. A jobbágy-parasztok elérték, hogy birtokaikat utódaikra átöröközhessék, amelybe az úr nem szólt bele, csak *illetéket* követelt magának. Sőt földesúri engedéllyel a jobbágy-paraszt akár el is idegeníthette jobbágytelkét.¹³ Az őgróf nemcsak Land-, hanem Grundherr is egyben, bár ezen utóbbi jogosultsága néhány kisebb badeni körzetre nem terjedt ki. A *Grundherrschaft*¹⁴ a földesúr és a paraszt között kialakult, elsősorban dologi kapcsolaton nyugvó viszonyt jelentette. Az úr védelmet és menedéket — Schutz und Schirm — adott a parasztnak, amelyért a paraszt előre meghatározott dologi szolgáltatásokkal tartozott. Ezek közül a *Gült*, *Zins*, *Todfall*, *Dritteil*¹⁵ fordult elő leggyakrabban a főterhet jelentő robot és úzed mellett. További jellemzője a viszonyrendszernek, hogy ritkán fordult elő önállóan, rendszerint a *Gerichtsherrschaft*, *Zehnherrschaft*, valamint a *Vogtherrschaft* kapcsolódott hozzá. A *Gerichtsherrschaft* nem jelenti azt, hogy a Gerichtsherr lenne a bíró, azaz rendelkezne a jurisdictio jogával. Ő csupán az

---

¹¹ F. Lütge: Agrarverfassung...

¹² Az egyes német államokban bekövetkezett jobbágyszabadítás történetére lásd: A. Judeich; G.F. Knapp, F. Lütge, W. Conze, C. Dipper, O. Stolz műveit.

¹³ Clemens Zimmermann: Reformen in der bauerlichen Gesellschaft; W. v. Hippel: Die Bauernbefreiung in Königreich Württemberg, F. Lütge: Agrarverfassung; W. Conze: Quellen..., Szabó I.: A jobbágy birtoklása...

¹⁴ T. Ludwig: Der badische Bauer, Handwörterbuch zur deutsche Rechtsgeschichte.

¹⁵ T. Ludwig: Der badische Bauer...

ítélkezés tárgyi feltételeit köteles biztosítani, továbbá az ítélet végrehajtásának megszervezése hárult rá. A *Zehnberrschaft* elsősorban dologi függőséget jelentett. A hazai szokástól eltérően itt különbséget tettek "größer Zehnt", "kleiner Zehnt" és "Blutzehnt" között. A szolgáltatások közötti különbség abban állt, miből kellett-e kötelezettséget teljesíteni. A "größer Zehnt" a gabonából fizetett tizedet jelentette, a "kleiner Zehnt" az egyéb termények tizedrésze volt, míg a "Blutzehnt" az állatbeszolgáltatás megjelölésére szolgált. Mindezen uralmi viszonyok mellett a 18. században még fennállt a *Leibherrschaft* intézménye is, amely a jobbágy személyi függésének a jele. A röglőzkötöttségben, a Gesindezwangsdienst-ben mutatkozott meg leginkább.

Ilyen társadalmi viszonyok között igyekezett elképzeléseit Károly Frigyes végrehajtani. Reformjainak megszületése az 1783–1791 közötti időszakra tehető, s elsőként a Leibeigenschaft rendszeréből származó kötöttségeket igyekezett felszámolni. Ma már nehéz megállapítani, ki volt a közvetlen elindítója, "gondolatébresztője" a reformnak, az azonban bizonyos, hogy az őgróf az *saját*, személyes befolyását is gyakran felhasználta ahhoz, hogy a Grundherr-ek ellenállását letörje. Az 1770-es években Károly Frigyes tanácsadója *Schlettwein*¹⁶ volt, aki fiziokrata eszméket vallva, élesen kritizálta a Leibeigenschaft – a személyében is kötött jobbágy – intézményét, ténylegesen "antifeudális" nézeteket hirdetve. A fiziokraták elveit az őgróf is jól ismerte, melyet Mirabeau-val folytatott levelezése is mutat, bár a gyakorlati életben ezen eszméket maradéktalanul ő sem tudta átültetni. Elsőként a *Todfall* létét vonta kétségbe, s tanácsadója elképzelését elfogadva vetette fel azt a gondolatot, hogy az emberi szabadságot korlátozó régi szolgáltatást el kellene törölni. Mi az oka, hogy az 1770-es években megfogalmazódott reformterv csak 1786-ban válik valóra? A választ elsősorban a korabeli belpolitikai viszonyokban kell keresni. Ez az az időszak, amikor Baden-Badent és Baden-Durlach területét össze akarták vonni. Ez az elgondolás a gazdasági élet igen komoly változásával járt, amellyel a földesúri rendszer hagyományos érdekei is veszélybe kerültek. 1781 nyarán elkészült egy átfogó értékelés a jobbágyság helyzetéről, s ennek alapján Freiherr v. *Edelsheim*nek¹⁷ kellett a konkrét javaslatot megfogalmazni. Hosszas vita után Károly Frigyes 1783 augusztus 4-én aláírta a határozatot:

*"in Unsern gesamten Landen, welche unter Unserer alleinigen unmittelbaren hohen und niedern Gerichtsbarkeit und Landeshoheit stehen, die Leibeigenschaft... völlig aufheben."*¹⁸

Ezzel Baden egész területén személyükben egyenlővé és egyenjogúvá váltak a parasztok. A dologi szolgáltatásokról ekkor még nem esett szó.

"Die Leibeigenschaft als solche ..., der Todfall, die Manumissions- und Expeditionstaxe, ferner der Abzug und

¹⁶ T. Ludwig: Der badische Bauer...

¹⁷ T. Ludwig: Der badische Bauer...

¹⁸ C. Zimmermann: Reformen... 88. p.

Abzugsfundzoll sind unwiederruflich und unentgeltlich aufgehoben."¹⁹

A rendelkezések hatása azonban két szempontból is korlátozott volt. Egyrészt csak arra a területre vonatkozott, ahol a Markgraf, mint a jurisdictio gyakorlója lépett fel. Másrészt a feloldó szabályok rendelkezése során minden egyes esetben meg kellett vizsgálni, vajon a jobbágy kizárólag az örgróf, mint Leibherr uralma alatt áll-e, vagy esetleg még más földesúr is gyakorol fölötté földesúri jogosultságokat. A reformmű radikális továbbfejlesztésének jelentős akadálya volt, hogy a szomszédos államok hallani sem akartak Karl Friedrich reformjáról, s így több kísérlet eleve kudarcra volt ítélve. Ennek ellenére az örgróf tovább folytatta haladó szellemű elképzeléseinek gyakorlati megvalósítását. Ezek közé tartozott a robot kötelezettség módosítása is, amely elsőként tette lehetővé a pénzre való átszámítást. Ezt azonban csak egyéves próbaidőre vezették be, s pénzhiány miatt ezt az elképzelést nem lehetett általános érvényűvé tenni. Viszont következetesen szerette volna a robot mennyiségét csökkenteni, s egyben egységesíteni Badenben, hogy a parasztok teherbíróképességét tovább fenn lehessen tartani.²⁰

További "merész" elképzelése volt az örgrófnak a tartomány valamennyi Grundherrschaft-viszonyának megszüntetése. Ilyen irányú törekvése azonban csak egyes körzetekre korlátozódhatott, mert ez egyidejűleg a Gült és Zins eltörlését jelentette volna. Ennek gazdasági feltételei még nem voltak adottak. Így Károly Frigyes fiziokrata tanoktól áthatott elképzeléseit csak töredékükben tudta megvalósítani. A hűbéri viszonyok eltörlésére tett kísérlete, mely a legjelentősebb dologi terhek megszüntetését jelentette volna, nemes gondolat, de csupán elképzelés maradt. A robot megszüntetése Európa ezen részében a 18. században majdnem irreálisnak tűnt, s pénzzé — Frongeld-dé — való átváltását az általános szegénység miatt sem lehetett elrendelni. A legjelentősebb lépése az örgrófnak a jobbágy személyi függőségi viszonyának felszámolása, s az ebből eredő dologi terhek megszüntetése volt. Kellőképpen értékelnünk kell ezt az eredményt, még akkor is, ha nem járt teljes sikerrel. Károly Frigyes reformjait továbbiaknak kellett követniük ahhoz, hogy a jobbágyfelszabadítás Badenben teljessé váljon.

Törekvések a dologi szolgáltatások megszüntetésére

a) Az ún. "alte Abgaben" kérdése

A személyi kötöttség felszámolása után a jobbágybirtokot terhelő kötöttségeknek két nagy csoportját különböztetjük meg; a *dologi*

---

¹⁹ T. Ludwig: Der badische Bauer. 155. p.

²⁰ T. Ludwig: Der badische Bauer. 166. p.

szolgáltatásokat, amelyeket részben pénzben, részben terményben teljesített a paraszt, és a munkajáradékot, azaz a robotot.

A jogi szakirodalom a parasztok által teljesített dologi kötöttségeket "Reallast" elnevezéssel illet, mely Otto Gierke meghatározása szerint:

*"Reallast ist die Belastung eines Grundstücks mit den Recht auf Entrichtung wiederkehrender Leistungen aus dem Grundstück,"*²¹

azaz a földbirtokot terhelő és visszatérő szolgáltatás, mely a római magánjog rendszerében még ismeretlen fogalom volt. Ezen dologi kötelezettségen belül különböztette meg a német jogi szóhasználat az "Abgabe"-t és a Dienst-t, azaz a terményjáradékot és a robotot. A terményjáradéknak igen változatos formái alakultak ki, melyeket a legkülönbözőbb elnevezéssel illettek. Jogi megítélésük nemcsak kialakulásukkor, de még a 19. században is igen nagy nehézségbe ütközött, hiszen teljesítésük hol terményben, hol pénzben történt, vagy havonta meghatározott összegben vagy évente visszatérő szolgáltatásként jelentkezett, melyet a "Landesherr"-nek, a "Grundherr"-nek, a "Gerichtsherr"-nek vagy éppen az egyháznak kellett teljesíteni. Az sem volt közömbös, hogy az "Abgabe" fizetési kötelezettsége közjogi vagy magánjogi viszonyon nyugszik-e? Az állam, a territórium írja-e elő a paraszt számára, kinek, mit és mennyit teljesítsen, vagy a földesúr és alárendeltje között megkötött szerződés szolgálja az alapját az "Abgabe" teljesítésének? A paraszti szolgáltatások keletkezésének jogalapja gyakran már a 18. században is ismeretlen volt, s így nem csodálkozhatunk azon, hogy az elméleti kérdés felvetésére a szakirodalomban ma is ellentétes válaszokat kapunk, s ez jellemezte a 19. század első felében tartott tartományi gyűlések szónokainak éles vitáját is. Franz Lütge a középnémet államokban végzett kutatásainak eredményeképpen leszögezte: "Alle Abgaben tragen privatrechtlichen Charakter."²² Ugyanakkor Christine Zeile munkájában a következőket olvashatjuk:

*"Unter den Begriff der 'alten Abgaben' rechneten all jene Leistungen, die Steuercharakter hatten, also als öffentlichrechtliche Abgaben dem Staat zustanden."*²³

Nem véletlen, hogy a Rotteck-féle Staatslexikon az "Abgaben" általános fogalma helyett, annak csoportjait határozza meg, s különbséget tesz magánjogi, közjogi természetű és meghatározhatatlan vagy kétséges eredetű "Abgaben" között.²⁴

---

²¹ Hasonló meghatározást adnak más német jogtudósok is: Georg Beseler: "Man versteht der Begriff der Reallast darunter die dingliche Belastung eines Grundstücks, der zufolge der Besitzer zu gewissen Leistungen verbunder ist." Otto Stobbe: Reallasten sind dem jedesmaligen Besitzer eines Grundstücks obliegende Verpflichtungen zu stetig wiederkehrenden positiven Leistungen aus den Nutzungen. F. W. Henning: Dienste und Abgaben der Bauern im 18. Jahrhundert.

²² F. Lütge: Mitteldeutsche...

²³ Christine Zeile: Zur Grundentlastung in Baden 1819. bis 1848.

²⁴ Rotteck-Welcher: Staats-Lexikon

Hogy hogyan vélekedtek minderről a Vormärz badeni politikusai, a jegyzőkönyvek vitaanyagából állapítható meg.

Az 1819-ben összeült Landtag feladatai közé tartozott az "alte Abgaben"-k eltörlése is. Elsőként a 2. Kamara ülésén, 1819. május 5-én *Schlundt* képviselő javasolta a még fennálló "*Manumissionsgeld*"²⁵ megszüntetését, mondván, hogy ez kizárólag csak a földesurak (Grundherr) jövedelmét gyarapítja. A javaslatétel után több küldött annak a meggyőződésének adott hangot, hogy ez a pénz magánjogi természetű, ezért kizárólag megváltás ellenében törölhető el. Mások épp ellenkezőleg, a "*Manumissionsgeld*"-et úgy tekintették, mintha a szabad költözködési jogától akarnák a parasztot megfosztani, így közjogi eredetűnek értelmezték, s ezért kártalanítás nélküli, azonnali eltörlését követelték.²⁶ Pár nappal később egy másik szolgáltatásnak a *Beeten*-nek a megszüntetését javasolták, melynek adójellegét elismerve, közjogi eredetű tehernek minősítették. Az első javaslatok elhangzása után felmerült az alapvető kérdés: miként magyarázzák a parasztok által fizetendő adók jogi természetét? Ennek tisztázása a Vormärz egész időszakában vitatéma marad, a megoldást nehezítette, hogy Károly Frigyes 1783-ban a Leibeigenschaft intézményét eltörölte,²⁷ az 1819-ben megszületett badeni alkotmány 11. §-a pedig kimondta:

"Für die bereits für ablöslich erklärten Grundlasten und Dienstpflichten und alle aus der aufgehobenen Leibeigenschaft herrührenden Abgaben soll durch ein Gesetz ein angemessener Abkaufsfuss reguliert werden".

Csak éppen ellentétes álláspontok alakultak ki az "alte Abgaben"-ek közjogi illetve magánjogi természetét illetően. A közjogi viszonyból keletkezett szolgáltatásokat megszüntetnek tekintették, a magánjogi jogviszonyból származókat viszont nem. Eltérő volt a követek véleménye, hogy Károly Frigyes rendelkezése következtében minden adófajtát megszüntetnek kell-e tekinteni, ami a jobbágyok személyi kötöttségéből adódott, vagy a magánjogi viszonyból származó adók megszüntetésére a volt jobbágyok csak lehetőséget kaptak?

A politikusok véleményeit olvasva a jobbágyok helyzetét igen jelentékeny mértékben érintő dokumentumok hatékonysága megkérdőjelezhető, hiszen a földesurak érdekei kifejezetten azt kívánták, hogy a jobbágyok dologi szolgáltatásai minden változás nélkül továbbra is fennmaradjanak.

"Durch die Aufhebung in den unmittelbaren Landesteilen entstehe ein Ausfall in den Staatseinnahmen, der nur durch

---

²⁵ HRG 2Bd. Manumissionsgeld = Leibeigenschaftsentlassung 1761. p.

²⁶ *Nebenius*: a Manumissionsgeld-et a valamikori "Leibeigen"-t, azaz a személyében is kötött jobbágyot terhelő egyéb szolgáltatásokkal állította párhuzamba mondván: "Leibschilling oder Erbschilling, das Besthaupt oder Hauptrecht oder der Todfall und die Leibeigenschaftsentlassung oder Manumissionsgebühr". Vorh. der 2. Kammer 1819. julius 3.

²⁷ "Auch die Leibeigenschaftsgefälle welche unter den Benennungen Leibzins, Leibschilling, Besthaupt, Todfall und Leibeigenschaftsentlassungsgebühr vorkämen seien in den alten Eigentumslanden der Großherzogtums seit 1783 von dem unsterblichen Carl Friedrich aufgehoben." Vorh. der 2. Kammer 1819. julius 3. – Duttinger.

Auflagen gedeckt werden müsse. Diese träfen nicht nur die Bewohner des Standes- und Grundherrlichen Gebiete. Diese hätten in Zukunft nicht nur ihre bisheriger Lasten fortzutragen, sondern auch den Ausfall durch Steuern decken zu helfen, welcher durch Befreiung der unmittelbaren Landsteile in den Staatseinnahmen entstehe"²⁸.

— azaz féltették a kieső állami és földesúri bevételeket. Éppen ezért az adók jogosultjai nem törölték el ezeket a szolgáltatásokat, csak új nevet adtak nekik, ezzel azt a látszatot keltve, hogy jogi természetét illetően is egy teljesen új szolgáltatásról van szó. Így jött létre a Leibschillingből Erbschilling, a Besthauptból Todfall, a Leibeigenschaftsentslassungs-gebührről Erblässigungsgebühr.²⁹ Mindezen kötelezettségek megmaradtak annak ellenére, hogy fenntartásuk ellentétes volt az 1783. évi rendelettel, az 1818. évi alkotmánnyal, de ellentétben állt az 1815. évi német szövetségi szerződés szellemével is,³⁰ melynek 18. §-a kimondta: "die Freiheit von aller Nachsteuer".

Még 1819-ben megszületik Lajos nagyherceg egyik rendelkezése, amely a 6. Constitutionsedikt-re³¹ hivatkozva a még fennálló Leibeigenschaft minden maradványát és az e jogviszonyból származó valamennyi adófaját eltörli.

*"Wir erklären daher nach vorherigen Beratung mit unserer getreuen Ständen, die Leibeigenschaft auch in den wenigen Teilen unserer unmittelbaren Lande wo sie noch statt findet, für aufgehoben, und diejenigen in unsere Staatskasse bisher noch eingelassenen Abgaben, welche auf der Person des ehemaligen Leibeigenen gehaftet haben, nämlich den Leibschilling oder Erbschilling, das Besthaupt oder Hauptrecht oder den Todfall, und die Leibeigenschaftsentslassungs oder Manumissionsgebühr in unsern Eigentumslandes für die Zukunft hiemit für aufgehoben und als unentgeltlich nachgelassen."*³²

Az 1819-ben összehívott Landtag mindkét kamarájában javaslatokat tettek a még fennálló dologi szolgáltatások megszüntetésére. Az 1. Kamarában Freiherr v. Baden a "Grundlasten" és a "Dienstpflichten", valamint a Leibeigenschaft intézményéből még fennmaradt Abgabé-k megszüntetésére tett javaslatot. Elképzelése szerint *megváltás* ellenében lenne célszerű a kérdést megoldani.³³ Hasonlóképpen gondolkoztak a 2. Kamara tagjai is, amikor nemcsak javasolták, de két tervezetet is készítettek mind a "Grundgülden, Zinsen és a

²⁸ Verh. der 2 Kammer 1819. julius 3. — Winter v. Karlsruhe.

²⁹ Verh. der 2 Kammer 1819. julius 3. — Duttlinger.

³⁰ E.R. Huber: Dokumente zur deutschen Verfassungsgeschichte. Bd.1. Deutsche Bundesacte 1815.

³¹ Rgb.: 1808. junius 4. 6. Constitutionsedikt.

³² Verh. der 2. Kammer 1819. julius 3. — Ludwig.

³³ Verh. der 1. Kammer 1819. május 29.

Drittheilspflichtigkeit", mind a "Leibeigenschaft intézményéből származó Abgabék" eltörléséről.³⁴

Mielőtt a tervezeteket mélységeiben vizsgálnánk, tekintsük át, milyen "adók" terhelték a badeni parasztságot a 18–19. század fordulóján. A *Leibherrnek* kellett a különböző adókat fizetni, amelyek közül a *Manumissionsgeld* volt az egyik legjelentősebb jövedelmi forrás. Badenben ez a vagyon 5–10 %-át jelentette.³⁵ A *Grundherrnek* járt a legtöbb pénzben vagy természetben fizetett járadék. A Grundherrschaft intézményéből – amely a délnémet államokra volt jellemző – fejlődött ki a *Gült*, a *Zins*, a *Laudemium*³⁶, melyek évente visszatérő szolgáltatások, sőt a tized is. A Gült és a Zins teljesítése akár természetben, akár pénzben történhetett, évente általában kétszer Szt. Mihály és Márton napján. E terhek a hűbéri viszony kialakulásakor fejlődtek ki, amikor a paraszt védelmet kérően a földesúrtól precariaként felajánlotta a telkét, majd azt visszakapva, a föld használatáért censust fizetett. Ezek mellett létezett az ún. "Drittheilspflichtigkeit" (Laudemium, Hauptlohn), amelyet a paraszti birtok eladásánál, cseréjénél illetve öröklésénél kellett fizetni. Nevében is benne van, az átruházott vagyon harmadrészét kellett a földesúrnak mintegy illetékként megfizetni. Ehhez hasonló szolgáltatás az ún. "Todfall" vagy "Besthaupt", vagy "Mortuarium", melyet a paraszti birtokot kezén tartó paraszt halála esetén az örökösöknek kellett kifizetni, ami vagy a hagyaték legjobb darabját jelentette, vagy a hagyaték meghatározott hányadát. Az említett terhek, a parasztokat sújtó összes dologi járadéknak mintegy a felét tették ki.³⁷ A "Gerichtsherrschaft" intézménye az Abgabék szempontjából különösebb terhet nem jelentett, itt elsősorban a robot kötelezettség lesz jelentős. A dologi szolgáltatások közül a *Sporteln* volt az, amit a bírói eljárásért fizetni kellett, de ismert volt még a "Rauchhühner", a "Nachsteuer" és az "Abzugsgeld" is. Lényegesebb volt még a *Zehnherr*-nek járó évi Abgabe összege. Badenben ugyanis különbséget tettek "kis- és nagytized" között, melyből a kistized járt a pléhánosnak, a nagytized

---

³⁴ Verh. der 2. Kammer 1819. julius 3. Verh. der 1. Kammer 1820. junius 27. 4. 6. Beilage.

³⁵ Clemens Zimmermann: Reformen in der bauerlichen Gesellschaft... 28. p. T. Ludwig: Der badische Bauer. W. v. Hipper: Bauernbefreiung...; F.W. Henning: Dienste und Abgaben...; F. Lütge: Mitteldeutsche...

³⁶ A. Laudemium vagy a Lehngeld a hűbéri birtok cseréjénél fizetendő teher, lásd: HRG: 2.Bd. 1643. p.; F. Lütge: Mitteldeutsche... 176. p.; E. Schremmer: Bauernbefreiung in Hohenlohn; E. Schremmer: Die Besitzrechte der Bauern im 18. Jahrhundert; Emil Guterkunst: Der geschichtliche Ursprung der Reallasten in Baden in Beziehung auf das badische Landrecht von 1809. Vö.: Landrecht für das großherzogtum Baden 710. f.a.–f.m. "Erbgült oder Erbzins ist eine Abgabe, erstere in Erzeugnissen des Bodens, Letztere in Geld oder Thieren, welche ein Eigenthümer von dem genuß eines ihm gehörigen Guts an jeden getreuen Inhaber des Gültrechts zahlen muß." Mittermaier: Grundsätze des gemeinen deutschen Privatrecht

³⁷ F.W. Henning: Dienste und Abgaben... 94. p., valamint F. Lütge: Mitteldeutsche...

pedig a Landherrnek, de nagyon gyakran a tizedbeszedés jogát a Landherr egy harmadik személynek engedte át.³⁸

A parasztságot terhelő szolgáltatások e nagyon rövid áttekintése után, amely nem jelenti a dologi terhek teljes felsorolását nézzük meg, milyen módon szerették volna a 2. Kamara politikusai e terheket megszüntetni. Az első tervezet 1 §-ban kimondják:

*"Grundgülden und Zinsen sind Abgaben welche oder Eigenthümer von einer Liegenschaft an jeden getreuen Inhaber des Gült- und Zinsrechts zu zahlen hat."*³⁹

De nem értendők a Gült és a Zins fogalma alá azok az adófajták, melyek a hűbéri jogviszonyból származnak, mert az "Erblichen" esetében nem a földesúr-jobbágy közötti viszony határozza meg a jobbágy szolgáltatásának mértékét.⁴⁰ A tervezet szerint eredetileg ezen Abgabé-k jogosultjai számára tették volna lehetővé a *megváltás* kezdeményezését. Az 1. Kamarában azonban módosították ezt a nézőpontot, s lehetővé kívánták tenni, hogy akár a paraszt, akár a földesúr kezdeményezhesse a Gült és Zins megszüntetését, természetesen megváltás ellenében. A megváltási összeg ezen Abgabé-k évi jövedelmének tizennyolcszoros összegét jelentette volna. Ugyanilyen módon történt volna a Drittheil eltörlése is. A második tervezet a "Leibeigenschaft" intézményéből még megmaradt paraszti terhek megszüntetését írta elő, anélkül, hogy pontosan meghatározta volna ezen járadékokat, viszont a szolgáltatások ezen csoportjának megszüntetéséért a Leibherr-ek az államtól kaptak volna kártalanítást. A javaslattal kapcsolatban azonnal felmerült az a gond, hogy az Abgabé-k e körét *Lajos* nagyherceg 1819. június 17-én kiadott rendeletében minden kártalanítás nélkül eltörölte, így a most előterjesztett tervezet ellentmond a nagyhercegi rendeletnek. A tervszettel kapcsolatban elkészült bizottsági jelentést *Karl von Rotteck* terjesztette az 1. Kamara ülése elé. Rotteck három kérdést vizsgált: 1. mi az indoka a Leibeigenschaft intézményéből származó Abgabé-k pénz nélkül való eltörlésének? 2. Ha mégis lesz kártalanítás, azt milyen állami eszközökből lehet előteremteni? 3. Meddig lehet időben és mélységében a szolgáltatások ezen típusának eredetét vizsgálni?

Rotteck véleménye szerint teljesen közömbös, hogy az első kérdésre a humánium oldaláról válaszolunk-e, vagy jogi síkon közelítjük meg a problémát. Tudomásul kell venni, hogy a személyében is kötött jobbágyság intézménye a "barbárság maradványa".⁴¹ A méltányosság és a keresztényi szeretet is megköveteli, hogy a 19. században már ne legyenek jogfosztott tagjai a

³⁸ C. Zimmermann; W. v. Hippel és T. Ludwig.

³⁹ Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 4. Beilage.

⁴⁰ "Die Gefälle, welche von lehenbaren Objekten herrühren sind unter diesem Ablösungsgesetz nicht begriffen, sondern nur jene, die auf eigentümlichen Gütern den Zinspflichtigen ruhen, da bei ersten auch der Werth als Obereigentums und der Heimfallhoffnung in Anschlag gebracht werden müßte." Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 7. Beilage.

⁴¹ Verh. der 1. Kammer 1820. július 12. 26. Beilage.; Vö.: C. Zeile: Zur Grundentlastung... 232. p.

társadalomnak. De jogilag sem indokolható, miért szükséges a Leibeigenschaft intézményét továbbra is fenntartani.

A második kérdés vizsgálatánál Rotteck elismeri, hogy az 1818. évi alkotmány megváltást írt elő a szolgáltatások megszüntetésére, de nem áll elegendő állami eszköz rendelkezésre, hogy Badenben az "állami kártalanítást" meg lehetne valósítani. Így a szóbanforgó tervezet ad lehetőséget a kérdés rendezésére, de pontos, korrekt megoldást ez sem tud ajánlani.

A harmadik kérdés felvetését az indokolja, hogy a tervezetben az 1819. június 17-i rendeletre hivatkoznak, mondván, hogy csak az ott felsorolt Abgabékat lehet a Leibeigenschaft-ból származóaknak tekinteni. Ezek a Leibschilding, Besthaupt és a Manumissionsgebühr. Rotteck kétségbe vonja, hogy csak az említett Abgabék jelentenék a jobbágy személyi kötöttségét, s nem javasolja a törvényalkotók kezének megkötését, hogy az esetleg később felmerülő egyéb, e csoporthoz tartozó Abgabékat is eltörölhessék.

A másik jelentést *von Falkenstein* terjesztette elő. Itt vált egyértelművé, hogy nem elegendő csak azt kimondani, hogy eltöröljük kártalanítással vagy anélkül a meglévő feudális terheket, mert egyik oldalon ott áll a jobbágy pénz nélkül, s bár számára a dologi szolgáltatások megváltásának lehetősége a felszabadulást jelentené, anyagilag azonban még rosszabb helyzetbe kerülne. Egyrészt nincs elegendő pénze a megváltási összeg kifizetésére, másrészt ha ki is fizeti ezt az összeget, nem marad tőkéje saját, egyéni gazdaságának a művelésére és fejlesztésére. A másik oldalon pedig ott áll a földesúr, aki mint *tulajdonos* élvezte az Abgabék révén befolyó jövedelmeket. Ha ezeket megszüntetik, elveszti anyagi bázisát.

*"Eben deswegen ist auch keine Ablösungsart als gerecht und selbst dem Sinne des §. 14. unserer Konstitution gemäß gedenkbar, wenn dieses Privateigentum nicht auch in seiner Umwandlung in ein Geldkapital als völlig ungeschmälert und ungekränkt erscheint."*⁴²

Azt a korán felmerülő gondot, hogy a megváltás miatt a földesurak hátrányt szenvedhetnek a törvényjavaslat véleményezésével megbízott bizottság is érezte. Ezért azt a javaslatot terjesztették elő, hogy az a földbirtok, mely után a parasztnak Zinst kellett fizetni, mint zálog szerepeljen a megváltási összeg számára.⁴³ A bizottság álláspontja szerint erre a megoldásra azért van szükség, mert a földesurak számára kifejezetten hátrányos lenne, ha a volt jobbágy a megváltási szerződés megkötése után a megváltási összeg egy részét pénzben, másik részét egy későbbi időpontban esetleg természetben fizetné meg.

⁴² Verh. der. 1. Kammer 1820. julius 12. 25. Beilag.

⁴³ "bei jeder Ablösung eines Zinsen oder einer Gült das ganze Ablösungskapital zur Sicherheit den Zinsherrn auf das nämliche Gut, worauf der Zins ruht hat, in der Art radiziert werden sollte, daß diesen Zinsgut als Hypothek für das Ablösungskapital mit der demselben nach seiner Natur gebührenden Priorität in solange zu dienen hätte, bis das ganze Kapital nebst Zinsen getilgt ist." Verh. der 1. Kammer 1820. julius 12. 25. Beilag. Vö.: Emil Guterkunst: Der geschichtliche Ursprung... 18. p.

A tervezetekkel kapcsolatos bizottsági vélemények még inkább megerősítik a reformelképzeléseket, amelyek a feudális maradványok felszámolására irányulnak. Nem hallgathatjuk el ugyanakkor azt sem, hogy *ellenzőt* is akadtak e kísérletnek, különösen az ún. *Standesherr-ek* között, akik anyagi létüket látták veszélyeztetni. Ezen ellenvélemények egyik markáns képviselője Georg Fürst zu Löwenstein. Szerinte a fenn említett Abgabc-k minden fajtája a Standesherrek *szabad magántulajdonát* képezik.⁴⁴ A Badenben hatályos Landrecht rendelkezése szerint senkinek nincs joga a magántulajdont megkárosítani.⁴⁵ De hivatkozási alapul szolgál a deutsche Bundesacte 14. §-a is, amely megerősíti a földesurak jogosítványait tulajdonaikban. "Hierdurch ist das Eigenthum der Standesherrn in öffentlichen völkerrechtlichen Schutz genommen und feierlich gegen jede Verletzung garantiert worden."⁴⁶ A Wiener Schlußacte is hasonló rendelkezést tartalmaz.⁴⁷ Löwenstein így három *alapidokumentumot* terjeszt a Landtag tagjai elé saját igazának bizonyítására. Sőt, felszólítja az uralkodót a Landtag üléseinek betiltására, ha e kérdésben további tárgyalást tűznének napirendre. Ő, keresztényi szeretet és méltányosság! – amelyekre Rotteck hivatkozott a feudális terhek megszüntetésével kapcsolatban. Löwenstein a *feudális* tulajdon sérthetetlenségét ismeri, amely kizárólag a nemeseket illeti meg. Rotteck vele szemben a *polgári* tulajdon megteremtését kívánja elérni, amely mindenkinek, a társadalom minden tagjának egyenlően jár. A kettő közötti ellentét feloldása 1819-ben szinte megoldhatatlannak tűnik.

A megváltáson túlmenően más módosításokra is sor került. A Grundgülden, Zinsen és a Drittheilpflichtigkeit megváltásáról szóló tervezet 2. §-a csak azokról a szolgáltatásokról szól, "wovon das volle Eigenthum nicht dem Zins und Gültgeber sondern das Obereigenthum *einem* Andern zusteht."⁴⁸ A tervezetet *von Liebenstein* K.v. Rotteck-hez hasonlóan támogatta, bár több lényeges kritikai megjegyzést fűzött hozzá. A földesurak állami eszközökkel történő kártalanítását megkérdőjelezi. Ha a jobbágyság semmi más nem volt, mint nyers, durva erőszak, ami jogtalan, akkor az e szituációból keletkező dologi szolgáltatások is jogtalanok. Miért szükséges ezt a jogtalanságot kártalanítással törvényi szintre emelni?⁴⁹ A Leibeigenschaft léte az örök emberi jogokat sértette

⁴⁴ Verh. der 1. Kammer 1820. augusztus 2. 47. Beilag.

⁴⁵ A badeni alkotmány: Rgb.: 1818. augusztus 29. XVIII. 101. p. 14. §: "Niemand kann gezwungen werden sein Eigenthum zu öffentlichen Zwecken abzugeben als nach Berathung und Entscheidung des Staatsministeriums und nach vorgängiger Entschädigung."; Vö.: E.R. Huber: Dokumente zur deutschen Verfassungsgeschichte I.; Vö.: *Landrech* für das Großherzogthum Baden 545. §: "Niemand kann gezwungen werden, sein Eigenthum abzutreten, es sei denn um des öffentlichen Nutzens willen und nach vorausgegangener Entschädigung."

⁴⁶ Deutsche Bundesacte 1815. 14. § in E. R. Huber: Dokumente 1. Bd. 78–79. p.; Vö.: Verh. der 1. Kammer 1820. augusztus 2. 47. Beilag.

⁴⁷ Die Wiener Schlussakte 1820. május 15. in. E.R. Huber: Dokumente... I. Bd. 81. p.

⁴⁸ Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 5. 67. Beilag.

⁴⁹ Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 21.

meg, melyeket Isten minden egyes ember lelkébe bevésített. Ezért a jogtalanság eddigi "haszonélvezői" lemondhatnak a kártalanításról.

A Landtagban folyó vitáknak köszönhetően 1820. október 5-én a nagyherceg törvényt adott népének a Grundgülden és Zinsen eltörléséről. A törvény maga is az alkotmány 11.§-ra hivatkozik, mondván, hogy már ez eltörölte a jobbágyság ezen szolgáltatásait. A törvény értelmében a Grundgülden és Zinsen alatt azon szolgáltatások értendők, melyeket a földbirtok tulajdonosa ugyanezen birtok használóitól kap. Nem értendők viszont ide azok a szolgáltatások, melyek bár hasonló elnevezéssel bírnak, de a hűbéri jogviszonyból származnak, azaz nem a tulajdonos és a birtokos közvetlen kapcsolatából, hanem az Obereigentum következtében egy harmadik személy jogosultságából keletkeztek. A Grundgülden és Zinsen megváltható, mely megváltást akár a földesúr (Gült- és Zinsherr), akár a jobbágy kérheti. A megváltás tehát a földesúr és a jobbágy szabad megegyezésének tárgya, összege a Gült- és Zins értékének 18-szorosa.

A törvény utoljára megemlíti a Drittheil megváltásának a lehetőségét is.

Miközben a Gült- és a Zins eltörlését kimondó tervezetet tárgyalták, felvetődött még egy indítvány az ún. *Beet* megszüntetésével kapcsolatban. Itt különösen élesen vetődött fel az a kérdés, mely az egyes dologi terhek eredetét szerette volna tisztázni. Barion képviselő szerint a Beet a régi Abgabé-k sorába tartozik, s mint ilyen, az első "rendes" adót képezte Badenben.⁵⁰ A Beet adótermészetét igazolja Carl Heinrich Lang, aki a német adó fejlődéstörténetéről írt könyvében megerősíti Bairon nézetét: "die Beeten die gewöhnliche Steuer, und die in der Folge aufgekommene die ausserordentliche Steuer seien", sőt a különböző adóösszeírások is a Beet adó jellegét erősítik. Barion felszólalásában azt elemzi, ha elfogadják a Beet adójellegét, akkor tudomásul kell venni, hogy több, korábban született törvény, mint pl. 1809-ben vagy 1815-ben, ezt már eltörölte.⁵¹ Az említett törvények gyakorlati jelentősége minimális volt, hiszen egymás után érkeztek a panaszok Baden különböző részeiről a fizetendő Beet összegének csökkentésére. Barion szerint ennek az az indoka, hogy a Badenben

---

⁵⁰ "die alten Abgaben, als: Beeten, Azgelder, Vogtsgulden, Reisevogtsgulden ac. nichts anders, als die erste ordinäre Steuer seien. Die Geschichte liefert zweierlei Wahrheiten einmal: nur dem Lehnherren gebührt eine Beet und zweitens diese Beet ist sehr früh eine Steuer geworden." Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 30. T. Ludwig: Der badische Bauer... "es sind regelmässig wiederkehrende Zahlungen, welche mit Vermögenbesitz überhaupt oder bestimmten Arten von Einkünften verknüpft sind. In erster Linie ist unter ihnen die Beet zu nennen. Dies ist die älteste, im achtzehnten Jahrhundert zu einer vereinsmässigen Reallast gewordene, Steuer, welche die badische Geschichte kennt." Verh. der 1. Kammer 1823. január 14: "nun findet man in allen Baden-Durlachischen Urbarien die Beet als eine ständige, sogar unablässige Abgabe, und fast in allen Lagerbüchern der Baden-Badischen Lande die Beet, mit dem landesherrlichen Vorbehalt der Minderung oder Mehrung derselben eingetragen."

⁵¹ "mit dem Eintreten des neuen Steuerfusses alle bisherigen Grund-, Häuser-, Gewerben-, Bürger-, Fahrnis- und Viehsteuern sowie die Schutzgelder der Juden, überhaupt alle bisherigen directen Steuern aufhören sollten." Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 30. 126-127. p.

bevezetett új adók mellett a régi adófajták is tovább éltek, s így még inkább megnövekedett a jobbgység fizetési kötelezettsége.⁵² Az előterjesztés 1820-ban csak javaslat maradt.

A Landtag 1822-ben ült össze ismét, amikor a 2. Kamara tagjai igyekeztek az előző Landtagon félbemaradt indítványokat ismét napirendre tűzni. Ez történt 1822. április 22-én, amikor *Hübner* ismét javaslatot tett a Beeten és az "alte Abgaben" eltörlésére, sürgetve egy törvénytervezet elkészítését. Pár nappal később *v. Sensburg* a 2. Kamara elé terjeszti "der Abschaffung derjenigen alten Abgaben welche die Natur einer Steuer haben" című tervezetét.⁵³

A javaslatról a 2. Kamara július 22-én kezdi meg a vitát. *Duttlinger* felszólalásában nyomatékosan hangsúlyozta, hogy ha e javaslatból törvény lesz, akkor Badenben végre megvalósul a *közteherviselés*: "die Gleichheit der Badener in Tragung der öffentlichen Lasten verwirklicht wäre."⁵⁴ Véleménye szerint a badeniek többsége kettős adóztatás terhét viseli, mert még fennáll az ún. "Patrimonialsteuersystem", valamint az új "Souveränitätssteuersystem". A Patrimonialsteuersystem azért illette meg a földesurakat, mert

*"in frühern Zeit habe der Herr mit seinen Hörigen den Krieg geführt, sie hätten alle öffentlichen Dienste umsonst für ihn besorgt, den Herr habe von seinen Hörigen Zins und Gülden bezogen, habe sich Dienste und Frohnden aller Art leisten lassen er habe alle diese Gelder in seine Kammerkasse bezogen und dadurch alles das war man Hobeitsrecht nenne angibt."*⁵⁵

A későbbi időszakban e szolgáltatásokat nem mint közjogi, hanem mint magánjogi értékelték, s így próbálták fenntartani. *Sensburg* nem értett egyet *Duttlinger*rel, mondván, hogy minden magánjogi jogviszonyt felborít. A kormány kizárólagos célja ugyanis az Abgabék egyenlőségének megvalósítása. Ha egyértelműen bizonyítható a szolgáltatás adójellege, azt eltörlik, ha nem, akkor továbbra is fennmarad. *Kern* a vitát tovább bonyolítva azzal áll elő, hogy jelen esetben *csak két* megoldás lehetséges: vagy minden régi szolgáltatást eltörlönek, amely *nem* magánjogi természetű, vagy minden régi Abgabét eltörlönek, amelyről *bebizonyították* közjogi természetét. *Kern* a bizonyítás oldaláról próbálja megközelíteni a kérdést. Az adózó polgárnak vagy azt kell bizonyítani, hogy közjogi eredetű adókkal terhelik, vagy azt kell bizonyítani, hogy nem egyértelmű az adó magánjogi eredete. *Itzstein* csak annyit fűzött a kérdéshez, hogy 1822-ben is az a legfontosabb feladat, hogy Baden egész területére, országos, *tiszta adórendszert* vezessenek be. A vita természetesen nem zárult le. Sőt, újabb és újabb adófajtát vetettek fel a képviselők — mind pl Wasserzins, Backzins — melyek egy-egy adott területen fordult elő. *Sensburg* amellet foglalt állást, hogy egy szolgáltatás adójellegének egyértelmű bebizonyításág feltétlenül

⁵² Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 30.

⁵³ Verh. der 2. Kammer 1822. július 22. *Sensburg*.

⁵⁴ Verh. der 2. Kammer 1822. július 22. *Duttlinger*.

⁵⁵ Verh. der 2. Kammer 1822. július 22.

indokolt annak fenntartása. A Landtag tagjai nem voltak könnyű helyzetben. *Eisenlohn* képviselő úgy próbált társain segíteni, hogy felszólalásában részletesen foglalkozott a dologi szolgáltatások keletkezésével, jogi jellegével.⁵⁶ Megkísérelte csoportosítani a fennálló Abgabé-kat aszerint, melyeket kellene végérvényesen megszüntetni.⁵⁷ *Eisenlohn* felszólalásában elemzi a törvénytervezetet, amely kimerítő, taxatív felsorolással kívánja meghatározni a közjogi eredetű szolgáltatásokat. Az utókor kései olvasóiban óhatatlanul felmerül a kérdés: ha a kor szakembereinek ennyi gondot okozott egy-egy szolgáltatás jogi jellegének meghatározása, lehetséges-e, taxatív felsorolással átfogó, mindenre kiterjedő megoldást adni? E kérdésfelvetést igazolja magának, a képviselőnek az álláspontja, amikor a szolgáltatásoknak a tervezetben lévő felsorolását még kiegészíti.⁵⁸

A törvénytervezet készítői kifejezetten hangsúlyozták, hogy a *nem említett Abgabé-k* továbbra is fennmaradnak, azt a parasztok kötelesek teljesíteni. Így fennmaradt valamennyi *Bannrecht*, *Schloß-* und *Burgrecht*. Ez a rendelkezés nem megfelelő, mert a Bannwein, valamint a Bannweingeld kétértelmű. Jelenti egyrészt egyes földesurak azon jogát, hogy meghatározott napokon bort fogadhatnak el ajándékba. Másrészt jelenti a földesúrnak pénzben vagy borban kifizetett járadékot. Ezen utóbbi jelentésében ugyan nem tartozik az adók közé, sőt magánjogi eredete sincs, mégis, egy adott közösség számára költséget jelent, ezért ezt a szolgáltatást is meg kellene szüntetni. A Bannweinhez hasonló természetű dologi szolgáltatások még a *Trockenbotengeld*, a *Kalb-* és *Rindfleischgeld*.

A hűbéri viszonyból származó dologi terhek is fennmaradtak, melyek az "Obereigentum"-ot kezén tartó földesurat illették, mint a *Kaufdrittel*, *Kaufgeld*, *Erbschatz*. Ezek a szolgáltatások a birtok öröklése esetén teljesítendőek, s gyakrabban előfordulnak, mint a *Laudemium*, melyet vagy a birtok eladásánál, cseréjénél fizettek (Händlerlohn), vagy az örökösök fizették a birtok eddigi használójának a halálakor (Hauptrecht).⁵⁹ A Kaufdrittel nem feltétlenül az érintett birtok értékének egyharmadát jelentette. A badeni gyakorlatban inkább az érték egyötödét vagy egyhatodát kellett ezen a címen kifizetni.

A tervezet ezen túlmenően a *robotkötelezettségből* folyó dologi terhekről is beszél, melyek eltörlése nem jelenti egyben magának a robotnak is az eltörlését.⁶⁰ Ide tartozik többek között a *Pfluggeld* illetve a *Forsthaber*. A

⁵⁶ Verh. der 2. Kammer 1822. július 3. Eisenlohn.

⁵⁷ "1. die Leibeigenschaftabgaben; 2. die Schutzgelder der Juden; 3. die Kastenvogten, Schirm- und Schutzgelder; 4. die Gardegelder im Baden-Badischen und die Farenkgelder in den vormals Mainzischen und Würzburgischen Ämtern; 5. alle Gewerbsrekognitionen; 6. die Zentkassen-und andere Beiträge der Gemeinden zur Justiz- und Polizeiverwaltung." Ver. der 2. Kammer 1822. július 3.

⁵⁸ Verh. der 2. Kammer 1822. július 3.

⁵⁹ E. Schremmer: Besitzrechte... 46. p.

⁶⁰ Verh. der 2. Kammer 1822. július 3.

Pfluggeld mindig az állatállomány után fizetendő, ami nem adóként értendő.⁶¹ A Pfluggeld az Obereigentumon előforduló *Grundzins* tulajdonságával rendelkezett, ezért a két fogalmat gyakran összekeverték.

A tervezet a még meglévő és a földesúri-jobbágy viszonyból fakadó terhekről is rendelkezik:

*"Diese fortdauernde Abgaben mit Ausnahme des Zebenten werden aber in Gülden und Zinsen umgewandelt, und sie sind nach den Gesetz von 5. okt. 1820. ablößbar."*⁶²

A véleményező bizottság ezt a megfogalmazást kétértelműnek tartotta. Ha a természetben vagy pénzben fizetendő kötelezettségek *átváltbatóságáról* beszéltek, akkor a végrehajtás során kettős eljárást tett volna szükségessé. Először minden, még meglévő terhet Gültté vagy Zinssé kellett volna átváltani, majd ezeket az 1820. évi törvény értelmében még lehetett volna szüntetni. Itt azonban nincs szó kettős eljárásról. A jogalkotó szándéka szerint is a szóbanforgó terheket úgy kell tekinteni, mint az 1820-ban szabályozott két alapkötelezettséget, s ezért kell ezeket felszámolni. Ilyen értelemben a tervezet módosítását kérték, mondván:

*"diese fortdauernden Abgaben sind von nun an als Grundzinsen zu betrachten und nach dem bestehenden Gesetze ablößbar."*⁶³

A 2. kamara véleményének kialakítása után az 1. Kamara 1823 januárjában kezdhette hozzá a kérdés megvitatásához. A tervezettel kapcsolatokban három alapvető megállapítást szögeztek le:

1. köztelherviselés elismerését,
2. a régi adósságok államkasszából történő kifizetését,
3. a bizonyítási eljárás pontos meghatározását az eltörleendő terhek eredetének megállapításánál.

ad 1. A köztelherviselés gondolata nem volt idegen az 1. Kamara tagjai között az alkotmány megszületése óta. A kérdés csak az, hogy az alkotmány előtt meglévő terhek megítélésénél is alkalmazni kell-e a köztelherviselést? Mert ha eltörlik a régi Abgabékat, a kieső jövedelmet az adók megemelésével lehet csak pótolni, mely az egyes állampolgárok terheit tovább növeli. Ezért, hogy a megnövekedett adók ne okozzanak túl nagy megterhelést, az állami kicstárból kell, legalább részben, a terheket fedezni.

ad 2. Előfordulhat, hogy valaki kettős adózás alá esik. Egyrészt, fizetni kell az új adórendszer szerinti adót, másrészt a régi elmaradt kötelezettségért is úgymond adóznia kell. Ezt a kettősséget szintén el kell törölni, s ha előfordul, ott az államnak kell segíteni.

---

⁶¹ F. Lütge: Mitteldeutsche...; E. Schrenner: Bauernbefreiung...; T. Ludwig: Die badische Bauer...; W. v. Hippel: Bauernbefreiung...

⁶² Verh. der 2. Kammer 1822. julius 3.

⁶³ Verh. der 2. Kammer 1822. julius 3.

ad 3. A bizonyítási eljárás során pontosan meg kell határozni, hogy adóról vagy szolgáltatásról van-e szó.⁶⁴

Legelőször Frh. v. *Sensburg* kért szót, aki a tervezet politikai, gazdasági, történelmi háttérét kísérelte meg röviden összefoglalni. Amikor a tervezetet előkészítették, abból a feltételezésből indultak ki, hogy a földesúr-jobbágy viszonyból származó szolgáltatások két nagy csoportra oszthatók. Az adójellegűek, tehát közjogi viszonyból származók, ezért az államkincstár jövedelmét képezik, másrészt magánjogi jogviszonyból származnak és az uradalmi kincstárba folynak be. Az első vita abból keletkezett, hogy a "Justiz- und Polizeiverwaltung" költségeinek fedezésére sajátos adókat vetettek ki, megnövelve ezzel az állami költségvetésben e terület pozícióját. A pénzügyi kormányzat így joggal hihette azt, hogy hivatalból be kell avatkozni, s mindazon adókat el kell törölni, melyek az új adórendszerrel összeegyeztethetetlenek, azaz a pénzügyi élet minden területén egyenlőséget kívántak biztosítani. Tették ezt anélkül, hogy az eltörölt dologi szolgáltatások eredetét megvizsgálták volna. Ebben a helyzetben a kiindulópontot úgymond az 1815-ben kiadott Generalverordnung képezi, amely úgy rendelkezik: "Abgaben, welche die Natur einer Steuer haben, aufhören müssen."⁶⁵ Ebből a contrario következik, hogy minden magánjogi jellegű szolgáltatás fennmarad. Azt már csak az utókor kutatója kérdezi meg, hogy az 1783. évi rendelkezést, illetve az 1818. évi alkotmány idevágó szabályait miért nem vették figyelembe? Az eredmény mindenesetre gyorsan megmutatkozott. Az intézkedés végrehajtói lehetetlen helyzetbe kerültek, mert nem tudták eldönteni az alapvető kérdést, közjogi vagy magánjogi természetű egy-egy paraszti szolgáltatás. A pénzügyi igazgatás végül egy speciális jegyzék elkészítését rendelte el, amelyen fel kellett tüntetni valamennyi létező szolgáltatást. A jegyzék elkészítésénél már csak az az "apróság" okozott gondot, hogy ugyanaz a szolgáltatás Baden egyes körzeteiben eltérő néven szerepelt, s mindegyiket önálló teherként tüntették fel.

Felvetődik a kérdés, nem lett volna-e egyszerűbb abból kiindulni, kinek a számára kellett a szolgáltatást teljesíteni, a Leibherrnek, a Grundherrnek, a Gerichtsherrnek vagy valaki másnak? Ez már egy jó kiindulási alap lehetett volna annak ellenére, hogy az uralmi viszonyokon belül bizonyos átfedések voltak.⁶⁶ Ehelyett a pénzügyi igazgatás egy bonyolult bizonyítási eljárást vezetett be,⁶⁷ amelynek az lett a következménye, hogy már 1820-ban attól kellett tartani, hogy a kötelezettek megúnják e bonyolult, fárasztó, végsősoron eredménytelen

---

⁶⁴ Verh. der 1. Kammer 1823. január 7.

⁶⁵ Rgb. 1815. febr. 23.; Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. 275. p.

⁶⁶ T. *Ludwig*: Der badische Bauer...

⁶⁷ A lakossági panaszok először az ún. *Bezirkamt*-hoz kerültek, ez a hivatal továbbadta a *Domänenverwaltung*-nak, majd áttették a *Kreisdirektorium*-hoz. Itt elkészítettek egy javaslatot a kérdéses dologi teher eredetét illetően, innen visszaküldték a *Domänenverwaltung*-hoz, hogy végső soron eljuttassák a *nagyberceghez*, aki kinevezett egy *bizottságot* az esetleges javaslat elkészítésére, s ha szükséges volt az *államminisztérium II. szekciója* készítette el a törvénytervezetet.

bizonyítási procedúrát, s valamennyi terhet egyöntetűen adóként fognak bejelenteni.

Sensburg az adójellegű szolgáltatásokat elemezve, azoknak különböző kategóriáit határozta meg.⁶⁸

Miközben elemezte ezen szolgáltatásokat, azt a következtetést vonta le, hogy ha valamennyi adót egyszerre eltörlik, akkor a földesurak jelentős jövedelemtől esnek el. Ezért bár az elfogadott tény, hogy ezen adókat meg kell szüntetni, de csak kártalanítás ellenében. Az adók eltörlése nem a törvényalkotók liberális, megértő természetén alapul, hanem a Badenben bevezetett új adórendszernek köszönhető. Azt azonban nyomatékosan le kellett szögezni, hogy egyes szolgáltatások annyira terhesek a lakosság számára, hogy további fenntartásuk már az állam nyugalnát veszélyezteti. Ezek közé tartozott a *Beeten*, a *Mai- und Martinisteuer*, mely utóbbiak a Beet-tel azonos jogi megítélés alá estek.

Sensburggal szemben *Türkheim* megpróbálta történetiségében szemlélni a kérdést, s abból az alapállásból indult ki, hogy Baden több különálló terület egyesüléséből jött létre,⁶⁹ ahol minden résznek meg volt a maga adórendszere. A Land egyesítése után ezek a különböző részek ugyan elvesztették függetlenségüket, s egyetlen állammá olvadtak össze anélkül, hogy ezt a külső formai egyesülést belső egyesülés követte volna. Az egyes részek továbbra is megtartották a maguk sokszínű világát. A kormány pedig nem gondolt arra, hogy a területi egyesüléssel egyidőben pénzügyi reformot vezessen be. Ezért *Türkheim* azt javasolta, hogy a Landtag területenként elemezze, hol jellemző a "Steuersystem", hol a "Domanialsystem", s ezek alapján lehet arról dönteni, melyik szolgáltatást töröljék el, melyiket ne. Az egyes területek jövedelmi forrásai igen különbözőek, és ezért egyetlen lehetséges megoldásnak azt tartja, hogy a meglévő dologi szolgáltatásokat egyetlen tömegként szemléljék, és a Land részei között egyenlően elosztva, felét vagy kétharmadát töröljék el az Abgabék-nak.

Ez a megoldás sem tűnik a legjobbnak, sőt még jobban összekeveri a meglévő dologi terheket. Valójában ennek a véleménynek adott hangot *v. Kettner* is. A kormánynak egy ponton kellett még megoldást találnia. A Land egységesítésekor egyes területek eltérő nagyságú adósságokkal bírtak. A kérdés az, hogy ezeket a régi adósságokat milyen módon fizessék meg a kormánynak?⁷⁰

Karl. v. *Rotteck* álláspontja szerint a Landtag kamarái által kiküldött bizottság figyelemreméltó tetteket állított fel:

1. A jogtalanak ítélt terhek részleges eltörlése megengedhetetlen.
2. Az állam határozza meg, milyen feltételekkel lehet birtokot szerezni. Ilyen értelemben minden teher (Grundlast) az állammal vagy harmadik

---

⁶⁸ T. *Ludwig*: Der badische Bauer... W. v. Hippel: Die Bauernbefreiung...

⁶⁹ Karl *Stiefel*: Baden 1648–1952 I–II. Bd. Badische Geschichte.

⁷⁰ Verh. der I. Kammer 1823. január 14. Prot. 297. p.

személlyel fennálló társulajdon, pontosabban a tulajdonszerzési illeték kifizetetlen része.⁷¹

3. A kormány álláspontjának a kötelezettségek megváltása, "Ablösung", felel meg, nem pedig ezek forradalmi, pontosabban radikális eltörlése "Abschaffung". Ez utóbbi egy agrártörvénnyel lenne rokon.

4. Ezért nem kell a dologi terhek eredetét vizsgálni, mert ez a tulajdoni viszonyokat is bizonytalanná teszi.

5. Nem szabad különbséget tenni az úgymond köz- és magánjogi eredetű terhek között, mert ez az egyikből a másikba való átváltást helyezné előtérbe.

6. Nem a kötelezetteknek kell bizonyítani kötelezettségeik eredetét.

Rotteck mindezek mellett igen radikális álláspontot képviselt. A Landtag párhuzamosan tárgyalta a robot, a tized és az "alte Abgabe"-k eltörléséről szóló tervezeteket. Az előbbi két kérdés megoldásában a 2. Kamara előterjesztését az 1. Kamara elvette. Milyen alapon akarja akkor ezt a harmadik tervezetet tárgyalni? — tette fel a kérdést Rotteck. A jobbágyparasztokat terhelő szolgáltatások szorosan összefüggnek egymással. Nem lehet egyiket vagy másikat kiragadni és önállóan tárgyalni, mert ez csak a fogalmak felcseréléséhez fog vezetni. Rotteck attól tartott, hogy ebben a tervezetben is ez történik, s ezért megghiúsul a törvény célja. Véleménye szerint a *Grundsteuer*, amelyet a régebbi időben vetett ki az állam, semmi más, mint igény a Grundeigentum egyik vagy másik részére. Az évi adó — *Jabressteuer* — pedig a résztulajdon kamata. Ha a Landtag a Standes- und Grundherren-ek adóit, mint a tőke tulajdonosait szemléli, akkor az *államot* is szükségszerűen, mint ugyanazon birtokrész tulajdonosát kell figyelembe venni. Így minden adóköteles személy ugyanazon birtok társulajdonosának tekintendő. Mit tehet ezek után az állam, ha eltörli a Grundsteuert? Saját adósát megajándékozza az adó egy részével vagy birtokának egy részét átadja, amelynek valójában csak társulajdonosa. Ennek a megoldásnak egyetlen célja van, a különböző birtokok egyenlővé tétele. Itt nem az embert nézik, mert ha ezt tennék, észrevennék azt a jogtalanságot, melyet ember és ember között tesznek azáltal, hogy egyes személyeknek elengedik az adóját, másoknak viszont nem. Ezért csak azt az egy elvet lehet követni, el kell törölni minden szolgáltatást, ami jogtalan, amely megsérti az ún. örök emberi jogokat. Ezért a dologi szolgáltatással együtt el kell törölni a robot minden formáját és a tizedet egyaránt. Ezek nemcsak a birtokok között meglévő különbségeket jelzik, hanem ember és ember közti különbségeket, jogi egyenlőtlenségeket is erősítik.⁷² Rotteck számára érthetetlen, hogy azt tárgyalják először, amivel valójában legutoljára kellene foglalkozni. Lehetetlen helyzetet fog eredményezni, ha az alte Abgaben-t hamarabb eltörlik, mint a robotot vagy a tizedet. Belátta, hogy a jobbágyparasztok helyzete javítható azáltal, hogy a dologi

---

⁷¹ "jede Grundlasst sei nichts anders, als ein (dem Staat oder einem Dritten zustehenden) Mieteigentum, gewissermassen ein noch unbezahlter Passivrest des Kaufschillings." Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 298. p.

⁷² Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 302. p.

terheiket csökkentik, de elkerülhetetlen, hogy a Landtag valamennyi teher megszüntetését ne kérje. Mindezek után Rotteck a következőket javasolta: A kormány vesse el a tervezetet, amíg a tized és a robot megszüntetéséről nem beszélnek, valamint azonnal szüntessék meg az adó jellegű dologi terhek teljesítésének követelését.⁷³

Zachariä, mint a törvényelőkészítő bizottság tagja, annak a véleményének adott hangot, hogy a kormány az új adórendszer bevezetése mellett olyan terheket is eltörölt, melyek az 1820-as években egyáltalán nem minősültek adóknak.

*"Er hebt noch ausserdem mehrere Abgaben auf, welche zwar nicht ihrer heutigen Beschaffenheit nach als Steuer betrachtet werden können, welche jedoch ihrem Ursprunge nach, oder zufolge gewisse geschichtliche Merkmale in diese Classe gehören oder gehören sollen. Er hat insofern eine geschichtliche Grundlage."*⁷⁴

Azt is tudomásul kell venni, hogy nem lehet mindenki számára azonnali egyenlőséget biztosítani. Ezért helyesebb lenne – véleménye szerint – először csak egy általános szabályt felállítani a régi terhek eltörlésére, amelyet függetlenül a robot és a tized eltörlésétől, érvényesíteni lehetne. Rotteck véleményével természetesen többen nem értettek egyet. Különösen az keltett vitát, hogy a robot, a tized és valamennyi régi szolgáltatást egyidőben kelljen tárgyalni és megszüntetni.

Sensburg arra hivatkozott, hogy a robot és a tized eltörlését a nép akaratából kezdte a Landtag tárgyalni. Ez a népakarat méginkább jelentkezik a dologi terhek megszüntetésénél, s éppen ezért nem lehet az 1. Kamara előtt fekvő tervezetet félretenni. De válaszol Sensburg Türkheim felvetésére is. Baden területi egyesítésével egyidejűleg teljes pénzügyi reformot nem lehetett végrehajtani. A Fürstenberg hercegség területén az új adórendszert nem vezették be, ezért az ott élő régi szolgáltatásokat fenn kellett tartani, mert kizárólag ezek szolgáltatták a herceg jövedelmét. Ezzel szemben a Leiningen területen az új adórendszer bevezetésével szükségtelenné vált a régi szolgáltatások fenntartása.⁷⁵ Ez az oka annak, hogy "Steuersystem"-ről és "Domanialsystem"-ről átmenetileg beszélni lehet. A vita végén ismét Zachariä kért szót, támogatva Rottecket annyiban, hogy a törvénytervezetet így nem lehet elfogadni. A tervezet tárgyalása során egyértelművé vált, hogy a Kamara nem arra törekszik, hogy Baden lakosai számára egyenlőséget biztosítson, hanem arra, hogy a tartományt minden téren egygyé kovácsolja, s ezáltal további egyenlőtlenséget állítson fel.

*"Die Gleichheit, welche wir suchen, wäre ein grösseres Übel, als die Ungleichheit, welche wir vermeiden wollten."*⁷⁶

---

⁷³ Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 305. p.

⁷⁴ Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 309. p.

⁷⁵ Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 320. p.

⁷⁶ Verh. der 1. Kammer 1823. január 14. Prot. 327. p.

Bár nem ugyanazon indoklással, de Rotteck és Zachariä egyetértett abban, hogy ezt a törvénytervezetet ebben a formában nem lehet elfogadni. Így a kérdés megoldása a következő Landtag feladata lett.

A reformfolyamatokat mégsem lehetett megakadályozni. Az 1. Kamara 1823-ban nem vetette el teljesen a törvénytervezetet, hanem módosításokat eszközölt, s ezt a módosított változatot nyújtotta be *Sensburg* a 2. Kamarának 1825. március 5-én. Az előterjesztéshez a következő megjegyzéseket fűzte. A tervezet továbbra is megtartja az "alte Abgaben"-k azon csoportosítását, hogy "Hof- und Burgrecht"-hez vagy "Bannrecht"-hez kapcsolódnak-e. A Bannkötelezettek mindezekig semmilyen adókötelezettség alá nem estek, így a javasolt módosítások lehetővé teszik az óhajtott jogegyenlőség megteremtését. A lényeges változtatás a tervezet 3.§-ban történt, amely tovább is fenntartandó Abgabe-nak tekinti azokat,

*"welche vermöge einer Erbdienstbarkeit oder Bann- oder Frondpflichtigkeit zu entrichten sind, oder als Ablösung einer Erbdienstbarkeit oder Bann- Frondpflichtigkeit entrichtet werden oder zu den der Jagdgerechtigkeit und Forsteilichkeit anhängenden Abgaben gehören, oder auf einem sonstigen Rechtsgrunde beruhen durch welchen die Vermutung, daß sie öffentliche Abgaben seien, ausgeschlossen wird."*⁷⁷

E megfogalmazással szemben 1822-ben mindössze annyit mondtak, hogy a tervezetben nem említett Abgabe-k továbbra is fennmaradnak, s mint Grundzins-t kell figyelembe venni azokat.⁷⁸

A következő lényeges módosítás elsősorban a végrehajtás számára volt kedvező. Ha több dologi teher összekeveredik, melyek közül néhány az eltörölendő, mások a fenntartandó szolgáltatások csoportjába tartoznak, s ezek szétválaszthatatlanok, akkor az új szabályozás szerint a felét el kell törölni, függetlenül attól, hogy magánjogi vagy közjogi eredetű terhek keveredtek-e össze. Korábban csak a magánjogi eredetűeket lehetett így megszüntetni. A módosított javaslat vitája során egyértelművé vált, hogy a dologi szolgáltatások megszüntetésének legfőbb akadálya a kisbirtokos földesurak ellenállása. Jövedelmük nagyobb részét jobbágyparasztaik természetbeni vagy pénzbeli szolgáltatásaik adták, s ha ezeket egyszerre eltörölték volna, a földbirtokosok kerültek volna anyagilag rossz helyzetbe. Ezért kellett egyik oldalról a kártalanítás kérdését megoldani, más oldalról pedig egyes szolgáltatásokat továbbra is fenntartani.⁷⁹ A 2. Kamara azonban igyekszik úgy módosítani a javaslat szövegét, hogy minél általánosabb megfogalmazással, a dologi terhek szélesebb körét tegyék eltörölhetővé, kerülve ezen szolgáltatások nevesített felsorolását.⁸⁰ Az 1. Kamarában *v. Kettner* annak a véleményének adott hangot, hogy a két kamara között a véleménykülönbség nem a dologi terhek

⁷⁷ Verh. der 2. Kammer 1825. március 5.

⁷⁸ Vö.: Verh. der 1 Kammer 1822. november 14. 103. Unterbeilag IV–V §.

⁷⁹ Verh. der 2 Kammer 1825. március 6. Diskussio.

⁸⁰ Verh. der 2 Kammer 1825. április 15.

csoportosításában van, hanem ezek bizonyításánál. 1822-ben a kötelezetteket feloldották a bizonyítási teher alól, s annak bizonyítását, hogy valamely szolgáltatás közjogi vagy magánjogi eredetű-e, a jogosultakra hárították. Az 1. Kamara ezt kifejezetten sérelmesnek tartotta, mondván, így megsértik az állampolgárok jogegyenlőségét,⁸¹ mert a közherviselést csak akkor lehet megvalósítani, ha a bizonyítási teher mindkét felet kötelezi. Érdekes, hogy a jogegyenlőség kérdése a dologi szolgáltatások megléténél fel sem vetődött.

Így 1825-ben, ha több lépésben is, de a parasztokat terhelő dologi szolgáltatások nagy részét eltörölték. 1820-ban megszüntették a Leibeigenschaft-ból származó terheket kártalanítás nélkül, majd 1825-ben az egyéb dologi terheket szüntették meg, de ezeket már kártalanítás ellenében.⁸²

b) A vadászathoz és az erdőhasználathoz fűződő dologi szolgáltatások

A fentebbiekben tárgyalt dologi szolgáltatások sajátos csoportját alkották a vadászathoz kapcsolódó, parasztokat terhelő kötelezettségek. Ezek egy része munkaszolgálat volt, amikor a jobbágy köteles volt a vadászaton hajtóként résztvenni, köteles volt a kutyákat tartani és a vadászat alkalmával felmerülő szállítási feladatokat elvégezni, de felmerültek egyéb kötelezettségek is, melyek közül a vadászatnak az eltűrése volt a legnehezebb feladat egy-egy jobbágy számára. Amikor a dologi szolgáltatások eltörlése volt napirenden a Landtag ülésein, az alte Abgabe-k sorába tartozó és a vadászati joggal összefüggő terhek eltörlését is felvetették a képviselők. Ezzel kapcsolatban az a sajátos helyzet állt elő, hogy a vadászati joghoz tartozó paraszti robotot eltörölték, az egyéb dologi szolgáltatásokat viszont nem, sőt 1825-ben további fenntartásukat írták elő.

Az 1. Kamarában felvetődött ugyan a vadászattal összefüggő dologi terhek rendezésének szükségessége, de a kormány a kezdeményezést, a szolgáltatások *közjogi* természetére hivatkozva elvetette. Annyi engedményt tett, hogy lehetőséget adott az 1. Kamara tagjainak törvényi intézkedés kezdeményezésére, ha az 1825. évi törvény gyakorlati végrehajtása során bebizonyosodna, hogy a vadászathoz kapcsolódó terheket is szabályozni kell.⁸³

---

⁸¹ Verh. der 1 Kammer 1825. április 22. 36. Beilage

⁸² Rgb. 1825. VIII. 43. p.

⁸³ Verh. der 1. Kammer 1825. május 3. 44. Unterbeilage. "Da jedoch hierunter auch solche Abgaben sein dürften, welche vom öffentlichen Rechte angehören, daher, nach jenem dem Gesetze unterliegenden Grundsatz, jetzt ebenfalls aufgehoben sein würden, wenn deren Natur erforscht wäre, da ferner unter diesen Umständen der Vollzug des Gesetz wenn er nach der höchsten Sanction eintritt, seinem Zwecke nicht vollkommenen entsprechen und die Erwartungen derjenigen Abgabepflichtigen, welche die von der Jagd- und Forsteilichkeit herrührenden Abgaben zu entrichten haben unbefriedigt lassen wird, so hat die Kammer bei der Berathung des Gesetzes eine Untersuchung der Natur dieser Abgaben und seine dereinstige weitere gesetzliche Bestimmung allgemein für wünschenswert erkannt."

1828-ban a kormány az addigi tapasztalatok birtokában törvényjavaslatot terjesztett elő az erdőhasználattal és a vadászattal összekapcsolódó parasztokat illető jogok és kötelezettségek szabályozására.

Az előterjesztett kormányjavaslat szerint azokat a kötelezettségeket *kell* eltörölni, melyek közjogi természetűek és minden állampolgár számára érvényes, új adórendszerben nem történt róluk említés. Ezek pedig a Hundsatzgeld, Hundsanken, Hundslidei, Hundshabergeld, Azgeld, Jägersatzgeld.⁸⁴ A kormány javaslata szerint a felsorolt terhek az alte Abgabé-k tulajdonságával bírnak, és az 1825. május 14-én hatálybaléptetett törvény rendelkezéseit kell alkalmazni.⁸⁵ Ez azt jelentette, hogy megszűnt volna az erdőtulajdonosoknak mindezidig járó

"Beforsterungs- und Huthkosten und die Taxen, Sporteln und Stempelgebühren in Jagd- und Forstgelegenheiten".⁸⁶

Az erdőtulajdonosok kötelesek voltak az erdő védelméről gondoskodni, viselniük kellett ennek költségeit is. Ha valaki az erdőhasználattal kapcsolatos szabályokat megszegte, a fizetendő büntetést az erdőtulajdonos volt jogosult beszedni.

Az erdőhasználathoz fűződő régi szolgáltatások eltörléséért fizetendő kártalanítási összeget, mely az évi jövedelem húszszorosa, az erdőtulajdonos három évig köteles *fásításra* fordítani.

A törvénytervezet mellett a kormány azt is kívánta, hogy meghatározhassa milyen intézkedéseket foganatosíthatnak az erdészek a községi erdőkben, az erdő védelme érdekében.⁸⁷ A tervezethez hozzászóló *Duttlinger* képviselő az alte Abgabé-k eltörlésének tárgyalásakor már felvetődött egységes adórendszer megteremtésének szükségességét hangsúlyozta. Kiemelte továbbá, hogy a korábban megszületett törvények végrehajtásakor bebizonyosodott, hogy a dologi szolgáltatások taxatív felsorolása nem vezet eredményre, mert mindig ki marad egy-két szolgáltatás, amelynek következtében újból a Landtag napirendjére kell tűzni a kérdés rendezését. A javaslatban nevesített szolgáltatásokat a képviselő két csoportba osztotta: a szolgáltatások első csoportjába azokat a pénzjáradékokat sorolta, melyek közvetlenül az *erdő birtokosának* pénztárába folytak be. A terhek második csoportja viszont az *erdő tulajdonosát* illették, mivel az ő feladata volt az erdő védelme és a fásítás.⁸⁸ Ezen terheket vagy teljes mértékben vagy meghatározott quota szerint az erdő használói fizették. Egy lényeges ponton a szolgáltatások e két csoportja

---

⁸⁴ Verh. der 2. Kammer 1828. április 10. 1. Beilag.

⁸⁵ Rgb: 1825. május 14. VIII. 43. p.

⁸⁶ Verh. der 2. Kammer 1828. április 10. 1. Beilag.

⁸⁷ Verh. der 2. Kammer 1828. április 10. 1. Beilag: Vorschrift: in welchen Fällen die Forstmeister und Förster für Verrichtungen in Gemeindes- und Körperschaftswaldungen Diäten anzusetzen berechtigt sind.

⁸⁸ Verh. der 2. Kammer 1828. május 5. 4. Beilag. "Beiderlei Abgaben und Leistungen unterscheiden sich in dem außerwesentlichen Umstand, daß die erstern ihrem Ursprung nach die ältesten, unmittelbar in die Cassen der Inhaber der Jagd- oder in einer bestimmten Quote von den Forstdienern und vorzüglich von den Revierförstern bezogen werden."

megegyezik, az új adórendszer bevezetésével, Duttlinger szerint, nincs jogalap a kikényszerítésre.

*"Beide kommen dagegen, in dem hier allein wesentlichen Punkte miteinander überein, daß sich auch mich einen Augenblick zweifeln läßt, daß beide so weit sie nicht privatrechtlicher Natur sind, kein rechtlichen Fundament mehrhaben."*⁸⁹

Természetesen lehet vitatkozni Duttlinger képviselő ezen megállapításával, mert a korábbi landtagokon csak azokat a régi szolgáltatásokat törölték el, melyek közjogi eredete, jellege kimutatható volt. Ezzel szemben a szerződéseken, egyezségeken alapuló szolgáltatásokat továbbra is fenntartották. S mivel ez utóbbi csoportba sorolták a vadászattal és erdőhasználattal összefüggő szolgáltatásokat, ezeket ezért nem szabályozták. Felmerül azonban a kérdés, helyesen határozták-e meg a szóbanforgó terhek jogi jellegét? Ma már szinte feleslegesnek tűnik ezen probléma ily részletes elemzése, akkor viszont súlyos terhek további fenntartását vagy eltörlését jelentette a kérdés eldöntése. Duttlinger módosítást javasolt a tervezet szövegében, s az ott szereplő taxatív felsorolás helyett, az általános értelemben használt Abgabe kifejezést javasolta alkalmazni.⁹⁰

A Landtag első kamarája is örömmel vette a kormány előterjesztését. Mindössze Frh. v. Reveu fűzött hozzá megjegyzést, ami nem érintette a tervezet tartalmi részét, csak annak gyakorlati végrehajtását. Az mindenki számára egyértelmű – vélte a képviselő –, hogy az erdőben okozott kárt meg kell téríteni, az erdő használatával kapcsolatos szabályok megszegéséért büntetést kell fizetni. A kérdés: ki fogja a büntetést megfizetni? Akik az erdőben dolgoznak tudják, hogy a legtöbb szabályszegést a szegény emberek követik el. A lakosság számának növekedésével megnövekedett a falopások, a vadorzások száma. Ha rajtacsípték az elkövetőt, akkor lehetősége volt a kiszabott egy Gulden helyett egy napi robottal megváltani a büntetést. Robotolni azonban a fiát is elküldhette, aki fiatal lévén az 1 Gulden értékénél kevesebb értékű munkát végzett. A törvény hatálybalépése után már nem lesz lehetőség a büntetést munkára átváltani, de a kártalanítási összeg fizetésével tovább csökkent az esély arra, hogy a szegény ember az erdő védelmére hozott intézkedés megszegése miatt kiszabott büntetést kifizesse. Ezért javasolta, hogy a kormány határozottabb intézkedéseket foganatosítson a végrehajtás sikere érdekében.⁹¹

Ma már tudjuk, hogy a gyakorlati megvalósítás szinte lehetetlen volt. Az 1830-as években tovább fokozódott a paraszti réteg elszegényedése. A már megszüntetett szolgáltatások után járó kártalanítást sem tudták mindig megfizetni a kötelezettek, s ne feledjük, hogy tovább léteztek még más súlyos terhek is, melyeket ezután is köteles volt a föld használója teljesíteni.

---

⁸⁹ Verh. der 2. Kammer 1828. május 5. 4. Beilag.

⁹⁰ Verh. der 2. Kammer 1828. április 10. 1. Beilag 1 §. Verh. der 2. Kammer 1828. május 5. 4. Beilag.

⁹¹ Verh. der 1. Kammer 1828. május 11. 28. Beilage.

E megjegyzés tudomásulvételével az 1. Kamara is elfogadta a tervezetet, s 1828. május 14-én hatályba lépett a "Jagd- und Forsthoheit"-ből folyó régi szolgáltatások eltörlését kimondó törvény.⁹²

Anélkül, hogy részletes tárgyalásába bocsátkoznánk, röviden meg kell említeni az erdőben okozott károk problémáját. Miközben a robot és az egyéb szolgáltatások eltörléséért harcolt a Landtag, mindennapos kérdésként vetődött fel magának az erdőnek a léte. 1828 után egyre inkább szükségessé vált egy átfogó törvény, amely az egyéni és közösségi tulajdonban lévő erdők használatával, az ehhez fűződő jogokkal és kötelezettségekkel foglalkozott volna. A földbirtokosok továbbra is vadásztak Baden egész területén, a parasztok számára továbbra is szükséges volt a fa, melyet nemcsak a közösségi erdőkből szereztek be. Ezért az 1828. évi törvény után 1831-ben és 1833-ban is törvény született az erdőhasználatról.⁹³ A vadászati privilégiumok továbbra is fennmaradtak, s egyre több panasz érkezett a Landtaghoz ezen kiváltságok megszüntetését kérve. Ezzel összefüggésben vetette fel *Frh. v. Gemmingen* 1840-ben az 1. Kamarában, hogy bár a badeni alkotmány 13.§-a minden állampolgár számára egyenlő jogokat biztosít a vadászati, erdőhasználati jogokkal kapcsolatban, az mégsem érvényesül. Az uralkodó vadászati joga (Jagdhoheit) az általános hatalmi jogosultságból (Landeshoheit) származik. De az uralkodón kívül ezt a jogot a *Standes-* és *Grundherr*-ek is gyakorolják, sőt továbbra is élvezik a korábban elismert "Jagdrecht"-t, s magánjogi szabályokra hivatkozva egyes testületek is gyakorolják vadászati jogosultságukat. Ezért szükségesnek tartja egy új törvény meghozatalát, mert: "Es ist ein unrichtigen Vorurteil, daß Verordnung über die Jagdausübung nur allein im Interesse der Jagdbesitzer liegen. Dieselben sind ebenso nötig für das öffentliche oder namentlich für das Interesse der Grundeigentümer."⁹⁴

Az előterjesztésre az 1. Kamarában *Frh. v. Wittenbach* válaszolt. Badenben eredetileg a szokásjog szabályozta a vadászattal és az erdőhasználattal kapcsolatos jogokat. A magántulajdon kialakulásával mindezen jogosultságok a Landesherr kezébe kerültek. Az védte meg a föld tulajdonosát, biztosította az erdő védelmét, s büntette a "Wilderei, Wildraub, Wilddiebstahl, Jagdfrevel" elkövetőit.⁹⁵ A hűbéri viszonyok és a kialakuló osztott tulajdon következtében e jogok lassan átcúsztak a *Standesher*-k, *Grundherr*-k kezébe, sőt egyes közösségek is megkapták azt.⁹⁶

---

⁹² Rgb: 1828. május 14. 57–58. p.

⁹³ Rgb: 1831. december 28., valamint 1833. november 15. Hans Wilhelm *Eckhardt*: *Herrschaftliche Jagd, bäuerliche Not und bürgerliche Kritik (Zur Geschichte den fürstlichen und adligen Jagdprivilegien vornehmlich im südwestdeutschen Raum)* Göttingen, 1976: Karl *Hasel*: *Forstverwaltung und Jagd in der Revolution von 1848 und 1849.* 260.: 125. Bd. NF. 86. 1977., 306. p.

⁹⁴ Verh. der 1. Kammer 1840. március 30. Protokoll.

⁹⁵ Verh. der 1. Kammer 1840. május 8. 175. Beilage.

⁹⁶ Lásd erre vonatkozóan: Rgb. 1803: 7. Organisations-edict. Rgb. 1806: 3. és 4. Constitutionsedict; valamint: Verh. der 1. Kammer 1840. május 8. 175. Beilage. "die Jagd gehört

Ezért érthető, hogy a törvényt nem lehetett következetesen végrehajtani, és 1848-ig megoldatlan kérdés maradt a vadászattal kapcsolatos jogok és kötelezettségek egymáshoz való viszonya.

Az 1848. évi forradalom alapjaiban polgári forradalom volt, de eredményeiben a parasztságnak is döntő szerep jutott.⁹⁷ A forradalom által lehetővé vált a feudális terhek, s köztük a Jagdrecht megszüntetése illetve megváltoztatása. A 2. Kamara 1848. március 2-án kimondta a feudális viszonyok maradványainak különösen a Jagdregal-nak a megszüntetését. *Hecker* képviselő március 13-án követelte a kiváltságos vadászati jog felszámolását.⁹⁸ A javaslat 1848. április 10-én került az 1. Kamara elé. Az 1. Kamara tagjainak többsége megértette, hogy eljött az idő, amikor engedni kell a követeléseknek. A javaslatban általános elvként fogalmazták meg, hogy a vadászati jogot a közösség gyakorolhatja. Nem az volt a cél, hogy minden kis- és nagybirtokos számára biztosítsák a vadászat jogát, hanem az, hogy mindenkitől védjék az erdőt. Az 1. Kamarában ez a megfogalmazás nem tetszett, ebben a tulajdon sérthetetlenségének megszegését látták, s most ők hivatkoztak arra, hogy a 2. Kamara egy új feudális terhet akar felállítani.⁹⁹ Ezért követelték, hogy az állam jogosult legyen rendészeti hatalmánál fogva a vadászat által okozott károkat büntetni. Végül 1848. július 26-án mindkét Kamara elfogadta az idegen birtokon folyó vadászból eredő jogok és kötelezettségek megszüntetését.¹⁰⁰

c) A legeltetési jog felszámolása

A dologi szolgáltatásoknak további csoportját képezte a legeltetési jog (Weiderecht). Ez a jogosultság a más tulajdonában lévő legelőn való állattartást, szűkebb értelemben magát a legeltetés jogát jelentette. A korábbi időkben, amikor a rendelkezésre álló föld harnadát, esetleg felét művelték meg, sőt a marhatartás és takarmánytermelés egyáltalán nem volt jelentős, ez a gyakorlat még nem okozott problémát.¹⁰¹ A 19. század első felében jelentős társadalmi és gazdasági változások következtek be. A lakosság lélekszáma megnövekedett, a

---

nicht zu den Gutseigentumsrechten, sondern; sie gehört zu den niederen Herrlichkeiten Berechtigung nebst, ihm auch Standesherren, Grundherren und Gemeinden besitzen können. Vö.: K. Hasel: Forstverwaltung ... 311. p.

⁹⁷ G. Franz: Politische Geschichte des Bauerntums 1959.; G. Franz: Die agrarische Bewegung im Jahre 1848 (Z. Agrar. Agrarsocial. 7. 1959.); V. Valentin: Geschichte der Revolution 1848–1849. 1868.; F. Schnabel: Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert. 1964.; F. Lautenschlager; Die Agrarunruhen in den badischen Standes- und Grundherrschaften in Jahre 1848. 1915.; J.B. Bekk: Die bewegung in Baden von Ende Februar 1848 bis Mitte Mai 1849. 1850.

⁹⁸ Verh. der 2. Kammer 1848. március 13. Protokoll 156. p.

⁹⁹ Verh. der 1. Kammer 1848. május 5. Protokoll 333. p. H.W. Eckhardt: ... 242. p.

¹⁰⁰ Rgb: 1848. 276. p.; K. Hasel: Forstverwaltung... 313. p.; H.F. Eckhardt: Herrschaftliche Jagd... 242. p.

¹⁰¹ Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 7. 4. Beilage Motion.

növekvő szükségletek miatt a legelők egy részét szántóföldre minősítették át, amely a legeltetési rendszer radikális változását eredményezte. A Landtag csupán 1835-ben kezdett érdemben foglalkozni e fontos kérdéskörrel. A téma elismert szakértője Körner képviselő a 2. Kamarában részletes előterjesztést tett, ismertetve a legeltetési jog eredetét, tartalmát, majd a végleges megszüntetés kívánatos irányát, részletszabályait. A reformtervek elemzéséhez szükségesnek látszik a korabeli badeni viszonyok legeltetési jogot érintő sajátosságainak áttekintése. Körner 1835-ben a kérdést kissé leszűkítve közelítette meg, hiszen javaslatában csupán a legtöbb gondot okozó juhlegeltetéssel és juhtartással foglalkozott. A Schafbetriebsrecht tartalmát illetően hasonló a régi Bannjogokhoz. Az állatok tulajdonosai jogosultak voltak minden mezőn és legelőn legeltetni, melyet a föld birtokosai, használói kötelesek voltak eltűrni:

*"Die Schafweid- und Übertriebsrechte auf dem Eigentum Anderer, in der Vorzeit und Mittelalter größtentheils entstandene Hobeitsrechte sind, wie die alten Abgaben, Zehnten, Frohnden und Bannrechte, theils öffentlichen und privatrechtlichen Natur; größtentheils aber ursprünglich nicht urkundlich ausweislich, ob welcher von beiden."*¹⁰²

A legeltetési jog kialakulásának idején az önellátó gazdaságok számára elegendő mennyiségű takarmány termelt, s így az állatok legeltetése sem okozott gondot. A 18-19. században a mezőgazdasági termelés átalakulásának idején egyre nagyobb területeket kellett a művelésbe vonni. A rideg állattartási mód nagy károkat okozott, hiszen a Szent György napi kihajtás után a juhok épp a legfontosabb takarmányt, a tavaszi lóherét tették tönkre, mert a zsenge hajtást vagy gyökerestül kitépték, vagy úgy letaposták, hogy azt később már nem lehetett hasznosítani.

A kérdés jogi megoldását nehezítette, hogy a legeltetési jognak kifejezett gazdasági előnyei is voltak. A gyapjú és az állatok hújának értékesítése jelentős bevételt eredményezett, különösen ha azt is hozzászámítjuk, hogy a gyapjufeldolgozás az egyik legfontosabb ipari tevékenység lett a korabeli Badenben.

A legeltetési jog eltörlésére irányuló javaslat legfőbb elvi indoka: a tulajdon *szabad* használatának megsértése. Ugyanakkor azt is látni kell, hogy a legeltetési jog megváltása az állattartás ezen módját nem szüntetheti meg, és nem fogják ezért a jelentős bevételt eredményező gyapjufeldolgozást felszámolni. A kor követelményeinek engedve az *állattartás középkori gyakorlatát* kellett megszüntetni, s új módszereket kellett bevezetni.

A legeltetési jog korlátozására már 1818-ban kísérletet tett a kormány, amikor a legeltetést kizárólag a *mezőre* korlátozta, ahol a juhokat az aratás befejezésétől a föld őszi megműveléséig lehetett legeltetni. Azokon a területeken, ahol lóherét vetettek október 16 – március 1. között, lehetett legeltetni, ha a föld száraz és fagyos volt. Így a rendelet betartásával

---

¹⁰² Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 7. 4. Beilag Hasonlóan nyilatkozott később Mittermaier is. Verh. der 2. Kammer 1837. május 17. 3. Beilag.

kikerülhették azt a kárt, amit az állatok a frissen kelő vetésben okozhattak. Még előny is származott a legeltetésből: a fagyos földet az állatok feltörték annyira, hogy az elvetett mag télen is kellő mennyiségű levegőhöz juthatott. Ezekben az években hasonló rendelkezéseket hoztak Hessenben és Württembergben is.¹⁰³

A korai korlátozó tartalmú jogi szabályozás után az 1830-as években vetődött fel újra a legeltetési jog kérdése. Egyre több panasz érkezett a kormányhoz az adott kérdésben, melyekre 1833 augusztusában, az akkori belügyminiszter azt válaszolta:

*"Wir geben die Versicherung, daß auf dem nächsten Landtag ein Gesetz vorgelegt werden wird, so weit man etwas versprechen kann, denn im Versprochen bin ich sehr sparsam."*¹⁰⁴

Erre az ígéretre támaszkodva terjesztette elő *Körner* az említett javaslatát, hangsúlyozva, hogy a mások birtokán fennálló legeltetési jog eltörlése nemcsak a lakosság számára lenne hasznos, hanem az állam érdeke is ezt kívánja. E jogosultság gyakorlása nem volt általános. Egyes közösségek nem ismerték, mások már jóval korábban magánmegállapodással megszüntették, vagy évente meghatározott összeg fizetésével megváltották. A reformerők egyértelmű álláspontja volt, hogy a legeltetési jogot megfelelő kártalanítás ellenében el kell törölni.¹⁰⁵

A javaslatot *v. Itzstein* azonnal támogatta, rámutatva, hogy a kérdés végleges megoldása nem kizárólag a parasztok számára szükséges. Érezték ennek szükségességét a hivatalnokok, a bírák, akikhez az adott ügyben a panaszok befutottak, vagy akiknek e vitákban dönteni kellett. *Rutschmann* képviselő leszögezte, hogy a legeltetési jog jogosultjainak az előnye jóval kisebb, mint az a kár, amelyet a kötelezetteknek el kell szenvedni. Általános szabály szerint ezt a jogot "auf Gemarkungen ausgeübt an welchen der Weideberechtigte selbst keinen Anteil hat."¹⁰⁶

A legnagyobb gondot a kérdés megoldásában az a dolog természetében rejlő körülmény okozta, hogy a jogosultak és a kötelezettek érdekei nem estek egybe. Ezért vagy a Landtag maga, vagy a Landtag tapasztalatai alapján a kormány kötelessége lett volna egy, az érdekek kölcsönösségét figyelembe vevő konkrét törvényjavaslat előkészítése. A megoldást méltányos kártalanítással képzelték el, amely alkalmas lehetett volna a jogviszonyban közvetlenül érdekelt felek és az állam érdekeinek egyeztetésére. *v. Itzstein* csak annyit jegyzett meg, hogy a Landtag tagjaiban fel sem merül a gondolat a Schäfercibetriebsrecht további

---

¹⁰³ Verh. der 2. Kammer 1837. május 17. 3. Beilag.

¹⁰⁴ Verh. der 2. Kammer 1835. május 17. 4. Beilag.

Verh. der 2. Kammer 1833. augusztus 3. Prot.

¹⁰⁵ Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 7. 4. Beilag. "Vorschläge zu gesetzlichen Bestimmungen über Aufhebung der Schafbetriebsrechte."

¹⁰⁶ Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 27. 1. Beilag.

fenntartása iránt, sőt a kérdés tárgyalását tovább terjesztik az 1. Kamara elé.¹⁰⁷ Ennek az a magyarázata, hogy 1835-ben az 1. Kamara nem látta időszerűnek a kérdés megoldását, így a kormány is levette napirendről e tervezet előkészítését. Sőt, amikor 1837-ben a Landtag újból felszólította a kormányt javaslatának előterjesztésére, Böck pénzügyminiszter azzal hátrította el a felelősséget, hogy a kormány elképzelését az 1. Kamara nem támogatta, így a Kormány nem készítette el a javaslatot.

Mittermaier a 2. Kamara elnöke a korábbi javaslatokban és felszólalásokban elhangzottakhoz viszonyítva újabb megjegyzéseket fűzött. Kifejtette, hogy a kérdéses jog egyik része "Koppelweide" (legeltetés) elnevezés alatt ismert másik része bizonyíthatóan a "Dienstbarkeit"-ből (szolgálat) fejlődött ki, vagy úgy, hogy két közösség váltakozva élhetett e jog gyakorlásával, vagy úgy, hogy egyetlen személy jogaként írták ezt elő.

A másik kérdéskör, melyet *Mittermaier* hozzászólásában érintett, a kártalanítás volt. Álláspontja szerint a törvényalkotóknak feltétlenül figyelembe kell venni a tulajdon sérthetetlenségének elvét, teljes kártalanítást kell megállapítani, az 1820. évi törvény szellemének megfelelően.¹⁰⁸

Természetesen a 2. Kamarában sem aratott egységes tetszést *Mittermaier* javaslata, a testületben uralkodó nézet szerint: "itt nem történik más, csak a jognak egyik kézről való áttétele a másikba."¹⁰⁹

Az 1. Kamara csak két év múlva, 1837 júniusában fogott hozzá a kérdés tárgyalásához, miután a 2. Kamara ismételten sürgette credeti javaslatának napirendre tűzését.¹¹⁰ Az 1. Kamara akkori alelnöke *Duttlinger* a javaslatához a következőket fűzte: 1. A fennálló Schafweiderecht erősen akadályozza a mezőgazdaság fejlődését. 2. A jogosultak és a kötelezettek érdekei úgy egyenlíthetők ki, ha méltányos kártalanítást írnak elő. 3. Az állam érdekeit is az szolgálja, ha törvényi szinten szabályozza e jog eltörlését. 4. Figyelembe kell venni, hogy a törvény megszületése és végrehajtásának elkezdése között elegendő idő álljon a jogosultak rendelkezésére, a megváltozott jogviszonyok értelmezésére. Az 1. Kamarában heves vita bontakozott ki arról, hogy milyen módon állapítsák meg az okozott kár mértékét, s milyen tényekre alapozva

---

¹⁰⁷ Az előterjesztés még 1835 augusztusában megtörtént: "die Ausübung der Schafweiderechte auf fremden Grund und Boden den Fortschritten der Agricultur Schranken setzt, indem sie den Landwirt in der freien Disposition über sein Eigentum hindert daß sie der Veredlung der Schafzucht selbst nachteilig ist, und somit dem Berechtigten keine Vorteile, dem Belasteten hingegen großen Nachteil zufügt." Verh. der 1. Kammer 1835. augusztus 27. 179. Beilag.

¹⁰⁸ "...bitten, in dessen Gemäßheit die im Großherzogtum bestehen Schafweiderechte nach einem gerechten und beilligen Maßstabe abgelöst werden können." Verh. der 1. Kammer 1837. június 5. 36. Beilag.

¹⁰⁹ "Um das Weiderecht blos von einer Hand in die andere zu übertragen." Verh. der 2. Kammer 1837. június 5. Bekk.

¹¹⁰ Verh. der 2. Kammer 1837. május 17. 3. Beilag.

határozzák meg a kártalanítás összegét.¹¹¹ Hosszú vita eredményeképpen úgy döntöttek, hogy azzal a kéréssel fordulnak a kormányhoz, hogy a legeltetési jog eltörlésére a következő Landtagra készítsen el egy törvényjavaslatot. Ez a törvényjavaslat azonban csak 1847. december 21-én került a Landtag 2. Kamarája elé.¹¹²

Körner javaslata nagy mértékben irányadó volt az 1847-es tervezet megfogalmazásánál, főbb gondolatai a tervezet általános rendelkezéseiben is visszatükröződnek. "A Weiderecht kötelezetteinek kérésére a jogosultakat megillető kártalanítás ellenében minden Weiderecht megszüntethető."¹¹³ Ha ezt a jogot egy közösség gyakorolta, akkor e körhöz tartozók felének kérésére megszüntethető volt. Ha a Weiderecht csak egy átjárási jogot – szolgalmat – jelentett, akkor ezt kártalanítás nélkül lehetett megszüntetni.

A törvényszöveg alapvető problémája a *megengedő* jelleg volt. A kötelezett kérhette a jog felszámolását, de nem volt kikényszeríthető, csak akkor, ha a kártalanítás összegében meg tudtak egyezni. A javaslat vitája során különösen az 1. Kamara ülésein vetődött fel gyakran az az igény, hogy a Weiderecht jogosultjai számára megfelelő időt kell adni gazdaságuk megváltozott körülményekhez való átalakítására.

Körner az eljárás lefolytatására három hónapot javasolt, mely időtartam alatt a feleknek meg kellett egyezniük. A két fél megegyezésének napjától kezdődött volna a kártalanítási összeg fizetése, s egyben a Weiderecht megszüntetése.¹¹⁴ Ezzel szemben a törvényjavaslat készítői 1847-ben inkább a jogosultak érdekeit tartották szem előtt, s lehetővé tették, hogy a jogosultak még három évig tovább gyakorolhassák eredeti jogaikat. A hároméves időtartam csak 1848. Szent György vagy Szent Mihály napjától számítható. Ezzel szemben a kártalanítási összeget a jogosultak már a második év eltelté után követelhetik. Ha valaki a kártalanítási összeg fizetésével késlekedne, a jogosult a hároméves határidő lejárta után a tőke teljes kifizetéséig még 5 %-os kamatot, mint késedelmi díjat jogosult kérni, vagy tovább gyakorolhatja a Weiderecht körébe eső jogait.¹¹⁵

A tervezet szövegében nyomatékosan szerepel, hogy csupán azt a legeltetési jogot törlik el, amely *idegen tulajdonon* áll fenn. A *közösség földjén* saját tagjai által gyakorolt legeltetési jog továbbra is fennmarad, ennek megszüntetéséhez senkinek sem fűződött érdeke. Más vonatkozásban pedig az erdőben gyakorolt legeltetési jogra az 1833-ban megjelent "erdőről szóló törvény" volt az irányadó. A törvényben a kártalanításról nem rendelkeztek, ezért

---

¹¹¹ Verh. der 2. Kammer 1846. szeptember 11. Diskussio.

¹¹² Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilage.

¹¹³ "Alle Weiderecht können auf Verlangen der Belasteten gegen Entschädigung der Berechtigten abgelöst werden." Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilage. V.ö.: Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 7. 4. Beilage. Körner javaslata.

¹¹⁴ Verh. der 2. Kammer 1835. augusztus 7. 4. Beilage.

¹¹⁵ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilage

ebben a vonatkozásban a szóbanforgó javaslat rendelkezései lettek volna irányadók.

A tervezetet értékelő bizottsági jelentést v. *Soiron* terjesztette a 2. Kamara elé. Legelőször azt az alapgondolatot elemezte, megvalósítja-e a javaslat az alapvető célt, azaz eltörli-e az idegen tulajdonon fennálló legeltetési jogot? Milyen következményekkel jár ez harmadik személyekre, mennyiben érinti ezek jogait? A javaslat minden "legeltetési jogot" eltöröl, de lehetővé teszi a részleges megszüntetést is,¹¹⁶ ha a legeltetési jog több közösséget terhel, illetve több legelőre terjed ki, és e jogot csak egy közösség szeretné megszüntetni. A részleges eltörlés alól egy kivételt tettek, ha ez a jog olyan legelőt terhel, amely a teljes vízellátást biztosította. A bizottság álláspontja szerint a legeltetési jog jogosultjai számára a javaslat ezen rendelkezése kifejezetten hátrányos, mivel jogaik gyakorlásához szükséges teljes felszerelést fenn kell tartaniuk annak ellenére, hogy ezideig őket megillető jogukat a legteljesebb mértékben sem gyakorolhatnák.¹¹⁷ A kormány a mezőgazdaság fejlődése érdekében terjesztette elő ezt a javaslatot, ezért figyelemmel kellett lennie a kötelezettek szabad rendelkezési jogára. Olyan megoldást kellett keresniük, amely a kötelezettek egyoldalú kívánságára is lehetővé teszi a legeltetési jog megszüntetését, ezért javasolták, hogy

*"Die Nutznießer, Nutzpfandgläubiger und Vorzugsberechtigten und bei zertheiltem Grundeigentum die Grundeigenthümer, haben kein Einspruchsrecht gegen die Ablösung. Der jeweilige Stammherr kann durch die übrigen Stammgutsberechtigten in der Ablösung von Weiderechten nicht gehindert werden."*¹¹⁸

Mit jelent ez a rendelkezés? A törvényalkotók szerették volna kiküszöbölni, hogy harmadik személy, akár bérleti szerződés, akár az osztott tulajdon alapján megakadályozhassa a Weiderecht megszüntetését. v. *Soiron* értelmezése szerint *kizárólag* a legeltetési jog használójának nincs joga ellentmondani, azaz a javaslat ezen szakasza értelmében a hűbérúr, akit eredetileg megilletett ez a jog, ellentmondhatna. Ezért ehhez a szakaszhoz v. *Soiron* a következő módosító indítványt tette:

"Die Nutznießer, Nutzpfandgläubiger, Vorzugsberechtigten bei zerteiltem Grundeigentum, die Grundeigenthümer so wie der Lehenherr – mögen ihre Rechte das Weiderecht oder belastete Liegenschaften betreffen – haben kein Einspruchsrecht gegen die Ablösung. Der jeweilige Stammherr kann durch die übrigen Stammgutsberechtigten und der Lebensbesitzer durch Mitbelehnte oder Lebensfolger in der Ablösung von Weiderechten nicht gehindert werden, mag das Weiderecht

¹¹⁶ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilag. 8. §

¹¹⁷ Verh. der 2. Kammer 1848. május 1. 1. Beilag-*Soiron*. Verh. der 2. Kammer 1847. december 1. 1. Beilag. 4. § és 1848. május 1. 1. Beilag. 139. p.

¹¹⁸ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 16. §.

oder das belastete Grundeigentum Gegenstand des Stammguts oder Lebens sein."¹¹⁹

Abban az esetben, ha a jogosult a legeltetési jogot bérbeadta, intézkedni kell arról, hogy a bérlő időben értesüljön a bérlet tárgyát képező jogosultság megszűntetéséről.¹²⁰ Ha már felvetődött a bérlet kérdése, óhatatlanul adódik a kérdés: kitől lehet a legeltetési jog megszűntetését kérni? Ez különösen harmadik személy számára fontos. A javaslat szerint:

*"Die Anforderung der Ablösung geschieht an der Eigenthümer bei zerteilten Eigenthum aber an die Nutz eigenthümer bei Stammgütern an den Stammherren und bei Schupf — und Erblehen an den Tod — und Erbbeständer."*¹²¹

Ez utóbbi rendelkezést, bár v. Soiron alapján helyesnek tartotta, mégis egy kiegészítést javasolt, mivel harmadik személy nemcsak jogosult, hanem kötelezett is lehet:

*"Der Eigenthümer, bei zerteilten Eigenthum aber der Nutz eigenthümer, bei Leben der Lebenbesitzer, bei Stammgütern der Stammherr und Erblehen der Tod — und Erbbeständen die Ablösung zu fordern berechtigt sind."*¹²²

Ezzel a módosítással egyértelműbbé vált már a javaslat harmadik személyt érintő rendelkezése.

A tervezet kártalanítás ellenében javasolta a legeltetési jog eltörlését. Az érdekelt felek megegyezhettek a kártalanítás összegében, ennek hiányában a legeltetési jog tiszta értéke volt az irányadó. Ezt a jogosultak az erre vonatkozó rendeletek alapján állapíthatták meg.¹²³ Ez utóbbi megoldás sokkal több nehézséget okozott volna, hiszen ebben az esetben számlákból, bérleti szerződésekből lehet a tiszta összeget kiszámítani a legeltetési jog gyakorlásának utolsó öt évi átlaga alapján.¹²⁴

Hogyan lehetett a kártalanítási összeget megbecsülni? Ez attól függött, hogy a legeltetési jog gyakorlását milyen módon határozták meg a fellelhető források. Abban az esetben kellett különös figyelmet fordítani a kártalanítási összeg megállapítására, amikor ugyanazon a birtokon két különböző jogosultnak volt legeltetési joga, vagy a közösség is élt legeltetési jogával a földjén — ezt a törvényjavaslat nem törli el —, és a földesúrnak is meghatározott mértékben volt legeltetési jogosultsága. Ebben az esetben a kártalanítási összeget együttesen kell kiszámítani, s a jog gyakorlásának mértékében elosztani a jogosultak között. Így

¹¹⁹ Verh. der 2. Kammer 1848. május 1. 1. Beilag.

¹²⁰ "Die Pächter eines Weiderechtes, welche der Berechtigte von der Aufkündigung innerhalb vier Wochen in Kenntniß zu setzen hat, können die Ablösung nicht hindern sie treten vielmehr nach Umlauf des Aufkündigungsfrist ohne Entschädigung von ihren Pachte." Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilag. 5. §.

¹²¹ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 1. Beilag. 9. §.

¹²² Verh. der 2. Kammer 1848. május 1. 1. Beilag—Soiron.

¹²³ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 10. §.

¹²⁴ Verh. der 2. Kammer 1847. december 21. 11. §.

elkerülhető, hogy a kötelezettek esetleg többszörös megváltási összeget fizessenek ki.¹²⁵

A tervezet kártalanítási összegként a kiszámított évi jövedelem hússzorosát irányozta elő. Ezt a bizottság túlzottnak tartotta, s elegendőnek vélte az évi tizennyolcszoros összeget, melyet a 2. Kamara tovább csökkentett évi tizenkétszeres összegre.

Az általam ismertetett bizottsági jelentést több ülésben vitatta meg a 2. Kamara. Nagyobb részében elfogadta a bizottsági módosításokkal kiegészített javaslatot, egyes vitatott kérdésekben azonban további pontosításokkal élt. Ilyen volt mindenekelőtt a javaslat 2. §-ában megfogalmazott, a bizottság által is bírált méltánytalanság, amely a legeltetési jog további hároméves gyakorlását, s egyben a kártalanítási összeg fizetését írta elő. A viták során a 2. Kamara a bizottság javaslatát is elvetette, s a kártalanítási összeg megfizetésére a kötelezetteknek ötéves határidőt szabott. Ezen terminus alatt minden évben 100 Guldent kellett a kártalanítási összegből kifizetni.¹²⁶ Így elkerülték azt, hogy a kötelezetteket kettős teher vállalására kényszerítsék. Ugyanígy megszüntette a 2. Kamara annak lehetőségét, hogy a kötelezett késedelme esetén egy kamatokkal terhelt, felemelt kártalanítási összeget fizessen, vagy tűrje tovább a legeltetési jog gyakorlását. Ez utóbbit a 2. Kamara eltörölte, s késedelem esetén kamatfizetési kötelezettséget írt elő.

Bizonyos módosítást iktattak be a Weiderecht bérlőinek javára. A kormány javaslatában szerepelt, hogy a jogosult köteles a bérlőt értesíteni a jogviszony megváltozásáról. A bérlő nem akadályozhatta meg a jog megszüntetését, ezért a jogosult időben köteles volt őt értesíteni. Ha azonban a Weiderecht jogosultja ezt elmulasztja, kártalanítással tartozik bérlője felé.¹²⁷

Az így elkészült anyagot 1848. május 30-án *Frh. v. Rüdt*, bizottságának egyetértő javaslatával, terjesztette az 1. Kamara elé. Ebben változtatás nélkül elfogadásra javasolták a Kamara tagjainak a tervezetet. A vitatott 2. §-t az 1. Kamara módosította annyiban, hogy meghagyta az ötéves fizetési terminust, de évente 5 %-os kamattal terhelve, és az évente fizetendő minimális 100 Guldent mindig egyösszegben kellett szolgáltatnia a kötelezettnek.¹²⁸ Ezzel a rendelkezéssel tovább nehezítették a kötelezettek helyzetét.

¹²⁵ Verh. der 2. Kammer 1848. május 1. 1. Beilag, valamint Rgb: 1833. december 17. XLIX. 18. §. 270. p.

¹²⁶ "Zur Abtragung des Ablösungskapitals werden den Pflichtigen fünf Jahrestermine bewilligt, jedoch in der Art, daß alljährlich mindestens Einhundert Gulden an der Ablöschungsschuldigkeit abgetragen werden müssen." Verh. der 1. Kammer 1848. május 12. 137. Beilag.

¹²⁷ "Der Berechtigte hat jedoch von der Aufkündigung den Pächten innerhalb vier Wochen in Kenntniß zu setzen, und wenn er dieß unterläßt, ihn für den demselben aus dieses Unterlassung erwachsenen Nachteil zu entschädigen." Verh. der 1. Kammer 1848. május 12. 137. Beilag. 3. §.

¹²⁸ "Zur Abtragung des Ablösungskapitals werden den Pflichtigen fünf zu fünf Prozent verzinsliche Jahrestermine bewilligt, jedoch in der Art, daß alljährlich mindestens Einhundert

Engedményt tett az 1. Kamara abban a tekintetben, ha valaki csak az átjárási szolgalmat gyakorolta a birtokon. Ez az átjárási jog mindaddig megillette, amíg a teljes kártalanítási összeget a szolgálatom kötelezettje ki nem fizette, ellentétben azon jogosultakkal, akik a legeltetési jog teljességét gyakorolták. Ők ugyanis a törvény hatálybalépésétől ezzel a lehetőséggel nem élhettek tovább.¹²⁹

A kártalanítási összeget az 1. Kamara *tizenhatszoros összegben* kívánta megállapítani. Határozatában arra hivatkozott, hogy a nemzetgazdaság érdekét az szolgálja, ha *teljes* kártalanítást kapnak a volt jogosultak. A nemzeti jövedelem csak azáltal növekszik

*"vom der Gewinn, den der Belastete durch Befreiung von dem Weiderecht zieht, aus diesem bisher bezogenen Gewinn des Berechtigten übersteigt."*¹³⁰

Miből fogják az eddigi kötelezettek ezt a teljes kártalanítási összeget kamatokkal megterhelve kifizetni, arra az 1. Kamara tagjai nem gondoltak. Sőt arra sem, hogy az alattvalók teljes elszegényedése egyáltalán nem szolgálja a nemzetgazdaság fejlődését, sőt kifejezetten hátrányos lesz az államháztartás szempontjából. A kártalanítási összeget az 1. Kamara végül ismét felemelte *évi tizennyolcszoros* összegre.

Az 1. Kamarában egy esetben támadt vita a javaslat tárgyalásakor. Felmerült az a kérdés, hogy ha egy közösség gyakorolja saját földjén a legeltetési jogot, akkor ez nem sérti-e a közösségen belül egyik vagy másik tag jogát, s nem sértik-e meg vele a tulajdon sérthetetlenségnek elvét? Ezért a zárórendelkezések közé beiktatták, hogy e jogot csak a közösség tagjainak egyetértésével lehet gyakorolni, s legfeljebb a törvény hatálybalépésétől számított *kilenc évig*.¹³¹

Ezen módosításokkal újra visszakerült a javaslat a 2. Kamarához. Az ülések jegyzőkönyveiből, s a bizottsági jelentésekből kitűnik, hogy a kamara tagjai arra törekedtek, hogy megegyezésre jussanak az első kamara tagjaival. Így átmeneti időre elfogadták az átjárási szolgálat fenntartását, a kártalanítási összegként pedig *évi tizenötösörös* összeget ajánlottak.¹³²

Gulden in einer Summe an der Ablösungsschuldigkeit abgetragen werden müssen." Verh. der 2. Kammer 1848. június 5. 4. Beil. 2. §.

¹²⁹ "Insofern jedoch hierdurch dem Berechtigten die Ausübung der Weideberechtigung auch auf anderen Grundstücken unmöglich gemacht würde, so kann er sich bis zur Ablösung des gesamten Weiderechts ein Durchfahrtsrecht auf den von dem Weiderecht befreite Grundstücken vorbehalten." Verh. der 1. Kammer 1848. május 30. 163. Beilag, Verh. der 2. Kammer 1848. június 5. 8. §.

¹³⁰ Verh. der 1. Kammer 1848. május 31. 163. Beilag.

¹³¹ "Die hie und da bestehende Übung, von Seiten der Gemeinde die Grundstücke der Gemarkungsgenossen als Besteuerungsweise oder Kraft einen vermeintlichen Gemarkungsrechts gegen den Willen einzelner Grundeigenthümer mit Weidevieh befahren zu lassen, hört bei Verkündung dieses Besetzes, rücksichtlich der nicht einwilligenden Gemarkungsgenossenschaft auf und kann in Zukunft nur mit Einwilligung der betreffenden Güterbesitzer und keinenfalls länger als auf je neun Jahre eingeführt werden." Verh. der 2. Kammer 1848. június 5. 4. Beilag. 42. §.

¹³² Verh. der 1. Kammer 1848. július 25. 186. Beilag 8. §.

A megegyezés létrejött a két kamara között. 1848. július 26-án az 1. Kamara elfogadta a 2. Kamara végső módosító javaslatait. A kormány a felterjesztett tervezet szövegéhez újabb megjegyzéseket nem fűzött, így 1848. augusztus 5-én Baden területén az idegen tulajdonon fennálló legeltetési jogot kártalanítás ellenében eltörölhetővé tette. Ezek után már csak a jogosultak és a kötelezettek megegyezésén múlt az új törvény végrehajtása.

d) A kártalanítás kérdése a reformtörvényekben

1820-ban, 1825-ben és 1828-ban megszülettek azok az alaptörvények, amelyek lehetővé tették a személyében szabad jobbágy dologi terheinek megszüntetését, pontosabban szólva megválthatóságát. A gyakorlati végrehajtás számára azonban csak most kezdődtek az igazi nehézségek. Egyre-másra érkeztek a panaszok a Landtaghoz, melyekben hol a parasztok tiltakoztak, hogy az eltörölt régi terheket továbbra is teljesíteniük kell, hol a volt jogosultak kívánták a törvényben megállapított, de meg nem kapott kártalanítási összeget megkapni. A panaszoknak a törvényszövegek értelmezése adott alapot. A végrehajtás során nem volt egyértelmű, hogy a törvény crejénél fogva *megkell-e szüntetni* minden ún. alte Abgaben-t, vagy a törvény *lehetőséget* ad erre a két fél megegyezése alapján?¹³³ A kártalanítás megállapításakor különbséget tettek, hogy a parasztot súlytó dologi teher, személyében is kötött jobbágyviszonyból származik-e vagy sem. Az előbbi esetben kártalanítás nélkül törölték el a szolgáltatást, az utóbbi esetben a végrehajtás során azt kellett vizsgálni, hogy közjogi vagy magánjogi természetű "alte Abgabe"-ról van-e szó. Ha közjogi eredetű volt, akkor a kártalanítást az államkincstár fizette, ha magánjogi természetű volt, akkor a kötelezett és a jogosult megegyezésén múlt annak megszüntetése és az érte járó kártalanítás. A gyakorlati nehézségeket látva a 2. Kamara az 1835. évi Landtagon javaslatot tett az 1820. október 5-én hatályba lépett törvények kártalanításra vonatkozó szakaszainak felülvizsgálására. Már ekkor felvetették azt, hogy ha a törvényben meghatározott határidőt a kártalanítás rendezésére a jogosult fél elmulasztja, később se álljon módjában az államtól kártalanítást kérni. Az 1. Kamara nem kívánt ilyen rendelkezést hozni. A kormány, 1837-ben olyan értelmű javaslatot terjesztett a Landtag elé, hogy ha az egyes törvények hatálybalépésétől számított 6 hónapon belül a kártalanításra jogosult törvényekben előírt lépéseket nem tette meg, akkor csak egy újabb kártalanítási igény benyújtása után reménykedhetett, hogy az illetékes hivatal számára azt megítéli. A kormány azt is szeretne volna elérni, hogy 1839. január 1-je után már senki se élhessen kártalanítási igénnyel.¹³⁴ Bár a 2. Kamara tagjai

¹³³ Verh. der 1. Kämmer 1837. 73. Beilag. A kártalanításról általában: Harald Winkel: Die Ablösungskapitalien aus der Bauernbefreiung in West- und Süddeutschland.

¹³⁴ Verh. der 2. Kammer 1837. március 11. 8. Beilag. "Die Berechtigten welche für bereits aufgehobene Abgaben der im Art 1. genannten Art, sowie für Bürgerannahmestatten in Gemäßheit des Gesetzes vom 14. Mai 1828 Entschädigung aus der Staatskasse an zusprechen haben erhalten solche, wenn sie ihre Entschädigungssuche nicht binnen sechs Monaten von

támogatták a kormány előterjesztését, egy vonatkozásban mégsem értettek vele egyet, mert úgy vélték, a kormány a teljes kártalanítást nem akarja megvalósítani.¹³⁵ A kormány ezzel szemben arra hivatkozott, hogy 1820 illetve 1828 óta már elegendő idő állt a jogosultak rendelkezésére, hogy kártalanítási igényeiket érvényesítsék.

A 2. Kamara tagjai olyan javaslatot fogalmaztak meg, hogy ha a korábbi törvények ellenére egyes alte Abgabé-k még mindig fennállnak, akkor ezek jogosultjai legkésőbb 1840. január 1-ig jelenthetik be ezek eltörlését, s igényelhetik a törvényben előírt kártalanítási összeg 2/3-át az államkasszából. A maradék 1/3-ot a kötelezettek fizetik meg az államkassza helyett.¹³⁶

Ez a módosítás igencsak eltér az eredeti törvények szellemétől, melyek a kártalanítás fedezését egyértelműen az államra hárították. 1837. év nem kedvezett a reformoknak! A 2. Kamara tagjai újabb javaslatot továbbította az 1. Kamara részére, melyben kifejtették azt az álláspontjukat, hogy nem elegendő a kártalanításról vitatkozni, hanem végleg el kell törölni a törvények ellenére meglévő dologi szolgáltatásokat.¹³⁷ Az 1. Kamara a kártalanítás kérdésének rendezésére helyezte a hangsúlyt. Azt elemezték, hogy a dologi terhek megszűnését kimondó törvények miként rendelkeztek erről. Az 1820. október 5-én hatálybalépett törvény a "hiermit für Aufgehoben" kifejezést használja, majd értelmezve ezt még hozzáfűzi:

*"dem Leibherrn von der Zeit der vollzogenen Aufhebung der Gefälle sogleich auf die Staatskasse angewiesen werden."*¹³⁸

Ha azonban a dologi teher közjogi vagy magánjogi eredetét nem lehetett egyértelműen megállapítani, akkor a dologi szolgáltatást addig kellett a földesúrnak teljesíteni, amíg a kötelezettség megszűnését az illetékes hivatal határozatában ki nem mondta. Ebben az esetben a kártalanítási igény kezdetét a határozat megjelenése jelentette.¹³⁹

Az 1825. május 14-én hatálybalépett törvény már úgy fogalmaz, hogy

---

Verkündung diesen Gesetzes der betreffenden Kreisregierung übergeben nur vom Tage der späteres Einreichung des Entschädigungsgesuches an."

¹³⁵ "Ihre Commission findet in diesem Artikel nicht die Sicherung des Vollzugs, sondern den Keim des Todes für die mühsam errungenen Gesetze..." Verh. der 2. Kammer 1837. április 7. 2. Beilag.

¹³⁶ "Wo eine alte Abgabe, welche nach dem Gesetz vom 5 Okt. 1820 oder vom 14. Mai 1825 und 14. Mai 1828 zur Aufhebung gegen Entschädigung eignet, noch fortbesteht, ist sowohl der Berechtigte als der Verpflichtete schuldig, dieselbe bei der zuständigen Behörde längstens bis zum 1. Jan. 1840 zur Aufhebung anzumelden. Erfolgt diese Anmeldung erst später so trägt die Staatskasse von dem nach der erwähnten Gesetzen zu ermitteln den Entschädigungskapital nur noch 1/3 und die übrigen 2/3 fallen den säunigen Beteiligten selbst zur Last in der Art, daß der Berechtigte 1/3 an seiner Entschädigungsforderung verliert und der Verpflichtete das weitere 1/3 statt der Staatskasse selbst zu bezahlen hat." Verh. der 2. Kammer 1837. április 7. 2. Beilag.

¹³⁷ Verh. der 2. Kammer 1837. április 21.

¹³⁸ Rgl.: 1820. október 5.; Verh. der 1. Kammer 1837. 76. Beilag.

¹³⁹ Rgl.: 1824. augusztus 5.

"aufhebenden Abgaben sind insofern nicht weiter zu entrichten, als sie nach dem 31. Mai. 1825 völlig werden;"

valamint

*"vom 1. Juni 1825 an bis zur Entscheidung der Obersten Staatsbehörde bezahlt worden sein mag ... welche erst nach zwei Jahren, vom Tage der Verkündung den gegenwärtigen Gesetzes an gerechnet, diesen Beweis antreten, wird nur der Rückersatz, was sie für die, nach dem 1. Juni des Jahres der Beweisantretung fällig gewordenen Termine entrichtet haben."*¹⁴⁰

A vadászati joggal összefüggő dologi szolgáltatások megszüntetésénél "vom 1. Juni 1828 an aufgehoben" kifejezés szerepel. Míg a végrehajtási rendelet kiegészíti ezt azzal, hogy

*"von jenen Jagd- und Forsteilichkeitsabgaben, dessen Aufhebung erst nach Umlauf der im Gesetz vom 14. Mai 1825 Art 6. anberaumten Frist durch die Abgabepflichtigen betrieben wird, haben dieselben keinen Rückersatz zu erwarten."*¹⁴¹

E rendelkezésekből látszik, hogy a megszüntetett dologi terhek után járó kártalanításra vonatkozó igény bejelentésének határideje a törvények megjelenésétől számított két év, azaz 1827. és 1830. Akik ezt a határidőt elmulasztották, azok számára most, 1837-ben még egy lehetőséget kívántak adni. A dologi terhek volt jogosultjai 1840. június 1-ig bejelenthetik kártalanítási igényüket, de a megítélt kártalanítási összegnek már csak a kétharmadát kapják meg.¹⁴²

Az 1. Kamara tagjai az "aufgehobene Abgaben" kifejezést vitatták, mondván, egyáltalán nem tisztázott, hogy a törvények hatálybalépése után azonnal megszűntek, vagy csak akkor kell ezeket megszüntetnek tekinteni, ha a dologi teher jogosultja a megszüntetésüket az illetékes hatóságnál bejelentette? *Lang* miniszteri tanácsos kijelentette, hogy a Leibeigenschaftból származó dologi terhek a törvény erejénél fogva szűntek meg. Többen új törvény meghozatalát javasolták, mások ezt hevesen ellenezték, mondván, elegendő a végrehajtás kérdését rendezni, a meghozott, jó törvények szövegén kár változtatni.¹⁴³ Majd visszatértek ahhoz a gondolathoz, amely már a 2. Kamarában is felmerült, hogy a határidőt elmulasztott jogosultak mégis kapjanak teljes kártalanítást, de csak 2/3-át fizetné az állam, 1/3-át pedig a dologi terhek kötelezettei.¹⁴⁴ Nem mondható méltányosnak ez a felvetés, hiszen rendszerint nem a kötelezetteken múlt, hogy a dologi szolgáltatást továbbra is fizetniük kellett. Végül az 1. Kamara szeretne volna 1845. január 1-ig kitolni az igénybejelentés határidejét.

¹⁴⁰ Rgl.: 1825. május 14.

¹⁴¹ Rgl.: 1828. május 14.

¹⁴² Verh. der 1. Kammer 1837.

¹⁴³ Verh. der 1. Kammer 1837. Diskussio.

¹⁴⁴ Verh. der 2. Kammer 1837. június 12. 4. Beilag.

E módosításokkal küldték vissza a javaslat szövegét a 2. Kamarához, ahová ugyanekkor érkezett meg a nagyherceg kérése is; vizsgálják felül az alte Abgabe-k jogi természetét, s kíséreljenek meg esetleges revíziót végrehajtani a korábbi törvényeken. A kamara ezt az uralkodói kívánságot elutasította. Sajnos a kártalanítási igény érvényesítésével kapcsolatban sem született végleges döntés, a felvetődött vitatott kérdések megválaszolatlanul maradtak. Lipót nagyherceg csak 1844-ben terjesztette elő újabb javaslatát.

*"Die Gesetze vom 5. Oktober 1820, vom 14. Mai 1825 und 14. Mai 1828 über Aufhebung der persönlichen Leibeigenschafts-, der steuerähnlichen und derjenigen Abgaben, welche aus der Jagd- und Forsthoheit entsprungen sind oder welche die Juden infolge ihrer Religionseigenschaft entrichteten, treten mit dem 1. Januar 1846 insoweit außer Wirksamkeit, daß in Folge dieser Gesetze keine Abgaben mehr für aufgehoben erklärt werden darf, wenn die diesfalligen Entlassungsgesuche nach dem bezeichneten Termin angebracht werden."*¹⁴⁵

De ez is hasonló sorsra jutott, mind elődei. A Landtag tagjai semmi mást nem tettek, mint arról vitatkoztak, hogy az 1820-ban eltörölt dologi terheknek mi lehetett az eredete, ténylegesen meg kell-e szüntetni ezeket, vagy továbbra is fenntarthatók.¹⁴⁶ Hiányolták az egységes végrehajtási jogszabályt, és azt elfelejtették, hogy minden törvénynek megszületett a végrehajtási törvénye. Egyszerűbb volt hibát találni e jogszabályokban, mint azokat végrehajtani. Ezekből a vég nélküli vitákból érthető meg, hogy a viszonylag korán megszületett törvények miért csak 1848 után hozzák meg gyűnöléseiket.

Az 1. Kamara napirendre tűzte az uralkodói kérés megtárgyalását, melyet 1837-ben a 2. Kamara elutasított. Újra tárgyalták az 1820. október 5-i törvény szövegét, s azt a módosítást javasolták,

*"daß namentlich die Drittheilspflicht, Handlohn, Herdrecht, Wärschaft und ähnliche Abgaben zu jenen gehören deren Entstehung und Natur manchmal zweifelhaft ist."*¹⁴⁷

E módosításhoz tartozott az 1825. évi törvény szövegének módosítása is:

"eine Revision der bestehende Gesetze über alte Abgaben anordnen und einen Gesetzentwurf vorlegen zu lassen, wodurch auch in Ansehung der unter den Namen Drittheilspflicht, Handlohn, Sterbfall, Herdrecht, Wärschaft vorkommenden und anderen ähnlichen Abgaben bestimmt wird, daß die unter diesen Namen bestehenden, aber dem öffentlichen Recht angehörigen, privatrechtlich

¹⁴⁵ Verh. der 2. Kammer 1844. március 18. 1. Beilag.

¹⁴⁶ Lásd ehhez: Verh. der 1. Kammer 1844. május 17. 163. Beilag; Verh. der 1. Kammer 1844. június 18. Diskussio. Vö: C. Zeile: Zur Grundentlassung in Baden 1819 bis 1848. 217–218. p.

¹⁴⁷ Verh. der 1. Kammer 1846. július 9. 81. Beilag.

*nichtbegründeten Leistungen mittelst vollständiger
Entschädigung aus der Staatskasse beseitigt werden.*"¹⁴⁸

A kormány nevében *Regenauer* igyekezett a meglévő törvényeket megvédeni. A végrehajtás során egyedül a "*Handlohn*"-t tekintették magánjogi természetűnek, melynek fenntartását javasolták. Minden más dologi terhet igyekeztek megszüntetni, s a törvényeknek megfelelő kártalanítást kifizetni. Kérte a kamara tagjait, vessenek gátat minden olyan törekvésnek, amely a már megszüntetett dologi terhek visszaállítására törekszik. Mindenesetre a kormány 1846-ban haladóbb nézeteket vallott, mint a Landtag. A Landtag tagjai csak vitakoztak, melynek ismét eredménytelenség lett a vége.

A jobbágyok által teljesítendő dologi szolgáltatások körébe tartozik a *tized* fizetése is. A német jogászok a földbirtokot terhelő "Reallast" meghatározásánál a "Gült, Zehnt, Frohn" között tesznek különbséget. A tized történelmi kialakulását tekintve különbözik a másik két nagy csoporttól, mert azt eredetileg az *egyház* számára kellett teljesíteni. A sajátos német hűbéri viszonyoknak köszönhetően a tized követelésének joga világi földesúrra is átszállhatott s ebben a formájában a 19. században már az egyéb dologi szolgáltatásokkal egyenlőnek tekintették. Ezért megszüntetését is azokhoz hasonlóan képzelték el. A kártalanítás kérdésében foglalt hosszas vitának volt az eredménye, hogy 1831-ben és 1833-ban megszületett törvények tették lehetővé a tized eltörlését.¹⁴⁹ Miután a tized megszüntetésénél hasonló kérdések merültek fel, mint a dologi szolgáltatások vagy a robot kérdésénél, azért e tanulmány keretei között eltekintek ennek bővebb tárgyalásától.

A robotról szóló törvényhozási vita

A jobbágyokat terhelő feudális szolgáltatások másik nagy csoportját a munkajáradék, a robot alkotja, amelyet az újabb német jogi szakirodalom a földbirtokon nyugvó dologi teherként (Reallast) jellemez. A badeni Landrecht, mint "Grund-dienstbarkeit"-t szabályozta. Miután a robot a parasztokat rendszeresen terhelő munkajáradékot jelent, az egyéb dologi szolgáltatások mellett, a badeni Landtag napirendjének vissza-visszatérő témáját képezte. Az 1819-ben összehívott badeni tartományi gyűlés mindkét kamarájában felvilágosult szellemű képviselőket találunk. Nekik köszönhető, hogy a Landtag megnyitása után azonnal több javaslatot terjesztettek elő, melyekben

---

¹⁴⁸ Verh. der 1. Kammer 1846. július 9. 81. Beilage. C. Zeile: Zur Grundentlassung... 235.

P.

¹⁴⁹ A tized történetéről szóló általános munkák: K. v. Rotteck: Geschichte der badische Landtag von 1831.; L. Müller: Badische Landtagsgeschichte von 1831; F.P. Sensburg: Die Abschaffung der Zehnten; K.S. Zachariä: Die Aufhebung, Ablösung und Umwandlung der Zehnten; F. Lütge: Das mitteldeutsche Grundherrschaft; E. Schrenner: Bauernbefreiung in Hohenlohe; Adolf Kopp: Zehntwesen und Zehntablösung in Baden; Vogelmann: Die Zehntablösung in Großherzogtum Baden. Rgb: 1832. I. 14–17. p. Rgb. 1833. XLIX. 265–288. p.

indítványozták a miniszteri felelősség bevezetését, a végrehajtó és bírói hatalom elválasztását, az esküdtbíróság felállítását, a szóbeli eljárás bevezetését mind a polgári, mind a büntetőeljárás területén.¹⁵⁰ Ezen javaslatok között találjuk Völker képviselő indítványát, melyben 1819. április 30-án kérte *alter Herrschaft- und Landesfrohnden* eltörlését.

A robot az egyik legsúlyosabb maradványa a régi feudális kötöttségeknek. Ellenétben áll a kor felvilágosult eszméivel, akadályozza a társadalom és a gazdasági élet fejlődését egyaránt. Nem véletlen, hogy a radikálisabb szellemű képviselők szolgásnak minősítették a fennálló robotrendszert.

De nemcsak a modern szellemi irányzatokkal, a Nagy Francia Forradalom eseményeivel magyarázható a robot megszüntetésének igénye, hanem Baden alkotmányával is. Az alkotmány 11. §-a, sőt az ún. Geschäftsordnung 50. §-a is kimondja, hogy minden ember egyenlő, és egyenlő jogok illetik meg.¹⁵¹ A 2. Kamara nem sokat késlekedett az indítvány tárgyalásával. Bizottságot állított fel a kérdés pontosabb megvilágítására. Senkinek sem lehetett kétsége, hogy a robot a középkori viszonyokból származik és a társadalom alacsonyabb rétegeinek "szolgai" állapotát eredményezte. A német szakirodalom a robot fogalmát tágabb értelemben magyarázza morális, gazdasági és társadalmi szempontokkal egészíti ki.¹⁵² Ha a robot káros hatásait vizsgáljuk, vissza kell nyúlni a 6. Constitutionsedictumhoz, valamint az 1810-ben kiadott ún. általános rendelkezésekhez.¹⁵³ El kell ismerni, hogy a badeni törvényhozás különösen nehéz helyzetben volt, ha a robotról a tartomány egész területére kiterjedő általános hatályú rendelkezést kívánt alkotni.

*"Es sei unmöglich, eine gänzliche Gleichstellung der Frohndleistungen unter den Frohndpflichtigen zu bewirken, ja selbst in manchen Fällen diesen unbillig sein würde, da mit den größten Frohndlasten, welche öfters die örtliche Lage erzeugt, auch gemeiniglich größere Vortheile dieser Lage verbunden sind."*¹⁵⁴

Elfogadható-e az az álláspont, hogy lehetetlen a robotterheket egyenlővé tenni, illetve enyhíteni? Nem kötelessége-e a mindenkori törvényalkotónak olyan megoldásokat keresni, melyek állampolgárai számára a korszellemmel egyezően egyenlő jogviszonyokat teremtenek? A bizottság véleménye szerint az első lehetséges mód az *egységes adórendszer* bevezetése lett volna a jogviszonyok

---

¹⁵⁰ E. R. Huber: Deutsche Verfassungsgeschichte I. Bd.; Dieter Grimm: Deutsche Verfassungsgeschichte 1776–1866. Leonhard Müller: Badische Landtagsgeschichte I. Bd. Der Anfang des landständischen Lebens im Jahre 1819.

¹⁵¹ Rgb. 1818. augusztus 29.

¹⁵² F. Lütge: Die mitteldeutsche Grundherrschaft; E. Schremmer: Bauernbefreiung in Hohenlohe; Albrecht Thaer: Grundzüge der rationellen Landwirtschaft I. Bd.; W. Conze: Quellen...; W. v. Hippel: Bauernbefreiung...

¹⁵³ Rgb. 1806.; Rgb. 1810.

¹⁵⁴ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. 15. p.

kiegyenlítésére. "Noch ist sie im Großherzogtum, nicht allgemein in Ausübung, in dem in vielen Theilen desselben in dem Gefühl seiner größeren Nachteile heute noch der Steuerfuß als Gleichstellungsmaaßstab gilt."¹⁵⁵ Azt azonban kifejezetten hátrányosnak tartották, hogy az alattvalók számára egyenlővé tegyék az állattartásban a robotkötelezettséget, mert ez egy tiszta *állatadó* behozatalával lett volna egyenlő. De akadályozta volna más oldalról a badeni gazdaság számára előnyös lóheretermesztést is. A bizottság feltételezte ugyanis, ha bevezetnék az állatadót, a parasztok csökkentenék az állatállományt, ezzel egyenes arányban csökkent volna a bevételük is, mely a külföldi kereskedelemről származott. Ha csökken az állatállomány ez a paraszti gazdaságok egy részét ellehetetlenítette volna. Ez röviden a gazdasági helyzet. S milyen morális károkat okoz a robotszolgálat? Ezt egyszerűen megfogalmazhatjuk: *senki sem szeret robotolni*. Alapigazság az, hogy a kényszerből, ellenérték nélkül végzett munkában nincs köszönet. Az ember minden lehetséges módot kitalál arra, hogy minél kevesebb erőfeszítésbe kerüljön a robotolás. Gondolnia kell az otthon, saját gazdaságában elvégzendő munkára is, melynek eredményéből, jövedelméből családját kell eltartani, sőt a robot mellett létező egyéb dologi terhek egy részét is ebből kell teljesítenie. A robot így kettős kárt okoz. Morálisan, ha lehet, egyre rosszabb munkát végez, mely káros a földesúrnak és az államnak egyaránt. De megváltoztatja gondolkodásában is az embert, hiszen önkéntelenül azt figyeli, csak ott dolgozzon jól, ahonnan jövedelme származik. Minden más munka értékét veszti szemében.

Mindezen gazdasági és morális indokolás mellett a robot megszüntetéséről csak akkor lehet beszélni, ha ismerjük a robot lényegét! Ha pontosan tudjuk, milyen *formái* léteztek a munkaszolgálatnak Badenben, ki, milyen jogcímen követelhetette a robot végzését, s ki, milyen indokból volt köteles ezt teljesíteni? A robotnak többféle csoportosítása ismert, melyek lényeges jegyeikben megegyeznek.¹⁵⁶ Volker képviselő a 2. Kamarában abból a szempontból vizsgálta elsősorban, hogy kinek a javára teljesítették a robotot. E szerint megkülönböztetett: 1. Staatsfrohnden-t, 2. Herrenfrohnden-t és 3. Gemeindefrohnden-t.¹⁵⁷

A *Staatsfrohnden* alatt az a munkaszolgálat értendő, melyet kizárólag a *Landsberr* igényelhet. Ezek: a) Straßen- und Flußbaufronden, b) Militärfronden in Friedenszeit, c) Gerichtsfronden. A Straßen- és Flußbaufronden Badenben igen súlyos terhet jelentett a kötelezettek számára. A 19. század első felében feltűnően sok új utat kellett megépíteni. A "Hauptlandstraße", mely Baden egész területén végighúzódott, személyenként közel 400 óra robotmunkával épült meg, nem számítva a hozzá kapcsolódó mellékutakat.¹⁵⁸ A robot ezen fajtájának megszüntetése különösen szükségszerű volt, hiszen az utak építése közérdek

¹⁵⁵ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. 16. p.

¹⁵⁶ Lásd erre különös tekintettel F. Lütge és E. Schremmer munkáit.

¹⁵⁷ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. 18. p. Vö.: F. Lütge: Mitteleutsche... 116. p.

¹⁵⁸ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. Völker.

volt. A képviselő szerint ehelyett mindenki számára kötelező adót kellene bevezetni. Ez lenne az "általános" útdó, amely a közleherვისelés szűk területen való érvényesítését is jelenthette volna.

A *Militärfronden in Friedenszeit*, a kor megítélése szerint az egyik legjelentéktelenebb fajtája volt a munkaszolgáltatnak, mivel ez a katonai poggyászok, valamint a beteg katonák békeidőbeli(?) szállítását jelentette. A *Jurisdiktionsfronden* összetett szolgáltatás volt. Csoportjai a következők:

a) *Landessicherheitsfronden*, amely a csavargók és az elfogott bűnözők elszállítását jelentette. Ez a robot kötelezettség részben *rendészeti*, részben *büntelési* feladatok végrehajtására vonatkozott. Ez azonban — hangzott a képviselői vélemény — nem az alattvalók kötelessége volt. Ha ugyanis ők meghatározott összegű adót fizetnek az államnak, akkor az állam köteles ezeket a rendészeti, végrehajtási feladatokat saját apparátusával teljesíteni. Mivel ez a munkaszolgáltat valóban nélkülözött minden jogalapot, megkülönböztetett hangsúllyal igényelték megszüntetését.

b) *kleine Beamtenfronden*, a hivatalnokok számára szükséges feltételek előteremtésének kötelezettsége volt. Ilyen volt a főzéshez, fűtéshez szükséges fa kitermelése, hazaszállítása. E kötelezettség eredete homályba vész: vagy a badeni "Landshoheitsrecht"-ből vagy a máshol is általános ún. meghatározatlan robotkötelezettségből fejlődött ki.

A munkaszolgáltat másik nagy kategóriája a *Herrenfronden*¹⁵⁹, melynek szintén különböző kategóriái vannak. Idetartozik a *tizedhez* kapcsolódó robotkötelezettség, a *Jagdfronden*, mely a vadászatokon teljesítendő szolgálatot jelenti,¹⁶⁰ a földeken és az épületekben végzett munka, valamint az egyház, az iskola és a plébánia számára teljesített munkaszolgáltat.¹⁶¹ A robot ezen fajtái az ún. határozatlan robotszolgálat körébe tartoznak, amelyek a régi szokásjogra vezethetők vissza. Érdekes módon a 6. konstitutionsediktum 17. §-a ezt a fajta munkaszolgáltatot már eltörölte.¹⁶² Ennek ellenére éppen szokásjogi jellege miatt tovább élt. A *Herrenfronden* minden fajtája az ún. "grundherrlich", azaz a földesúri viszonyokból származik, amelyet a Landsherr, mint Grundherr, valamint más Grundherr, Gerichtsherr, Standesherr igényelhet. S éppen azért terhes a parasztság számára, mert a Grund- und Standesherrnek a régi dologi

---

¹⁵⁹ "Nach dem Grundbegriff der gutsherrlichen Fronden sind sie eigentlich alle *dinglich*, und es gibt keine persönlichen, d.h. sie werden alle in Hinsicht einer Grundbesitzung verrichtet, kleben an dem Besitz eines Grundeigentums, werden gewöhnlich auf einen Bann oder eine Markung beschränkt und alle *persönliche* Frohnden, welche die Grundherren stet in den vorigen Zeiten angemaßt haben, sind eine ungebührliche Erweiterung der ungemessenen Frohnden, oder der Gutsherrlichkeit und gutsgerichtsbarkeit, welche blos scheinbar und ganz unrichtige berechtigungsgründe dem Begriff der eigentlichen Frohnden ganz fremd sind." Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. Vö.: F. Lütge: Mitteldeutsche... 118. p., W. v. Hippel: Bauernbefreiung... 184. p.

¹⁶⁰ Lásd a vadászati jogról szóló fejezetet.

¹⁶¹ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. Völker.

¹⁶² Rgb. 1808. 6. Constitutionsedikt.

terhek mellett ezekhez a robotszolgálatokhoz ragaszkodtak leginkább, akadályozva a kérdés megoldását, holott a badeni alkotmány 11. § is előírta már:

*"Für die bereits ablöslich erklärten Grundlasten und Dienstpflichten und... aus der aufgehobenen Leibeigenschaft herrührenden Abgaben soll durch ein Gesetz ein angemessener Abkaufsfuß reguliert werden."*¹⁶³

A *Gemeindefronden*-t az egyes "faluközösségekre" vonatkozó rendeletek (*Gemeindeordnung*) határozták meg, amelyet – az elképzelés szerint – adóvá lehetett volna átváltani. A robot kategóriáit ismerve milyen javaslatot terjesztett *Völker* képviselőtársai elé? Töröljék el a *Staatsfronden*-t. A *Herrenfronden* kategóriát vagy szüntessék meg, mint a *Militärfronden*-t vagy változtassák át adóvá, mint pl. a *Straßen- Flußbau- és Gemeindefronden*-t. Szüntessék meg a *Jurisdiktionsfronden*-t.¹⁶⁴

Völker ismertetett javaslatáról a Landtag mindkét kamarájában részletes vitát tartottak. Mindkét testület egyetértett azzal, hogy a robot minden fajtáját meg kell szüntetni.

A Landtag kérésének is eleget téve a kormány 1820. június 27-én *tervezet*et terjesztett elő a *Herrenfronden* megszüntetéséről. A képviselők meglepődve fogadták a szűkkeblű kormányelőterjesztést, hiszen ők eredeti javaslatukat nem szűkítették le a munkaszolgálat egy meghatározott területére. A kormány azzal indokolta álláspontját, hogy a tartomány siralmas pénzügyi helyzete nem teszi lehetővé a *Staatsfronden* eltörlését. A megszüntetést ugyanis csak megváltás ellenében tudná a kormány elképzelni, ez pedig méltánytalanságot eredményezne Baden különböző jellegű területei között. A hegyvidéken élők jóval kevesebb *Staatsfronden* teljesítésére kötelezettek, mint a síkvidékiek, a megváltási összeget viszont mindenkinek fizetnie kellene. Az így befolyt összeget elsősorban a síkvidéken elvégzendő munkákra fordították. Ezért a kormány 1819-ben csak a *Herrenfronden* megszüntetéséről volt hajlandó tárgyalni. A Landtag tagjai belenyugodtak a kormány előterjesztésébe, s azon az alapon, hogy legalább a munkaszolgálat egy részének eltörlését elérhetik, hozzáfogtak a tervezet vitájához.

A tervezet I. §-a kimondja:

*"Alle Herrenfronden, ohne Unterschied, ob sie auf bestimmten Gütern oder auf Personen haften, können abgelöst werden,"*¹⁶⁵

majd felsorolja a *Herrenfronden*hez tartozó szolgáltatásokat.¹⁶⁶ Ezek után a tervezet "változó" robotról beszél, amely ha átváltható évi egy összegben

---

¹⁶³ Rgb. 1818. aug. 29. 11. § "Für die bereits für ablöslich erklärten Grundlasten und Dienstpflichten und alle aus der aufgehobenen Leibeigenschaft herrührenden Abgaben soll durch ein Gesetz ein angemessener Abkaufsfuß reguliert werden."; Verh. der 2. Kammer 1819. május 22.

¹⁶⁴ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22. 87. Beilag.

¹⁶⁵ Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 5. Beilag.

¹⁶⁶ Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 5. Beilag.; Vö.: *Völker* javaslatával, 1819. május

fizetendő szolgáltatássá, és ha a birtokot terheli, *megszüntethető*. Kötelezően meg kell szüntetni viszont, ha ezt a robotmunka jogosultja kéri. Hogy a pénzben való átváltásnál milyen értéket vesznek figyelembe, az attól függött, hogy írás- vagy kézi robotról volt szó, vagy esetleg már pénzben fizették a robotszolgálatot.¹⁶⁷ A *személyes* robot is átváltható *pénzbeli* szolgáltatássá, de csak akkor szüntethető meg, ha a kötelezett az évi jövedelem értékének tizenötszörösét kifizette a jogosultnak.¹⁶⁸

A kormány előterjesztéséhez az 1. Kamara lényeges megjegyzéseket fűzött.

1. A Herrenfronden kötelezettségét, ahogy azt Völker képviselő is jelezte, a 6. Constitutionsedict egyszer már eltörölte.

2. Miután a Herrenfronden a legkülönbözőbb formában létezik Badenben, amelyek felsorolása a törvény szövegében lehetetlen, rögzíteni kell, hogy a törvényben meg nem nevezett robot teher is eltörölendő, ha az a felsorolt esetekhez hasonló tulajdonságokkal bír.

3. Figyelembe kell venni a badeni Landrecht idevonatkozó rendelkezéseit is.¹⁶⁹

Ezek után a Kamarában *két* lényeges kérdés körül bontakozott ki vita. Az egyik a robot pénzbeli átválthatósága volt, amely az egyes közösségek számára igen súlyos terhet jelentett volna, másrészt a *megszüntetendő* robotról vitatkoztak, ahol a munkaszolgáltatások taxatív felsorolása jelentett nagy gondot. A törvényhozási vitában *v. Rotteck* a fogalmak pontosabb tisztázása érdekében kiegészítő indítvánnyal élt.¹⁷⁰ Szerinte a legfontosabb annak meghatározása, hogy mi a különbség a *személyes robot* (persönlichen Fronden), a *dologi teher* (Grundlasten) és a *Frondgeld* között. A dologi terhet szenvedőnek nemcsak az évi meghatározott összeget kell fizetni, hanem ezen évi összeg kamatát is, ami mintegy "jelzálogi passzívumként" sújtja vagyonát. Ha csak ezt fizeti ki, akkor adósságának csak egy részétől szabadul meg, azaz azzal az értékkel gazdagodik, ami vagyoni helyzetében semmiféle változást nem idéz elő. Más a helyzet a személyes robot esetében, mert ekkor kizárólag az éves jövedelem "Jahresbeträge" az adóköteles és nem a tőke. A paraszt tehát ebben az esetben tőkéjének az évi kamatokkal megemelt összegét fizeti ki. Ezért többet teljesít, mint amivel tartozik, mert a kamatokon kívül halálának pillanatában — amikor vagyona már örököseire szállt át — fizeti meg a Besthauptot, amit ma öröklési

---

¹⁶⁷ Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 4–6. §.

¹⁶⁸ Verh. der 1. Kammer 1820. június 27. 7. §.

¹⁶⁹ Landrecht 710. g.e. "Jede Grundpflichtigkeit dieser Art ist wesentlich lösbar, sobald die Pflichtigen gesammter Hand eine Vergütung des mittlern Ertrags durch einen Kaufpreis oder durch Verwechslung mit einer Gült die sie dafür auf ihre Güter nehmen, anbieten. Gesammter Hand ist das Anbieten geschehen, wenn entweder die Gemeinde, welcher sie angehören verfassungsmäßig das Ablösungserbieten thut, oder der mehrere Theil der Einzelnen für Alle mit der Zahlung vorbehaltlich seiner Abfindung mit jenen, welche noch nicht beistimmen, eintritt."

¹⁷⁰ Verh. der 1. Kammer 1820. július 31. 43. Beilage; Vö.: L. Müller: Badische Landtagsgeschichte I. Bd. 101. p.

illetéknek nevezhetnénk.¹⁷¹ Miután a kötelezett életében földesurának teljesítette a pénzbeli kötelezettségeit, halálakor még egy "dologi adóssággal" terheli meg vagyonát. A nagy jogtudós végső konkluziója: a robotkötelezett *nem kényszeríthető* arra, hogy természetben vagy pénzben fizetett robotterhét egy összegben, *mint megváltást* teljesítse. Ha ez történne, akkor a megváltás előnyét nem ő, hanem egy másik személy élvezné. A kötelezetteknek egyébként is csak egy kisebb hányada képes egyösszegben magát pénzben megváltani, s ezzel családjá anyagi boldogulását segíteni. A többség csupán részletfizetésre képes, s ezzel örököseit akaratlanul is súlyosabb helyzetbe hozhatja.¹⁷²

Az 1. Kamara a javaslaton a fentiek szellemében változtatást javasolt, az indítvány a 2. Kamara tagjai között nem váltott ki osztatlan lelkesedést. A testület mindenek előtt hangsúlyozni kívánta, hogy a kormány előterjesztésében "Verordnung", azaz rendelet kifejezés szerepel, a napirenden lévő kérdést viszont feltétlenül törvényben, "Gesetz"-ben kell szabályozni. A kormány javaslata ugyan felsorolja a megváltható robotfajtákat, az 1. Kamara azonban ezt jelentősen kibővítette. A "Gewerbsgebäude" után az alábbi lényeges kiegészítést tette:

*"die Kirchen, Pfarr- und Schulhäuser, soweit die Frohndberechtigten solche Kraft besonderen Rechtstiteln zu erbauen und zu unterhalten schuldig sind, und bei letzteren die Frohndleistungen weder der politischen noch der Kirchspielsgemeinde, nach den bestehenden allgemeinen Gesetzes, obliegt."*¹⁷³

Többen feleslegesen tartva ezt a kiegészítést, a "Gewerbsgebäude" kifejezés után csak annyit fűztek volna hozzá:

*"dagegen sind die Frohnden zu den Kirchen-, Pfarr- und Schulhäusern nicht hierunter begriffen."*¹⁷⁴

A hozzászólásokat azzal indokolták, hogy a javaslatban a Herrenfronden eltörléséről van szó, a fent említett dolgok viszont a Gemeindenfrond kategóriájába tartoznak.

A kormány előterjesztésében szereplő azon kitélt, hogy a robot jogosultja, ha a birtokot megosztják, kérheti a robot megszüntetését, csak arra az esetre tartották lehetségesnek, ha ez a megoldás a kötelezetre nézve nem hátrányos. Figyelemreméltó az a megjegyzés is, melyet az előterjesztés 14. §-ához fűztek. Az előterjesztett szöveg így szólt:

*"Die Gemeinde bestimmt, durch absolute Mehrheit, ob abgelöst werden soll."*¹⁷⁵

Az 1. Kamara az abszolút többség helyett a "kötelezettek összességéről", azaz "Gesamtheit der Frondpflichtiger" beszél. Miért indokolt ez a változtatás? A

¹⁷¹ Besthaupt – lásd az alte Algaben-nél írtakat.

¹⁷² Verh. der 1. Kammer 1820. július 31. 13. Beilag.

¹⁷³ Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 11. 74. Beilag.

¹⁷⁴ Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 11. 74. Beilag.

¹⁷⁵ Verh. der 2. Kammer 1819. május 22.

kamara tagjainak álláspontja indokolt volt, hiszen egy faluközösségben vannak robotra kötelezettek, s élnek ez alól felmentettek is. Így a robotmunka megváltásáról az érdekeikben érintetteknek kell döntenie, nem pedig az egész közösségnek.¹⁷⁶ A 2. Kamara tagjainak ez utóbbi megyijegyzése is tanúsítja: minden igyekezetükkel azon voltak, hogy a paraszti szolgáltatások ezen megszégyenítő formáját – még ha megváltás ellenében is – eltöröljék. A többi lényeges kérdésben a Landtag mindkét kamarája egyetértett, így a Herrenfrondról szóló törvény 1820. október 5-én hatályba lépett.¹⁷⁷

1822-ben, a következő Landtagon Knapp már javaslatot terjesztett elő a 2. Kamarában, s kérte az 1820. október 5-i törvény módosítását. Mi a magyarázata, hogy így rövid idő eltelte után módosítani kívánják a törvényt? A javaslat előterjesztője szerint az előző Landtagon kevés idő állt a törvényhozó rendelkezésére. A kérdés alaposabb megvitatása nem történt meg, de a súlyos teher rendezésében feltétlenül haladást akartak elérni. A megszületett törvény egyes rendelkezései viszont jelen formájukban az állampolgárok egyes csoportjai számára méltánytalanok. Az 1820-as törvény a Herrenfrondent két csoportba osztotta; "átváltoztatható dologi" és "személyes" robotra. Azon senki sem vitatkozott, hogy a robot a középkori Leibeigenschaft intézményéből ered. Az is egyértelmű volt, hogy maradványait fel kell számolni. De milyen ellentmondás húzódik meg ott – veti fel Knapp, ahol jogosnak tartják egy jogtalan intézmény eltörlését, de ezt a jogtalan dolgot jogosnak ítélt kártalanítással kívánják megszüntetni?

*"Die Fronden sind meist seine Lasten der Sklaverei und es heißt mit den Worten spielen, wenn man die Leibeigenschaft als aufgehobt erklärt, und ihre Verpflichtungen fort dauern lassen."*¹⁷⁸

Éppen ezért – hangzott a javaslat – módosítani kell a törvényt, hogy a kártalanítást ne az egyes parasztnak, vagy az egyes közösségeknek kelljen megfizetni, hanem az *kizárólag az államkasszából* történjen meg. Érdekes, hogy a Franciaországgal szomszédos Badenben nem képesek egyetlen tollvonással eltörölni a középkori jogviszonyokból származó robot minden fajtáját. Ahogy Zachariä is elismeri:

*"Es ist wohl nicht zu läugnen daß wir dem Zeitalter und dem Schauplatze der französischen Revolution zu nahe stehen, als daß die Begriffe, welche diese Weltbegebenheit in Umlauf gesetzt hat, ohne einen mächtigen Einfluß auf uns sein könnten."*¹⁷⁹

A robotmunka igénylőit mindenképpen kártalanítani akarták, a kérdés csupán az volt, kivel fizetessék meg ezt az összeget. A jogi köntösben megjelenő

¹⁷⁶ Verh. der 2. Kammer 1820. augusztus 24. Prot. 8–9. p.

¹⁷⁷ Rgb. 1820. október 5. XV/g. 105. p.; 1. § "Alle Herrenfrohnden ohne Unterschied, ob sie auf bestimmten Gütern oder auf Personen haften, können abgelöst werden."

¹⁷⁸ Verh. der 2. Kammer 1822. április 20.

¹⁷⁹ Verh. der 1. Kammer 1822. december 6. 132. Beilag.

problémának gazdasági gyökerei vannak. A volt jogosultak a német tartományokban, és így Badenben is, nem rendelkeztek annyi tőkével, hogy a robotmunka hirtelen megszüntetésével kieső munkaerőt *bérmunkások* alkalmazásával azonnal pótolni tudják. Azaz valamilyen formában "hitelt" kellett nyújtani a gazdaság modernizálására, s az 1820-as években ennek legjobb formája itt is a kártalanítás lehetett. A kártalanítás módját illetően a 2. Kamara tagjai között igen heves vita bontakozott ki. *Itzstein, Knapp, Völker, Baumgarten* arról igyekeztek társaikat meggyőzni, hogy ennek állam általi elvállalása elkerülhetetlen. Közülük a legradikálisabbak már azt feszegették, hogy a Leibeigenschaftból eredő "alte Abgabe"-k mintájára a Herrenfronden eltörlése kártalanítás nélkül történjen: "die Pflichtigen seien nicht schuldig, alle Steuern neben den neuern zu bezahlen, ebenso wenig seien sie aber auch schuldig, diese alten Steuern abzukaufen."¹⁸⁰ Velük szemben álltak azok, akik az 1820. évi törvény eredeti megoldását kívánták fenntartani, ahogy *Ruth* képviselő kifejezte, a Herrenfronden nemcsak a Standen- und Grundherreneknek járt, hanem az államnak is. Ha pedig állami pénzből fizetnének kártalanítást, az állam jogosultból kötelezetté válna, ez pedig megengedhetetlen.¹⁸¹ A képviselők azt persze elfelejtették megemlíteni, hogy ha az államkasszából fizetnék a kártalanítást, ez szükségképpen adóemeléssel járna. Ennek jelentős része pedig az egzisztenciálisan bizonytalan helyzetben lévő paraszti réteget sújtaná.

Mindeztideig még nem esett szó a *közteberviselés* bevezetéséről. Bár, ha komolyan vették volna az 1818-as alkotmány azon szabályát, hogy minden állampolgár egyenlően köteles viselni a terheket, az állami adókkal a földesurakat is megterhelhették volna. A helyzet megvilágítására *Winter* képviselő Goethe Faustjából idézett:

*"Es erben sich Gesetz und Rechte
Wie eine ewige Krankheit fort
Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
Und rüchen facht von Ort zu Ort.
Vernunft wird Unsinn Wohltat Plage
Weh dir, daß du ein Enkel lebst."*¹⁸²

Miközben a képviselők a kártalanításról vitatkoztak, egymás után érkeztek a panaszok a községekből, mondván:

*"Es steht diesem Begehren das Gesetz von 5. Oktober 1820.
entgegen, durch welches die Herrenfronden nicht abgeschafft,
sondern nur für ablösbar erklärt sind."*¹⁸³

A vita végén javaslattal fordultak az 1. Kamarához, kérvén, hogy a kormány vizsgálja felül "die Qualität und Quantität diesen *persönlichen Herrenfronden*", s annak eredményét terjesszék a következő Landtag elé. A látszólag egyszerű kérés feltűnően nagy gondot okozott. Vitaindító előterjesztésében *Zachariä* felidézte,

¹⁸⁰ Verh. der 2. Kammer 1822. július 30. Protokoll.

¹⁸¹ Verh. der 2. Kammer 1822. július 30. Protokoll.

¹⁸² Verh. der 2. Kammer 1822. július 30. Protokoll.

¹⁸³ Verh. der 2. Kammer 1822. július 30. 191. Beilage.

hogy az 1820. október 5-i törvény "alle Herrenfronden *ohne Unterschied*, ob sie waltende oder persönlich Frohnen sind *ablöslich sein sollen*."¹⁸⁴ A 2. Kamara viszont csak a személyes robot eltörlésének felülvizsgálatát kérte a kártalanítás nélkül történő megszüntetést tartva kívánatosnak. Ha ezt a kérést teljesíteni kívánnák, akkor valóságos történeti elemzést kellene elvégezni a Herrenfronden különböző változatának eredetéről. Azaz hasonló eljárást kellene lefolytatni, mint az "alte Abgaben"-k esetében. Ezen feltételezett vizsgálat lefolytatásához dokumentumok kellene, ezek pedig nem, vagy csak töredékesen állnak rendelkezésre. Az első Landtagon sok hasonló probléma merült fel, amikor a roboiról, a tizedről, a Grundgült-ről és Zinsről, a Bannpflichten kötelezettségekről esett szó. Ha mindezeket összehasonlítjuk, arra a kérdésre kell választ találni:

*"Wie ist es mit denjenigen Lasten und Dienstbarkeiten zu halten, welche, ob sie wohl nach den dermaligen Gesetzen, und zwar als privatrechtliche Grundpflichtigkeiten, auf gewissen grundstücken haften, dennoch mit den veränderten Zeitumständen, oder mit den veränderten Begriffen über Recht und Unrecht unvereinbar zu sein scheinen?"*¹⁸⁵

A személyes Herrenfronden pontos meghatározását a Landrecht adja meg,¹⁸⁶ mely – Zachariä értelmezésében – a földet terheli, nem pedig a személyt, bár a dologi terhek sorába tartozik. Hasonló megfogalmazást találunk a Grundpflichtigkeitra is. *v. Rotteck* ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kérdés eldöntésénél nem a név, hanem a dolog természete fontos. A robot e fajtája is a dologi terhek közé tartozik "nämlich insofern sie den Menschen zur Sache machen, und ihn an den Grund oder durch den Grund binden."¹⁸⁷

Érdeemes összevetni a Landrecht vonatkozó szabályát az 1820. október 5-i törvény 11. §-ával, amely a személyes Herrenfrondent mint "auf einzelnen erbpflichtigen Familien" terhelő szolgáltatást említi. Ebben a megközelítésben egyértelmű, hogy e szolgáltatásokat azonnal el kell törölni, mivel a régi Leibeigenschaft intézményéből származnak. Az "erbpflichtige" kifejezés badeni szóhasználat szerint "leibeigene" családot jelentett. *Rotteck* ezt figyelemreméltó beismerésnek tartotta. Sőt, azt a kérdést is megkockáztatta, mi a különbség egy "erbpflichtigen" család és egy "erbpflichtigen" közösség között? Ez a felvetés akkor válik érdekessé, ha egy közösségből néhányan már megváltották magukat,

¹⁸⁴ Verh. der 1. Kammer 1822. december 6. 132. Beilage.

¹⁸⁵ Verh. der 1. Kammer 1822. december 6. 132. Beilage. Zachariä.

¹⁸⁶ Landrecht 710. g.a. "Wonacht jeder getreue Rechtsinhaber, sondern lediglich der Besitzer eines gewissen Orts, Hofes oder Guts Leistungen oder Dienste, und zwar nicht unmittelbar an ein gewisses Grundstück, sondern nur an jene, die innerhalb einer Orts- oder Gutsmarkung ansässig sind, zu fordern hat, mithin das Recht auf die Ansässigkeit überhaupt, nicht auf einen bestimmten Gutsbesitz bedingt ist, jedoch auch nicht aus einer Staatsberechtigung, sondern aus bürgerlichen Rechtsverhältnissen fließt, da ist eine Grundpflichtigkeit vorhanden."

¹⁸⁷ Ver. der 1. Kammer 1823. január 3. Protokoll. 108. p. *Rotteck*.

mások viszont nem. A szolgáltatással terheltek ekkor már az "erbpflichtigen" családok közé tartoznak,¹⁸⁸ akiket fel *kell* szabadítani. Ez adott esetben a magukat önerőből megváltókkal szembeni igazságtalanság lenne. Éppen ezért a robot ezen kategóriájába sorolandó terheket legjellemzőbb jegyeik alapján el kellett különíteni egymástól, amely a méltányos kártalanítási megoldást is jelentősen elősegíthette. Melyek azok a jellemző jegyek, amelyek alapján a jelzett kategorizálás elvégezhető?

1. Az államnak vagy magánszemélynek teljesítendő-e?
2. Eredetileg közjogi vagy magánjogi szolgáltatást jelentett?

3. A tulajdont korlátozó terhek közül melyik tartozik valójában a robothoz, melyik az egyéb dologi terhekhez?

ad 1. Ha az állami *Grunddiensbarkeit*-ot kártalanítás nélkül eltörölnék, a *Grundpflicht*-et, mint az egyes embert terhelő kötelezettséget pedig csak megszüntethetőnek tartanák, ez elfogadhatatlan megkülönböztetést jelentene. Ezért volt helyes az az indítvány, amely szerint akár az államnak, akár a földesúrnak járó *Grundlast*-ról van szó, azt törvényi úton *el kell* törölni.

ad 2. Méginkább elgondolkodtató az a kérdés, hogy csak a közjogi eredetű terheket kell-e eltörölni?

*"Was sind öffentliche und was sind privatrechtliche Lasten?
Wie unterscheiden sich das öffentliche und das
Sonderrecht?"*¹⁸⁹

Zachariä szerint ez olyan összetett, hogy két jogász sem ad rá azonos választ. A válaszadást tovább nehezíti, hogy az a teher, ami egyik évszázadban a közjoghoz tartozott, a másik korszakban már magánjogi jellegű volt. Ez természetesen nem badeni specialitás, más német tartományokra is jellemző. Ezért az eredményes és igazságos döntés érdekében minden egyes szolgálat létrejöttének körülményeit és keletkezésekor fogalmát kell megvizsgálni. A másik lehetőség, hogy a XIX. században meglévő viszonyokat és elnevezéseket kell alapul venni. Ez az álláspont meglepő. Hiszen a közjog és a magánjog közötti különbséget már a római jog is ismerte, és a jogélet később is alkalmazta. Rotteck éppen ezért élesen bírálta ezt a felvetést, mondván, épp a közjogi és magánjogi megkülönböztetés a legegyszerűbb megközelítés.

*"Denn öffentlichen Rechte gehört alles an, was zu seiner rechtlichen Entstehung den Willenssach einer öffentlichen Gewalt als solcher vorausgesetzt: dem Privatrechte, was auf der Persönlichkeit und dem Willen solcher Rechtssubjekte, die nicht als öffentliche Gewalt erscheinen, beruht."*¹⁹⁰

A Landtag feladata – vélte Rotteck –, hogy az évszázadok óta összekeveredett fogalmakat tisztázza, ne pedig tovább bonyolítsa. Egyébként sem csupán a szolgáltatások eredetét kell megvizsgálni, hanem ki kell deríteni azok megkülönböztető jegyeit, érdemi tulajdonságát is. Ehhez a feladathoz a

¹⁸⁸ Ver. der I. Kammer 1823. január 3. Protokoll.

¹⁸⁹ Ver. der I. Kammer 1823. január 3. Protokoll-Zachariä.

¹⁹⁰ Ver. der I. Kammer 1823. január 3. Protokoll-Rotteck.

tudományt is segítségül kell hívní: a történelem és a jogtan ismereteinek összessége segíthet a kérdés megoldásában.¹⁹¹ Hogy mennyire nem volt ez egyszerű feladat, azt a későbbiekben még látni fogjuk.

ad 3. Sokan hangoztatták a személyes szabadság védelmét. A személyes szabadság azonban a *kifejezett* és a *nem kifejezett jogok* közötti különbségtétellel kapcsolódott össze. Valójában az ember veleszületett jogai meghatározhatatlanok. Ezt a fogalmat Zachariä egyáltalán nem használta. Rotteck fejtegette egyik felszólalásában, hogy teljesen fölösleges időtöltés annak bizonygatása, hogy az embernek melyek a törvényben is meghatározható jogai, és melyek a meghatározhatatlan jogai. A Landtagon kizárólag az *ember veleszületett* jogáról kell beszélni, amely tételes jogon alapul, melyet a badeni alkotmány minden állampolgárának biztosít. Persze el lehet vitatkozni azon, hogy konkrétan hogyan lehet ezeket meghatározni, de ha abból az alaphól indulunk ki, hogy az állampolgároknak közösen kell a terheket viselniük, akkor Rotteck álláspontját kell elfogadnunk. Ha ennek ellenére bizonyos konkrétumokat kívánunk megfogalmazni, akkor korlátokat kell felállítanunk.

Ha a Herrenfrond-t *megszüntethetőnek* ítélnék, abban semmi jogellenes nincs. Ha viszont a Leibeigenschaftból származik, akkor mint "vorzugsweise, als widerrechtlich", *el kell törölni*. Zachariä szükségtelennek tartotta a szolgáltatás eredetének vizsgálatát. Az előterjesztés ezzel szemben mégis a keletkezés idejének viszonyait és fogalmait vette alapul,

*"ihrem dermaligen rechtlichen Wesen nach sind sie nicht persönlich erbliche, und mithin nicht Leibeigenschaftslasten. Man würde also, wenn man aus jenem Grunde die persönlichen Herrenfronden vorzugsweise aufheben wollte, abermals den geschichtlichen Weg betreten gegen welchen doch so erhebliche Bedenklichkeiten sprechen."*¹⁹²

Rotteck Zachariä ezen megjegyzését sem hagyja észrevétlenül. Szerinte a Zachariä által mondottakban van egy ellentmondás. Előbb ugyanis határozott és határozatlan jogokról beszélt, most viszont, "nich persönlich erbliche, und mithin nicht Leibeigenschaftslasten"-ról. Milyen teher vagy jog az, ami nem öröklhető, mégis minden ember meghatározhatatlan tulajdonságai közé tartozik? Az sem derül ki, mire alapozza Zachariä azt az álláspontját, hogy a robot nem a Leibeigenschaft intézményéből származik. Talán a legegyszerűbb megoldást akarta választani – vélte Rotteck –, ne foglalkozzunk a múlttal, a jelent figyeljük, s döntsük el, mit akarunk tenni: "Entweder alle diese Lasten werden unentgeltlich aufgehoben oder alle diese Lasten werden für ablöslich erklärt."¹⁹³

Há a kötelező megszüntetés vagy a megválthatóság rendszerét a végrehajtás szempontjából hasonlítjuk össze, akkor az *Ablösung*, a megválthatóság az előnyösebb, legalább is a Grund- és Standesherrek

¹⁹¹ Ver. der 1. Kammer 1823. január 3. Protokoll-Rotteck.

¹⁹² Ver. der 1. Kammer 1822. december 6. 132. Beilage.

¹⁹³ Ver. der 1. Kammer 1822. december 6. 132. Beilage.

szempontjából. A Landtag elkészíti a törvényt, s a cél, a föld felszabadítása a terhektől megvalósítható, csak *idő kell hozzá!* Kétséghivonhatatlan, hogy Badenben ezt a lépést megtették. Ha viszont a két lehetőséget a *jog* oldaláról szemléljük, akkor a kártalanítás nélküli megszüntetés, *unentgeltlichen Aufhebung* a kedvezőbb. A végleges döntésre azonban Zachariä másik alapot ajánl. Az *Ablösung*, a megváltás mindig csak a törvényes kormány javaslata alapján jöhet létre. Ezzel szemben az *Aufhebung*, a megszüntetés mindig csak a polgári társadalmakban bekövetkező forradalmak idején kerül előtérbe. A kettő között a lényeges különbség, hogy az *Aufhebung* zavaros időkben hatalmi szóval mondják ki, az *Ablösung*ot törvényes keretek között szabályozzák, figyelembe véve a társadalmi, gazdasági lehetőségeket. Ez a felfogás is világossá teszi, hogy liberálisan gondolkodó politikusok, jogászok hangsúlyozhatták a minden embert megillető jogokat, érvelhettek az állampolgári egyenlőség mellett a jobbágyfelszabadítás részletkérdéseiben, mégis a hatalmat kézbe tartó, hagyományos jogosultságait konzerválni kívánó társadalmi erők akarata volt a döntő.

Visszatérve a robotvita parlamenti tárgyalásához, érdemes megvizsgálni Zachariä tervezetét.

1. A korszak egyik legtekintélyesebb jogásza szerint nem szabad támogatni a 2. Kamara javaslatát, amely az "Aufhebung" rendszeréből indul ki, s ötvözi a terhek eredetének kutatásával.

2. A megoldási javaslatot a Badenben érvényes jog szerint kell összeállítani; ez pedig 1822-ben *csak* az 1818. évi alkotmányból kiindulva történhet. Az alkotmány 11. §-a viszont csak "Ablöslichkeiten"-ről beszél. Ezt vette figyelembe az 1820. évi törvény is "wegen des Abkaufs den Grundgülden, der Zinsen und der Herrenfrohnden aus."

3. A jogszabályok alól egyedül a közjogi természetű "alte Abgaben"-k képezhetnek kivételt. Későbbiekben látni fogjuk, hogy a gyakorlatban nem egészen így valósult meg.

4. Zachariä elemezte azokat a jegyeket, amelyek alapján a "Herrenfrond" és az "alte Abgaben" intézményét össze lehet vetni. Rámutatott, hogy a Herrenfrond is lehet közjogi eredetű, ha tartalmát nem szerződésben határozták meg. Az adott kérdésben a törvényhozás és nem a történelem a döntő tényező.

Ha végiggondoljuk ezt a javaslatot, akkor úgy fogalmazhatjuk meg a Landtag feladatát, döntse el a két kamara, hogy a lassú, hosszadalmas reformok útját választja-e, azaz az önkéntes megváltás lehetőségét emeli törvényerőre vagy kész radikális döntés meghozatalára. Valójában csúrik-csavarják a szót, nem merik kimondani: félnek a francia forradalom hatásától, félnek az esetleges gyors és heves változásoktól. Nem merik egyértelműen megfogalmazni, hogy a *fokozatos megváltást* tartják a helyes útnak. Húzzák az időt, hiszen az 1. Kamara tagjainak többsége a robotszolgáltatás élvezője is, akiknek tényleg nem áll érdekében a robot megszüntetése.

Érdemes a javaslat kamarai visszhangját megvizsgálni. Abban általában egyetértés volt, hogy a robot magánjogi természetű jogviszony, hiszen tartalmát a jogosultak és a kötelezettek között létrejött szerződések határozták meg. Ezért

két fél "szabad akaratából" kötött szerződést nem lehet egyoldalúan megszüntetni, főleg nem kártalanítás nélkül:

*"sogleich berubte die Frohndpflicht auf Verträgen, die nicht einseitig aufgehoben und noch weniger ohne alle Entschädigung abgeschafft werden können"*¹⁹⁴

— mondta *Fürst v. Löwenstein*. Ezt támasztotta alá méggyászor Zachariä is: "Die Herrenfrohnden sind *eine aus freien Willen* übernommene Last. Nur der ist frohndpflichtig, welcher ein zur Frohndverpflichtung und der Leibeigenschaft."¹⁹⁵ Bár olyanok is résztvesznek a Landtag ülésen, akik kétségbe vonják ezen indokokat, ahogy *Fürst v. Falkenstein* kifejezi, csak találgatnak a robot eredetét illetően, hipotéziseket állítanak fel anélkül, hogy előbbrejutnának a döntésben.

Az 1. Kamara tagjai közül nem sokan osztották Rotteck véleményét, aki már 1819-ben határozottan állást foglalt a tekintetben, hogy a robot közjogi eredetű, ezt szerződésben sohasem rögzítették,¹⁹⁶ Ebből következik, hogy nem a robotmunkára kötelezett parasztnak kell kérni ennek megszüntetését, hanem állami segítség mellett, törvényben kell kimondani felszámolását. Sajnos, 1820-ban két szavazat hiányzott, hogy a megoldást fogadja el a Landtag. Most, három évvel később az 1. Kamara már hallani sem akart erről a megoldásról. Távolodunk a francia forradalom és Napóleon uralmának idejétől, csökkent a veszély az esetleges forradalmi megoldások győzelmére, így 1823-ban a Landtag arra az álláspontra helyezkedett, hogy a "persönliche Herrenfrohnden" az 1820. október 5-i törvény értelmében továbbra is megszüntethető, ha a jogosultak és a kötelezettek meg tudnak egyezni.

A robot jogi rendezésére 1831-ig csak az önkéntes megváltás lehetősége maradt a földesurak és a jobbágyok viszonylatában. A robot egyéb kategóriái változatlan formában fennmaradtak. *Knapp* képviselőnek 1831-ben ismét meg kellett ismételnie 1822-ben elhangzott javaslatát. Az indoklás nem változik.¹⁹⁷ A részletes előterjesztést és indokolást *Rotteck* készítette el.¹⁹⁸ A javaslat előterjesztése után kibontakozott vitában *Mittermaier* új indoklással lépett képviselőtársai elé. Mindezekig a 2. Kamara azt igyekezett bizonyítani, hogy a

---

¹⁹⁴ Ver. der 1. Kammer 1823. január 6. Protokoll.

¹⁹⁵ Ver. der 1. Kammer 1823. január 6. Protokoll.

¹⁹⁶ Ezt a véleményét Karl v. Rotteck 1831-ben még világosabban fogalmazza meg: "Worin bestehen eigentlich diese Herrenfrohnden? Es wird durch sie eine Anzahl von Bewohnern einer Markung oder eines Bezirkes als dienstpflichtig dem Besitzer eines gewissen Herrengrundes erklärt und behandelt... Es gehören also diese Menschen, die dieses Bezirk bewohnen, ebenso gut als das Zugvieh zum Inventarium jenes Grundes." Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Protokoll. 142. p.

¹⁹⁷ Verh. der 2. Kammer 1831. március 26. Vö.: *Hippel: Bauernbefreiung...* 439. p. Württemberg: "Die Minister erklärten es für wünschenswert daß die grundherrlichen Gefälle des Staates generell *ablösbar* seien, sie wollten jedoch den bestehenden 25 fachen Ablösungsmaßstab... beibehalten."

¹⁹⁸ Ver. der 2. Kammer 1831. április 30. 1. Beilag.

Herrenfrond a személyes terhek kategóriájába tartozik és középkori eredetű. Ő viszont azt állította, hogy *Ortenau* vidékén a robot a jól ismert és súlyos terhet jelentő *dologi* szolgáltatások közé tartozott, s a *Leibeigenschaft* intézményét e területen soha sem ismerték. Mi a magyarázata akkor a robot keletkezésének?

1. A középkorban a kisebb birtokosok a nagyobbak védelme nélkül nem élhettek, s ezért a védelemért önként robotszolgálatot vállaltak.

2. A robot másik csoportja az ún. "*Bruderschaft*" idején keletkezett, amikor az egyházi védelem ellenértékeként fizették illetve teljesítették ezt a szolgáltatást.

3. Az is előfordult, hogy a "*Gutsherr*" saját birtokának egy részét vagy egészét használatba adta, s ezért a használatért az új birtokos robottal tartozott (osztott tulajdon), pl. *Hardtwald* lakosai a fakitermelést és faszállítást, mint a közösség robotkötelezettségét teljesítették.¹⁹⁹

4. Mittermaier szerint azt is figyelembe kell venni, hogy Baden egyes területein igen gyakran kötöttek szerződéseket a robot jogosultjai és kötelezettei. Ezek egy részében a természetben teljesítendő robot pénzbeli megváltásáról is szó van. E szerződéseket vizsgálva keletkezési idejüket kell megállapítani.

Nem is csodálkozhatunk azon, hogy ezt a megközelítést a képviselők egy része hevesen támadta. *Merk* képviselő e szerződések jelentéktelenségét hangsúlyozta. Elismerte, hogy a középkor kezdetén kialakult az ún. "*Schutzherrlichkeit*",

*"aber nicht die Feudalität die Hauptquelle der Frohnden gewesen, nur für die zu leistenden Kriegsdienste war sie es, wogegen für die Frohndpflicht der Bauern in der Leibherrlichkeit ihr Ursprung lag."*²⁰⁰

A személyes robot magánjogi eredetének bizonyításánál nem arra kell hivatkozni, hogy a *birtok* magánjogi úton szállt át egyik személyről a másikra. A birtok, mint a robot is a "*Grundherrlichkeitgewalt*"-ból keletkezett. A robotkötelezettséget nem lehet örökíteni, az a születéssel mindig újra kezdődik.²⁰¹ *Merk* elismerte, hogy a közjogi eredet bizonyítása rendkívül nehéz. Ezért ő a megváltás ellenében történő megszüntetés mellett állt ki, amit úgy tud elfogadni, hogy az állampolgárok egy részének áldozatot kell hozni az emberi jogok érvényre juttatása érdekében. Arra azonban vigyázni kell, hogy ez ne az *adó* jelentős emelésével történjen. Az adó maradjon változatlan, a megváltási összeg felét pedig állami összegekből fizessék ki. De hol van itt az áldozathozatal? Hiszen a parasztok eddig teljesítették a robotot, most fizetik a megváltást. A földesurak eddig a robotszolgáltatás jogosultjai voltak, most megkapják a megváltási összeget, az állami terhekhez pedig ezután sem kívánnak hozzájárulni, hiszen nem fogadják el a köztelherviselés elvét. *Merk* képviselő szerint a legnagyobb gond az volt, hogy szinte lehetetlen megállapítani a

¹⁹⁹ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot.

²⁰⁰ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot. 124. p.

²⁰¹ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot. 126. p.

megváltási összeg nagyságát. 1831-ben már nem csupán a robot, hanem a tized eltörlése is napirenden volt. 1822-ben a Landtag ülését anélkül zárták be, hogy a 2. Kamara javaslatára a kormány reagált volna. Elvárható-e ezek után, hogy 1832-re egy új törvény lépjen hatályba? – tette fel a kérdést Mark. Ugyancsak Mittermaier ellen szólalt fel *Welcker*, aki kifejtette, hogy a középkor feudális viszonyaira éppen az volt a jellemző, hogy a közjogi viszonyokat magánjogi kapcsolatokban oldotta fel.

*"Jeder konnte damals nicht beim Staate, sondern nur in Privatvereinen seinen Schutz finden. Die öffentlichen Rechte werden in dieser Zeit, die man Feudalanarchie nannte, alle aufgehoben, aber die ehemals öffentlichen Pflichten gegen einzelnen Privatschutzherrn oder Schützerinnen wurden beibehalten."*²⁰²

Abban egyetértett Mittermaierrel, hogy nem minden robotmunka származik a Leibeigenschaftból, de ezek a tárgyalt időszakra már lényeges jegyükben egységesültek.

"Beteljesítjük, amit Károly Frigyes elkezdett"²⁰³ – ezzel kezdte felszólalását *Bekk* képviselő, aki a hatályos, pozitív jog alapjáról közelítette a szönyegen fekvő kérdést. A korábbi Landtagokon a képviselők többsége minden szolgáltatást, köztéttséget ún. "Hoheitsabgabe"-nak ismertek el, melyek az új adórendszerrel nem egyeztethetők össze. Ezt az álláspontot azonban nem vitték végig következetesen, s ez újabb jogtalanságokhoz vezetett.

*"Jede Last, die aus dem öffentlichen Rechte, aus den Unterthanen verhältnisse, aus dem allgemeinen Gesellschaftsvertrage entspringt, muß auf einem allgemeinen Gesetze beruhen, und nach den §§7. und 8. der Verfassung allen Staatsbürgern in gleicher Art obliegen."*²⁰⁴

Érdekes magyarázatot ad a kártalanítás nélküli eltörlésre *Winter v. K.* Szerinte teljesen mindegy, honnan ered a robot, ha abban egyetértettek, hogy léteztek szerződések, akkor az is egyértelmű, hogy a szerződő feleknek egyaránt vannak jogai és köteleességei. A paraszt köteleessége a robot, amellyel szemben földesurától védelemre tarthat igényt, a földesúr köteleessége jobbágynak megfelelő védelme, és igényt tarthat az ezért járó munkaszolgáltatásra. Az új időszakban ez a védelmi kötelezettség átszállt az államra, miként a robotért járó ellenszolgáltatás is. Miután a földesuraknak a régi védelmi kötelezettséget már nem kellett teljesíteniük, ezért kötelesek az államnak adót fizetni, kötelesek az állam költségeihez hozzájárulni.²⁰⁵

Az általános vita után a Kamara tagjai egyetértettek *Bekk* álláspontjával, hogy Károly Frigyes művét be kell fejezniük, ezért elfogadták, hogy *méltányos* kártalanítás ellenében a Herrenfrond-t el kell törölni. Ezért már csak azt kellett

---

²⁰² Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot. 132. p.

²⁰³ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot. 134. p.

²⁰⁴ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. Prot. 135. p.; Vö.: 1818. alkotmány.

²⁰⁵ Ver. der 2. Kammer 1831. május 9. 151. p.

eldőnteniük, mit tartanak méltányos összegnek, s milyen javaslattal forduljanak az I. Kamarához. Álláspontjukat a következőkben foglalták össze:

1. Az évi robotkötelezettséget pénzben fizetendő kártalanítás ellenében a régi törvények szabályai szerint kell végrehajtani.

2. Az 1820. évi törvényben meghatározott húszszoros megváltási összeget *tizennyolcszorosra* szállították le az ún. változó robot esetében, a személyes robotnál a tizenötösörös összeget *tízszerezben* állapították meg.

3. A megváltási összeg felét az államkassza, felét a közösség fizeti, de a kötelezetteket kamatfizetés is terheli.

4. Ezek a javaslatok a pénzjáradékra már átváltott robotra (Frondgeld) is érvényesek.

5. Az a közösség, mely a robot terhét már megszüntette, ugyanannyi kártalanítással tartozik, mint az, aki csak a jövőben szünteti meg.²⁰⁶

Ezek az elemzések, magyarázatok, néhol hipotézisek, a Landtag két kamarájában azért voltak szükségesek, mert az 1820. évi törvény nem hozott lényeges változást. Tovább kellett volna lépni, de ezt csak a kártalanítás kérdésének megoldásával lehetett megtenni. Ez viszont alapvető érdekeket érintett. A jogosultak teljes kártalanítása nem valósítható meg, mert az állam pénzügyi ereje ezt nem tette lehetővé, de a kötelezettek sem lehetett ekkora terhet rakni. A jogosultaknak kellett volna anyagi áldozatot hozni, bár egyesek véleménye szerint ezt megtették, amikor az 1820. évi törvényt elfogadták. A 2. Kamara 1831-ben ezen továbblépett, s a Herrenfrond *kártalanítás nélküli eltörlését* kívánta javaslathozni. Az I. Kamara a megváltási összeg mértékén vitakozott. A robot eltörlésének költségeit a 2. Kamara egyenlő arányban kívánta felosztani a jogosultak, a kötelezettek és az állam között. Ezt az I. Kamara nem tartotta elfogadhatónak. Az 1820-ban megfogalmazott tizenötösörös kártalanítási összeg már önmagában is áldozat a jogosultak részéről. Ha elfogadják az új ajánlatot, akkor ennek a tizenötösörös összegnek is elveszítik az egyharmadát. Ezt az áldozatot nem kívánták meghozni. *Rötteck* jelentette ki, hogy nem elegendő az általános revízió végrehajtása, hanem pontosan meg kell fogalmazni, mit akar a Landtag újként elfogadni.

A két kamara megegyezése után 1831. október 26-án Böck pénzügyminiszter előterjesztette a kormány javaslatát, amely kimondta, hogy 1832. január 1-től minden Herrenfrondent eltörlik. A megváltási összeg változó robot esetében tizennyolcszoros, a személyes robot esetében tizenkétszörös összeget tett ki.²⁰⁷

Gyakorlatilag a kormány az 1820. október 5-i törvény *végrehajtását* elősegítő javaslatot nyújtott be, mely a robot különböző fajainak kártalanítás ellenében történő és *végleges* megszüntetését mondja ki, függetlenül attól, hogy a kötelezettség egy személyt, egy közösséget, egy meghatározott földterületet terhel-e. Viszont a robotszolgálat addigi jogosultjainak járó kártalanítás csak az

²⁰⁶ Ver. der 2. Kammer 1831. május 10. Protokoll; Ver. der 2. Kammer 1831. október 26.

1. Beilag.

²⁰⁷ Ver. der 2. Kammer 1831. október 26. 1. Beilag.

állam segítségével valósulhat meg.²⁰⁸ A kormány előterjesztéséhez fűzött indoklás azokat az elemeket emelte ki, amelyek újak 1820-hoz képest. A javaslat csak annyit mondott ki, hogy *minden Herrenfronden* eltöröltesse, de a szóhasználatban lényeges változás következett be. Míg 1820-ban "alte Herrenfrohnden werden *abgelöst können*" szerepel, addig 1831-ben "alte Herrenfrohnden *sind aufgehoben*." Ha visszacmlékszünk arra, hogy Zachariä mily hosszan fejtegette az "Ablösung" és az "Aufhebung" eltérő jelentését, akkor az eltérő szóhasználat is jelzi, hogy 1831 fordulópontot jelentett a badeni jobbágyfelszabadítás történetében. A javaslat nem sorolja fel, mit kell "alle Herrenfrohnden" kifejezés alatt érteni, mondván, ezt az 1820-as törvény tartalmazza, s a végrehajtásnál a két törvényt *úgyis* együtt kell alkalmazni.

A Herrenfronden mellett a robot másik főkategóriáját, a *Staatsfronden*t is meg kellett szüntetni.

*"Auf den gegenwärtigen Landtag ist Ihnen die Regierung, durch die glückliche Lage der Finanzen dazu in den Stand gesetzt, mit der Erfüllung eines Buch von Ihnen Seite längst Wunsches, der Abschaffung aller noch bestandenen Staatsfrohnden für den Straßenbau, das Militär- und die Jurisdiction entgegen gekommen."*²⁰⁹

A Staatsfronden megszüntetésével kapcsolatban *v. Rotteck* 1822. április 22-én terjesztett elő egy javaslatot az 1. Kamarában.²¹⁰ Előterjesztését azzal indokolta, hogy 1819-ben az első Landtag a robot minden fajtájának eltörlését kérte a kormánytól, amely akkor azt pénzügyi nehézségekre hivatkozva nem támogatta, csupán a Herrenfronden-t vélte megszüntethetőnek. A Staatsfronden eltörlésének indoklásaként Rotteck két dolgot tartott szem előtt: 1. ez nem egyenlően terheli az állampolgárokat, 2. ha pénzben fizetik, jobban sújtja a hegyvidéken élőket. Ezt az ellentmondást csak törvényileg meghatározott *adórendszerrel* lehetne feloldani, ahol nem a robot pénzbeli értékét kell alapul venni, hanem az *állam tényleges szükségleteit*.

A Staatsfronden eltörlését az alkotmány 8. §-a is indokolja, amely köztelherviselés bevezetését írja elő. "Alle Badener tragen ohne Unterschied zu allen öffentlichen Lasten bei."²¹¹ Amíg a Staatsfronden fennáll, addig nincs köztelherviselés. A képviselő szerint az alkotmány 7. és 13. §-át is sérti a Staatsfronden léte. Az előbbi az állampolgárok egyenlőségét, az utóbbi a személyi szabadság és a tulajdon védelmét rögzíti. Mindezekre tekintettel Rotteck azt javasolta, hogy dolgozzanak ki egy egységes adórendszert, másrészt kizárólag az állam számára *szükségbelyzetben* tegyék lehetővé *munkaszolgálat*

²⁰⁸ Ver. der 2. Kammer 1831. október 26. I. Beilag.

²⁰⁹ Ver. der 2. Kammer 1831. október 26. I. Beilag.

²¹⁰ Verhandlung der 1. Kammer 1822. április 22. Protokoll—Rotteck; Vö.: L. Müller: Badische Landtagsgeschichte II. Bd.

²¹¹ Rgb. 1818. augusztus 29. XVIII.; 8. § "Alle Badener tragen ohne Unterschied zu allen öffentlichen Lasten bei. Alle Befreiungen von directen oder indirecten Abgaben bleiben aufgehoben."

teljesítését, pl. háborús időkben sebesültek elszállítására. A kamara ugyan támogatta Rotteck javaslatának tárgyalás alá vételét, de konkrét javaslat a kormány felé már nem született. Így 1831-ig várni kellett, amíg maga a kormány jelentette ki ennek a robottípusnak a megszüntetését is.

A kormány javaslatának további része azzal foglalkozott, hogy a *Kirchspielfrondot*, melyet az 1808. évi egyházi edictum határozott meg, valamint a *Gemeindedienst*, melyet viszont szerződések és a szokásjogi szabályok rendeztek, nem szabad a Herrenfrond-al összekeverni. Az 1820. október 5-i törvény 2. § a Herrenfronden kategóriájából kivette a Kirchen-, Pfarr- és Schulhäusern-hez tartozó robotterheket. Az új javaslat a szolgáltatások lényegi egyszerűsége miatt ezt is szabályozni javasolta

A korábbi törvények tapasztalatai alapján, hogy a kártalanítás ideje túlságosan ne húzódjon el, a javaslat 1832 végéig adott lehetőséget a robot jogosultjainak kártalanításra vonatkozó igényük bejelentésére. A határidő elmulasztása jelentős hátrányt jelentett volna számukra. Így a kormány a jogosultakat is kényszerítette, hogy a megegyezés a felek között minél hamarabb létrejöjjön. A kártalanítási összeg vitája után 1831 decemberében megszületett a robot megszüntetését kimondó új törvény.²¹²

Az 1848. évi áprilisi törvény megszületése

Az 1819 óta több-kevesebb rendszerességgel összehívott Landtagokon elfogadott és a jobbágyparasztokat terhelő dologi szolgáltatások eltörlését kimondó törvények a reformok útján megvalósítható kártalanítás ellenében történő jobbágyszabadítást tették lehetővé.

A parasztság oldaláról érkező nyomás nem tudott olyan kényszerítő erővel hatni, hogy radikális lépésre késztette volna a kormányzatot. 1848 tavaszáig megszületett reformtörvények kizárólag a liberálisan gondolkodó politikusoknak és gazdasági szakembereknek voltak köszönhetőek.

Megváltozott a helyzet 1848-ban, amikor agrármozgalmak bontakoztak ki majd minden német tartományban, különösen a Standesherr-ek uralma alatt lévő területeken.²¹³ Ez történt Badenben is, ahol a lakosság mintegy harmada a Leiningen és Fürstenberg hercegek birtokán élt, s ahol talán a leghevesebb parasztmegmozdulásokra került sor. Ez több okra vezethető vissza. Egyrészt az a rendszer, amely egy tartományon belül különbséget tett Land-, Grund- és Standesherrschaft uralmi viszonyai között, jogilag is jelentős különbséget eredményezett a parasztság között. Közvetlenül a nagyherceg uralma alatt lévő területek önálló közigazgatást kaptak. Maguk választhatták meg polgármesterüket, míg más területek urai rákényszerítették alattvalóikra az

---

²¹² Rgb. 1832. I. 9. p. "Alle Herrenfrohnnden, und alle, unter was immer für einem Namen vorkommenden Surrogate solcher Frohnnden sind vom 1-sten Januar 1832 an aufgehoben." 1831. december 31.

²¹³ Günter Franz: Die agrarische Bewegung im Jahre 1848.

általuk megfelelőnek tartott embert. Másrészt minden reform ellenére megmaradtak olyan feudális terhek, melyek elsődlegesen a parasztságot terhelték. Bár Badenben a dologi terhek nagy részét 1820-28 között kártalanítással vagy anélkül, de eltörölték, sőt a tizedfizetési kötelezettség is megszűnt 1833 után, mégis a fennmaradó terhek, valamint a volt jogosultaknak fizetendő kártalanítási összeg oly jelentős volt, hogy az 1846-47-ben bekövetkezett rossz termés még inkább megnövelte a parasztok eladósodását. Az éhezés, a tömeges kivándorlás a tartományból, a földesurak ellenállása, s az 1848. évi februári francia forradalom hangulata együttesen elegendő alapot szolgáltatott ahhoz, hogy a parasztság megmozduljon, urai ellen forduljon, kastélyokat gyújtson fel, s terheiket rögzítő aktákat égessen el.²¹⁴ A megmozdulásokra elsősorban a badeni Odenwaldban és azzal szomszédos területeken került sor, amely vidék az 1525-ös parasztháború színtere is volt. 1848. március 1-jén Karlsruheban hatalmas tömeg gyűlt össze, azzal a céllal, hogy a badeni rendek nevében petíciót nyújtson át Blittersdorff miniszternek, remélve, hogy így a nyugalom fenntartható lesz a tartományban.²¹⁵

Fürsten v. Leiningen alattvalói mintegy az 1525-ben lezajlott eseményekre emlékezve 12 pontban foglalták össze követeléseiket,²¹⁶ miközben a 2. Kamarában már interpelláció hangzott el a még meglévő feudális terhek eltörléséről.²¹⁷

A kormány félve egy jelentősebb parasztfelkeléstől, 1848. március 10-én javaslatot terjesztett elő minden feudális teher eltörléséről. A javaslat első szakasza kimondta:

²¹⁴ Friedrich *Lautenschlager*: Volkstaat...; Rainer Koch: Die Agrarrevolution in Deutschland 1848, 371–374. p.

²¹⁵ R. Koch: Agrarrevolution 377. p.; Franz *Schnabel*: Das Land Baden und die Revplution von 1848/49.

²¹⁶ F. *Lautenschlager*: Die Agrarunruhen in den badischen Standen- und Grundherrschaften im Jahre 1848. 54. p.; 1. Quittung über alle seither gestellten Forderungen; 2. die Waldberechtigungen, wie solche von Kurmainz garantiert sind das Forstgesetz soll keine Anwendung finden; 3. Zahlung des Forderungsstatuts der Gemeinde Mudau; 4. der Walddistrikt Haard und Langenzell soll als Eigentum der Gemeinde zugestanden werden; 5. das Holz im Hohenwald bei Schlossau, wo die Gemeinde berechtigt ist soll denselben als vorläufige Entschädigung für längst vorenthaltene Berechtigungen zugewiesen werden; 6. Zurücknahme aller bis jetzt bestehenden Prozesse; 7. Alsbaldige Zahlung von Hand- und Spannfrohnnden in Sachen Pfarrhausbau Mudau; 8. Bescheinigung über alle rückständigen Baulasten der Kirche und den Pfarrhauses; 9. Quittung über alle rückständigen Zinse und Güten und Jagdfrohnablösungsrenten; 10. Zahlung alter Art von Beiträgen in die Gemeindekasse; 11. alsbaldige Ablieferung der Pfarreikompetenzgefälle; 12. sämtliche Odenwälder Gemeinden verlangen, daß alle Anforderungen von seiten der Standesherrschaft an dieselben aufgehoben werden.; R. Koch: 378. p.; Gustav *Struve*: 8. p.

²¹⁷ Verh. der 2. Kammer 1847/49. Prot. 1848. február 24. 155. p.

*"Die sämmtlichen Feudalrechte, über deren Beseitigung, nicht schon besondere Gesetze ergangen sind, werden hiermit für aufgehoben erklärt."*²¹⁸

Ehhez hasonló intézkedések történtek Württembergben is. Sőt, az 1848. március végén összehívott Előparlament is hasonló követeléssel lépett fel.²¹⁹

A javaslatot Bekk belügyminiszter terjesztette elő, kifejtve azon véleményét, hogy a kormány ugyan elismeri a jogosultak kártalanítási igényeit, ez kizárólag az államkasszából történhet, s módját egy későbbi rendelet fogja szabályozni. A kormány célja, hogy a még meglévő jobbágyparaszti terheket eltöröljék, s majd nyugalmasabb időben lesz elegendő idő a kártalanítás kérdésének rendezésére.

Mindeközben Fürst v. Fürstenberg birtokai kivételével a parasztok egyelőre nem lázadtak fel. Badenben a feudális terhek maradványainak eltörlése elsősorban agrár-szociális megfontolásból történt, egyéb politikai követelmények nélkül.²²⁰ Straub filozófikus—jogi megokolással kezdte, miért vannak még mindig dologi terhek Baden szinte egész területén.²²¹ A Landtagnak most, 1848 tavaszán azokról a dologi terhekről kellett rendelkeznie, melyekről a korábbi törvények nem intézkedtek, vagy minden törvényi rendelkezés ellenére továbbra is fennmaradtak. Ide tartoztak a Drittelspflicht, Währschaft, Handlohn, Herbrecht, Besthaupt, Abzugsrecht és a Bürgereinkaufsgelder, valamint az idegen tulajdonon fennálló vadászati és halászati jog. Mindezekről meg kell jegyezni, hogy már 1820-ban, az elsők között eltörölték, bár a későbbiekben — ahogy azt az előzőekben már kifejtettem — többször kellett még intézkedni. Elgondolkodtató, hogy azok a képviselők, akik a korábbi Landtagok munkájában is részt vettek, miért tekintették e dologi terheket olyanak: "welche nicht unter diese vorentwähnten Gesetze fallen..."²²² Ezért javasolják az összes megszüntetendő dologi terhet felszólítani.²²³ Ennél a javaslatnál csak az a

²¹⁸ Verh. der 2. Kammer 1847/49. Prot. 1848. március 10. 6. heft. Beil. 5. 359–360. p.; Bekk: Bewegung in Baden §§ 43–48.; Bekk: ein-Nachtrag 63. p.; G. Franz: die agrarische Bewegung im Jahre 1848. 157. p.

²¹⁹ G. Franz: Die agrarische ... 157. p.; G. Struve: ... 26–27. p.; F. Lautenschlager: Agrarunruhen... 57. p. "3. Abschaffung der stehenden Heere von Abgaben, welche an dem Marke des Volkes zehren, insbesondere aller derjenigen Abgaben, welche den innern Verkehr Deutschland hemmen, Binnenzölle und Schiffsabgaben, welche die Landwirtschaft drücken, Zehnten, Gülden, Frohnden u.s.w. Welche die Gewerbe belasten, Gewerbesteuern, Akzise u.s.w."; E.R. Huber: Dokumente... 1. Bd. "Der Antrag Struve" 1848. március 31. 269–270. p.

²²⁰ G. Franz: Die agrarische... 166. p.; Bekk: Bewegung in Baden.

²²¹ Lautenschlager: Agrarunruhen 76–77. p.; Verh. der 2. Kammer Prot. 1848. március 13. Beil. 1. 79. p.

²²² Verh. der 2. Kammer Prot. 1848. március 13. Beil. 1. 2.s.

²²³ Verh. der 2. Kammer Prot. 1848. március 13. Beil. 1. 5. p.; "Namentlich werden also aufgehoben: 1. alle Bannrechte, welche außer denjenigen, die ehemals den großh. Domänen einschließlich der Domänial Erb- und Schupflehen gehörten, noch bestehen; 2. alle außer den nur aufgehobenen Bann- und Frohndpflichten noch vorhandenen Grundpflichtigkeiten; 3. alle

korábban is felmerülő kétség kerül ismét előtérbe, hogy teljes-e ez a felsorolás, vagy sem? Ezért használta a kormány a "Feudalrecht" kifejezést, mert egyszer és mindenkorra elejét kívánta venni annak, hogy egy felsorolásból valami ismét kimarad.²²⁴ Ezt tükrözte a kialakult vita, ahol az egyes képviselők a felsorolt dologi terhekről vitatkoztak, s melynek során v. Soiron, a következőket fejtette ki:

*"Wir warten in der Commission in einer schwierigen Lage. Wir konnten nicht waren, bis irgend ein Gelehrter eine Definition über die Feudallasten erfinden würde. Ebenso wenig waren wir im Stande, eine vollständige Liste dieser Rechte aufzustellen..."*²²⁵

A 2. Kamara mégis a módosítani javasolt szöveget fogadta el s terjesztette fel az 1. Kamarához tárgyalásra.²²⁶ Látna e hosszú felsorolást, nem csodálkozhatunk azon, hogy az 1. Kamara által összehívott bizottság véleményében két kérdést tesz fel, melyet megfontolásra ajánl:

*"ob die genannten Rechte zu den Feudallasten zu zählen seinen, und ob sie alle Feudallasten begreifen"*²²⁷

Itt azonban egy pillanatra álljunk meg! Ha figyeljük a Landtag munkarendjét, láthatjuk, hogy a kormány és a 2. Kamara mindent megtett a meglévő paraszti terhek eltörlése végett. Március 18-án az 1. Kamara előtt volt véleményük. S itt

---

Erbpflichten; 4. alle Dritteilspflichten; 5. alle Abgaben unter dem Namen Wärschaft, Handlohn oder Kaufgeld, in so weit sie nicht in dem Erbbestandsverhältnisse begründet sind; 6. das Heerbrecht, Besthaupt und der Sterbfall, selbst wo diese Berechtigungen auf einzelnen Gütern haften; 7. alle Abzugsrechte, welche von anderen Berechtigten als vom Staate bezogen werden; 8. sämtliche Jagd- und Fischereirechte auf fremden Eigentum; 9. alle Bürgereinkaufsgelder der Standes- und Grundherren."; F. Lautenschlager: Agrarunruhen... 25–31. p.

²²⁴ Bekk: Bewegung in Baden; F. Lautenschlager: Agrarunruhen...

²²⁵ Verh. der 2. Kammer Protokoll. 1848. március 18. Diskussio.

²²⁶ Verh. der 2. Kammer Protokoll. 1848. március 18. Beil. 92.; Verh. der 2. Kammer Protokoll. 1848. március 18. Beil. 3. "Alle Feudalrechte, das heißt: alle Berechtigungen, für welche das Landrecht wenn man die Zusatzartikel 577 a.a. bis 577 a.r. und 710 a. bis 710 k.a. als nicht erlassen betrachtet, keinen Verpflichtungsgrund enthält und über deren Beseitigung nicht schon besondere Gesetze ergangen sind werden hiermit für aufgehoben erklärt. Namentlich werden also aufgehoben: 1. alle Bannrechte; 2. alle außer den nun aufgehobenen Bann- und Frondpflichten noch vorhandenen Grundpflichtigkeiten, insbesondere alle Erbpflichten; 3. alle Dritteilspflichten, als: Drittel Stockdrittel, Ehrschatz, Dritter Pfennig, Zehnter, Handlohn, Pfennig, Güterfall; 4. alle Abgaben unter dem Namen Kauffall, Kaufgeld, Handlohn, Kaufhandlohn, Drittel, Wärschaft, Zehnter Pfennig, Dritter Pfennig, Kreuzergeld, insoweit dieselben nicht in dem Erbbestandsverhältnisse begründet sind; 5. das Heerrecht, Heergeld, Sterbfall, Fallrecht, Fallgeld, Fall- und Heerrecht, Güterfall, selbst wo diese Berechtigungen auf einzelnen Gütern haften; 6. Alle Abzugsrechte; 7. sämtliche Jagd- und Fischereirechte; 8. alle bei Erlangung des Bürgerrechts bisher an Standesherrn und Grundherren zu zahlenden Abgaben, insbesondere Bürger-, Einkaufs-, Annahms- oder Einzugselder."

²²⁷ Verh. der 1. Kammer 1848. március 30. Beil. 108. 289. p.

megakadt a további gyors előrelépés. Az 1. Kamara bizottsága csak március 30-án terjesztette elő jelentését, s csak ezután kezdődhetett annak tárgyalása. S mindez akkor, amikor a Landtag mindkét kamarájának tagjai attól tartottak, hogy a parasztháborúhoz hasonló megmozdulásra kell számítaniuk, s amelynek minden feltétele adott volt. Sőt! 1848. március 19-én *Hecker* és *Struve* vezetésével *Offenburg*-ban népgyűlést tartottak, mely a forradalom radikalizálódását jelentette. *Goegg* által vezetett gyűlés egy forradalmi programot fogadott el, amelynek 9. pontja a következőket tartalmazza: "Es müssen sämtliche Grundlasten unentgeltlich aufgehoben werden."²²⁸ S a parasztság ténylegesen megmozdult Badenben. Kastélyok gyulladtak ki, aktákat égettek el, földesuraknak kellett menekülni. Az 1. Kamara pedig, mint békeidőben, lassú, megfontolt tárgyalásra rendezkedett be. A 2. Kamara által javasolt törvényszövegből egyesek a vadászatra és halászatra vonatkozó rendelkezést ki akarták venni, mondván, ha ezen jogokat megszüntetnék, a vad- és halállomány rövid időn belül úgy elszaporodna, hogy a kormány kénytelen lenne kötelező rendelkezést hozni a vad- és halállomány csökkentésére. Ezen állítás ugyan első pillanatra igaznak tűnik. Csak ott csúszott hiba e véleménybe, hogy a kamara tagjai fel sem tételezték, hogy a feudális terhek alól felszabadított paraszti földbirtokon maga a paraszt, aki szintén megszabadult dologi terheitől, is halászhat, vadászhat. S így a természet ökológiai rendje sem bomlana fel.²²⁹ A javaslatról és a bizottság véleményéről tartott vitában néhányan tovább akarták pontosítani az eltörölendő terhek megnevezését, mások elegendőnek tartották volna a kormány egyszerű szóhasználatát. A javaslat ellen nem várt módon Frh. Heinrich v. Andlaw szólalt fel, keserű vádakkal illetve Bekk minisztert a régi rendszer megszüntetése miatt.²³⁰

Az 1. Kamarában további vita tárgyát képezte a kártalanítás kérdése. Frh. v. Rüdten abbéli véleményének adott hangot, hogy 1789-ben Franciaországban is megígérték a kártalanítást, mégsem lett belőle semmi. Ezért javasolta, hogy a kormány már most terjesszen elő egy javaslatot, miként képzei el a jogosultak kártalanításának megoldását. Többen ellene szólaltak fel, mondván, ilyen forradalmi helyzetben nincs idő újabb tervezet készítésére, egyébként is több jogosult éppen a parasztok megmozdulását elkerülendő lemondott már kártalanítási igényéről, s saját birtokán minden még meglévő terhet eltöröltek.²³¹

Az 1. Kamara végül Frh. v. Rüdten ellenszavazatával, változtatás nélkül elfogadta a 2. Kamara által előterjesztett szöveget, melyet 1848. április 11-én törvényként hirdettek ki.²³²

---

²²⁸ Hans Blum: Die deutsche Revolution 1848/49. Leipzig 1897. 105–106. p.; H. v. Andlaw: Der Aufruhr und Umsturz in Baden IV. Abt. Freiburg in Br. 1851. 165. p.

²²⁹ Verh. der 1. Kammer 1848. március 30. Beil. 108. 290. p.

²³⁰ Verh. der 1. Kammer 1848. április 5. 262. p.; Bekk: Bewegung in Baden Freiburg i Br. 1856. 104. p.; H. v. Andlaw: Der Aufruhr...; Lautenschlager: Agrarunruhen... 57. p.

²³¹ Verh. der 1. Kammer Prot. 1848. április 5. 260–261. p.

²³² Rgb. XXIII. 1848. április 11. 77–81. p.; Lautenschlager: Agrarunruhen...; R. Koch: Agrarrevolution 382. p.

Ezzel Badenben lezárult egy hosszú folyamat, amely 1820-ban kezdődött, s a liberális politikusok hatására lépésről-lépésre sikerült megvalósítani.

A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy a kártalanítás kérdését a Frankfurter Parlament rendelkezése alapján kellett volna megvalósítani. Erre azonban az 1848 szeptemberében ismét kibontakozó badeni forradalmi megmozdulás miatt nem került sor. Jóval később, 1852. április 7-én hatálybalépő törvény rendezte e kérdést úgy, hogy az évi átlagjövedelem tizenkétszeres összegét az államkasszából fizették ki a volt jogosultaknak.²³³

Végigelemezve a jobbágyszabadítás érdekében megszületett törvényeket, önkéntelenül vetődik fel a kérdés: mit jelentett ez a felszabadítás Badenben? Létrejött-e a polgári értelemben szabad tulajdon? Személyükben szabadok lettek-e a parasztok úgy, ahogy a felvilágosodás eszmerendszerében ezt megálmodták? A két kérdés egymással szorosan összefügg és az előző fejezetekben ismertetett törvények rendelkezéseit kell ismerni ahhoz, hogy kielégítő választ adhassunk.

A felszabadítási harc, a felszabadítási törekvések, melyek a 19. század első felének egész Európájára jellemzőek voltak, Badenben *reformok* útján mentek végbe. Nem forradalom kényszerítette ki közvetlenül, bár fejlődésének egyes szakaszaira kétségtelenül hatással voltak a szomszédos Franciaországban bekövetkezett forradalmi megmozdulások. A badeni reformoknak meghatározható csúcspontjai vannak. Az első feltétlenül 1783, Károly Frigyes rendelete a személyi kötöttség megszüntetésére. Még akkor is ezt kell kezdő időpontnak tekintenünk, ha majd négy évtizedet kell a folytatásra várnunk, s szívesebben soroljuk a jobbággyvédő intézkedések sorába. A szó szoros értelmében vett személyi kötöttségek e rendelettel szűntek meg.

A második időszak 1818–1820. A Francia Forradalom és Napóleon hatalomra jutása véget vetett a Német-Római Birodalomnak. A Bécsi Kongresszus új, alkotmányos viszonyokat teremtett német földön. Ez elősegítette, hogy ne csak új alkotmányok szülessenek az egyes német tartományokban, hanem ezzel összefüggésben a társadalmi-gazdasági viszonyokat is megváltoztató, új jogszabályok lássanak napvilágot. Ennek lesz köszönhető, hogy 1820. október 5-én létrejött törvények megszüntetik a Leibeigenschaft viszonyból származó dologi terheket és a Herrenfronden-t.

A harmadik fordulópon, amely egyben az 1820–1830 között érvényesülő abszolutisztikus uralom végét is jelentette: 1831. Ha Badenben nem is alakult ki forradalmi helyzet, az 1818-ban felvetődött liberális eszmék most fejthették ki igazán hatásukat, amikor sikerült megszüntetni a robot minden fajtáját, majd előbb részben, majd 1833-ban teljesen megszüntették a tízed fizetési kötelezettséget.

Ezzel gyakorlatilag a jobbágyszabadítást érintő nagy törvényalkotási folyamat be is fejeződött. Ami a jobbágyság lényegét jelentette, a röghözkööttség, a személyi szolgálatok, a robot, a természetben és pénzben

---

²³³ Rgb. XV. 1852. április 7.

fizetendő terhek felszámolásra kerültek. Csak a *végrehajtás* maradt hátra! Éppen a végrehajtás lefolyása miatt mondhatjuk csak azt, hogy Badenben 1848-ban fejeződött be a jobbágyszabadítás.

Miután reformtörvények útján történt a paraszti kööttségek megszüntetése, már 1783-ban is, de különösen 1818-tól, élesen vetődik fel a kártalanítás kérdése. A földesurak, minden ellenállásuk ellenére belátták, hogy a paraszti terhek megszüntetésében engedniük kell. De amit egyik oldalon elengedtek, ahhoz más oldalról keményen és következetesen ragaszkodtak. A kártalanítás két vonatkozásban okozott különösebb gondot:

1. mely feudális teher eltörlésénél kell kártalanítást megállapítani?
2. ki fizesse meg ezt az összeget?

Az első kérdésnél leegyszerűsíthetjük a választ, ha azt mondjuk, hogy a jogszabály által megállapított adójellegű teher megszüntetését nem kell kártalanítani. Mindazokat a terheket, melyeket a földesúr és jobbágya között létrejött urbáriális szerződés tartalmaz, mint a magánjog körébe tartozót, kártalanítani kell. De el lehetett-e dönteni egyértelműen, mely paraszti szolgáltatás tartozott a közjog, és mely a magánjog körébe? A 19. század első felében már nem lehetett teljes következetességgel és pontossággal meghatározni, mely dologi teher keletkezett jogszabályi rendelkezés útján, s mely nem. Ekkor még fellelhetők a *bűbériség* elemei, s létezik az *osztott tulajdon*. E két jelenség megléte okozza, hogy a közjog és magánjog elemei összekeverednek.²³⁴ Ha a Landtag reformpárti politikusai eredményt akartak elérni, gyakran kompromisszumot kellett kötniük, s el kellett fogadniuk a kártalanítás tényét.

"Die Anerkennung feudaler Grundlasten als privatrechtliches Eigentum entspricht aus heutiger Sicht keineswegs einem juristischen Sachzwang, wäre es theoretisch doch möglich gewesen, auf die Herrschaftsqualität der alladeligen Rechte abzustellen und ihren öffentlichen-rechtlichen Charakter zu behaupten: Je nachdem wie man den Eigentumsgedanken handhabte, kannte man ihn also für oder gegen die bestehende Agrarverfassung und Rechtsordnung einsetzen. Indessen beruht die im allgemeinen wenig bauernfreundliche Ablösungspolitik nicht einfach auf einer rücksichtslosen Durchsetzung adeliger Agrarinteressen, mußten sich doch auch diese legitimieren. Wir haben ein methodisches Dilemma des Rechtsdenkens vor uns, dessen Lösung mit juristischen Mitteln nicht möglich war: Die Frage hatte der Antwort, in welcher rechtlichen Gestalt die feudalen adeligen Rechte in einer egalitären Gesellschaft Bestand haben können. Seinen Vorrang in der neuen Gesellschaftsordnung kannte

---

²³⁴ E kérdésnek az eldöntése okozta a Frankfurti Parlament tanácskozásai során is a legtöbb gondot. A jogászok ott sem tudtak azonos álláspontra helyezkedni. A kérdést *csak jogi* úton akarták megoldani ahelyett, hogy a forradalmi követelésekre hallgattak volna.

*niemand bestreiten. Dies um so weniger, als man-noch ohne historische Distanz — die Vergangenheit so privatrechtlich verstand, wie die eigene Gegenwart. Damit wurden alle Feudalrechte, die im System des Privatrechts überhaupt nur Platz finden konnten, des Eigentumschutzes teilhaftig."*²³⁵

Mindezek után ott állt a másik eldöntendő kérdés, ki fizesse meg a megállapított kártalanítási összeget? Az állam, vagy a volt kötelezettek, azaz a parasztok? Könnyű lett volna az államra hárítani ezt a terhet. Az állam költségvetési viszonyai ezt nem tették lehetővé; másrészt, ha a landtag nem döntött egyértelműen a dologi terhelés eredetéről, az állam joggal hárította el magától, a magánjog keretébe tartozó terhek megszüntetéséért fizetendő kártalanítás kifizetését. Ezért attól függően, hogy a törvényalkotó felek közül ki volt az erősebb, hol az állam vállalta a kártalanítás terhet, hol a parasztságot terhelte vele, sőt különböző arányban megosztották közöttük a fizetendő pénzt. Ezzel egyidőben, hogy a költségvetésben keletkező hiányt pótolják, az adó mértékét is megemelték, amely a közteherviselés ellenére a parasztságot terhelte nagyobb mértékben.

A dologi terhek megszüntetésével a paraszt kezén lévő földbirtok a paraszt saját tulajdonává vált. A személyi kötöttségek megszüntetésével pedig személyében is szabad emberré vált, mely a jog síkján jogegyenlőséget teremtett a nemesség és parasztság között. Az óhajtott polgári szabadság mind az ember, mind a föld vonatkozásában megvalósult. A kártalanítás következtében azonban egy új természetű kötöttség keletkezett, amely ismét a parasztságot terhelte. Ez az új kötöttség mindaddig megmaradt, ameddig egyrészt kifizette a megállapított kártalanítási összeget, illetve az államtól segítségként kapott hitelt vissza nem fizette.

E munka során kizárólag az volt a célom, hogy a törvényhozási munkát, a képviselők jogi állásfoglalását vizsgáljam, s nem kutattam a tényleges, gyakorlati végrehajtást. Az újból és újból felmerülő törvénymódosítást javasoló indítványok azt mutatták, hogy a kártalanítással történő végrehajtás hosszabb időt vett igénybe, mint azt eredetileg elképzelték. Sőt, a parasztságot sem lehetett túl gyors fizetésre kényszeríteni, mert az teljes eladósodásához vezetett volna. Ez a magyarázata annak, hogy bár 1833-ban fő vonásaiban lezártnak tekinthetjük a jobbágyfelszabadítást Badenben, mégis 1848-ban a parasztság megmozdulására lehetett és kellett számítani, melyet az 1848 áprilisában meghozott törvény sem tudott mindenhol megakadályozni. De ez a félelem eredményezte azt is, hogy a kártalanításra jogosultak, akik harminc éven át kitartóan követelték a joguk érvényesítését, most önként lemondtak a "privilegiumról", s ezt már 1848 után sem élesztették fel újból.

---

²³⁵ Dietmar Willoweit: Deutsche Verfassungsgeschichte; W. v. Hippel: Bauernbefreiung...

FOGALOMMAGYARÁZAT

- Abgaben: a jobbágy által teljesítendő szolgáltatások összefoglaló elnevezése
- Bannrecht: tartományurat megillető jogok
- Beete: a legősibb adófajta német területen
- Besthaupt/Todfall Sterbhaupt: mortuarium/ a jobbágy halálakor a földesurat megillető szolgáltatás, mely a hagyaték legjobb darabját vagy meghatározott hányadát, jelenti. Vagy az örökösök fizetik vagy a földesúr saját maga választja ki a hagyaték egy tárgyát.
- Drittheilspflichtigkeit: a jobbágytelek eladásakor az érték egyharmadát a földesúrnak kellett, mint illetéket megfizetni. A 18–19. században az egyharmad helyett már elegendő volt az egynegyed, egyötöd érték kifizetése.
- Erblassungsgebühr: (Leibeigenschaftsgebühr, Manumissionsgelder) a személyében kötött jobbágy elköltözésekor a földesúrnak fizetett járadék
- Erbschilling (Leibschilling): öröklési illeték
- Forsthaber: vadászati jog jogosultja
- Frohnd: robot
- Gerichtsherrschaft: a hatalmi jogosultságok megosztása következtében részben a iurisdictio jogát, részben az ehhez szükséges tárgyi feltételek biztosításának kötelezettségét jelenti.
- Gesindezwangsdienst: a jobbágygyermek kényszer cselédszolgálat
- Grundherrschaft: a föld tulajdonjogánál fogva a tulajdonost – dominus – megillető hatalmi jogosultságok összessége
- Gutsherrschaft: elsődlegesen Poroszországban alakult ki, és a hatalmi jogosultságok összességét jelenti, egy kézben összpontosul a bírói, a rendészeti és a közigazgatási hatalom.
- Gült (Grundgült, Grundrente, Zins, Erbzin): a jobbágyot terhelő, évente visszatérő, meghatározott dologi teher (földbér)
- Handlohn:(Hauptrecht, Laudemium): a német hűbéri viszonyból származó, parasztokat terhelő dologi kötelezettség, melyet a paraszt által birtokolt föld eladásánál, cseréjénél kellett a földesúrnak fizetni.
- Jagdrecht: vadászati jog
- Kaufdrittel, Kaufgeld: hasonló kötelezettség, mint a Laudemium, a birtok eladásakor fizetendő illeték
- Koppelweide: legeltetési jog
- Landesherr: tartományúr
- Laudemium: Handlohn
- Leibeigenschaft: személyében is kötött jobbágyság
- Leibeigenschaftsentlassung: Erblassungsgebühr
- Leibherrschaft: a német hűbériség kialakulásával összefüggő hatalmi viszony, lényegében a tartományúrral azonos.
- Leibschilling: Erbschilling

Mai – und Martinsteuer: parasztokat terhelő sajátos dologi teher, amelyet minden év májusában, illetve Márton napon kellett fizetni
Manumissionsgeld: Erblässigungsgebühr
Mortuarium: Besthaupt
Obereigentum: az osztott tulajdon elméletének megfelelően a földesúr kezén lévő birtok
Pfluggeld: roboununka megváltásakor fizetett pénz
Schafbetriebsrecht: juhlegeltetési jog
Schutzherrschaft: a nyugati német tartományokban a hatalmi jogosultságok megosztásával kialakuló egyik földesúri forma.
Standesherrn: 1815 után meghatározott hatalmi jogokkal rendelkező, valamikor birodalmi rendi jogállással bíró nemesek (mediatizált főúr)
Sterbhaupt: Besthaupt
Todfall: Besthaupt
Untereigentum: az osztott tulajdon elméletének megfelelően a paraszt használatában lévő föld
Vogtherrschaft: Schutzherrschaft
Weiderecht: legeltetési jog, legeltetési szolgálat
Zehnt: tized
Zehntherrschaft: a tized beszedésére jogosult földesúr

MÁRIA HOMOKI-NAGY

EINE MÖGLICHKEIT DER AUFHEBUNG DER BÄUERLICHEN LASTEN

(Die Aufhebung der alten Abgaben im badischen Landtag)

(Zusammenfassung)

Unter Bauernbefreiung versteht man die Aufhebung und Abschaffung der Abhängigkeitsverhältnisse, denen die bäuerliche Bevölkerung durch das den ländlichen Bereich erfassende Feudalsystem unterworfen war und aufgrund derer von den Bauern Leistungen unterschiedlicher Art und Höhe gefordert wurden. Die Reformer beabsichtigten, den Bauern die persönliche Freiheit als auch freies Eigentum zu verschaffen.

In Baden hatte Karl Friedrich bereits 1787 die Leibeigenschaft aufgehoben. Aber sind die alten Abgaben, Zehnt und Frohnd nach wie vor fortbestanden. In 1818 ist der badische Landtag einberufen worden, wo in

Vorschlag gebracht wurde alle Reallasten zu beseitigen. Der berühmtesten Reformpolitikern — K. v. Rotteck, Liebenstein, v. Itzstein, Bekk, Mittermaier — sind zu danken, daß die Grundgesetze zwischen 1820—1833 zustande kommen sind und mit diesen worden alle Reallasten aufgehoben. Die Grundherren wurde Entschädigung bekommen, die einerseits die Bauern andererseits der Staat gezahlt haben.

Die Bauernbefreiung beseitigte alle Formen geteiltes Eigentum an Grund und Boden, befreite der Hintersassen von der Gutsherrlichkeit und bildete einen allgemeinen konstitutionellen Staatsbürgertums.

**A SZEGEDI JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS
JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK E SOROZATBAN ÚJABBAN
MEGJELENT KIADVÁNYAI**

Tomus XLIV.

- Fasc. 1. *Badó Attila*: Bevezetés az angol jogrendszerbe (Szeged, 1993.) 41 p.
- Fasc. 2. *Elemér Balogh*: Die Verdachtsstrafe als Erscheinungsform der Schuldvermutung (Szeged, 1993.) 220 p.
- Fasc. 3. *Faragó M. Judit*: Zehery Lajos élete és munkássága (1893–1968) (Szeged, 1993.) 17 p.
- Fasc. 4. *Hajdú József*: Az Egyesült Államok szociális biztonsági rendszerének néhány biztosítási típusú ellátása (Szeged, 1993.) 47 p.
- Fasc. 5. *Heka László* – *Szondi Ildikó*: Magyarok a Drávaszögben (Szeged, 1993.) 24 p.
- Fasc. 6. *Horváth Róbert*: Megemlékezés Schneller Károly professzor – az ember és a tudós születésének 100. évfordulójáról (Szeged, 1993.) 15 p.
- Fasc. 7. *Jakab Éva*: Stipulationes aediliciae (Szeged, 1993.) 222 p.
- Fasc. 8. *Józsa Zoltán*: A helyi önkormányzatok lakásgazdálkodása Angliában (Szeged, 1993.) 30 p.
- Fasc. 9. *Pócsik Ilona*: A bűnelkövetők rehabilitációjáról (Szeged, 1993.) 26 p.

Tomus XLV.

- Fasc. 1. *Andrássy Adél*: A föld tulajdoni és használati viszonyai Magyarországon (Szeged, 1994.) 44 p.
- Fasc. 2. *Bobvos Pál*: A földtulajdon és a földhasználat szerkezetének átalakítása hazánkban (Szeged, 1994.) 20 p.
- Fasc. 3. *Both Ödön*: Tudományos kutatási irányok a magyar jogtörténet terén (1945–1969) (Szeged, 1994.) 29 p.
- Fasc. 4. *Hajdú József*: A munkanélküliségből eredő megélhetési nehézségek áthidalását szolgáló programok Kanadában (Szeged, 1994.) 44 p.
- Fasc. 5. *Homoki Nagy Mária*: A jobbágyi terhek megszüntetésének egy lehetséges módja (A dologi szolgáltatások megszüntetése a badeni tartományi gyűlésen) (Szeged, 1994.) 71 p.
- Fasc. 6. *Nagy Lajos*: Az intézményi közgazdaságtan és az agrárszféra vállalati struktúrája (Szeged, 1994.) 20 p.
- Fasc. 7. *Szondi Ildikó*: A család és lakása (Szeged, 1994.) 31 p.
- Fasc. 8. *Varga Péter*: A római alkotmány fejlődése (Szeged, 1994.) 32 p.
- Fasc. 9. *Maróti Egon*: Adalékok Ludovicus Tubero római jogi ismereteihez (Szeged, 1994.) 3 p.